

LAUREA
AMMATTIKORKEAKOULU
Yhdessä enemmän

Soili Martikainen (toim.)

TURVALLINEN, VÄKIVALLATON KOULU JA PÄIVÄKOTI

Laurea Julkaisut | Laurea Publications | 100

Soili Martikainen (toim.)

TURVALLINEN, VÄKIVALLATON KOULU JA PÄIVÄKOTI

Copyright© tekijä ja Laurea-ammattikorkeakoulu 2018

Kannen kuvat sekä sivujen 8, 32, 38, 44 ja 70 kuvat:
Shutterstock

ISSN-L 2242-5241

ISSN 2242-5225 (verkko)

ISBN: 978-951-799-494-1 (verkko)

SISÄLLYSLUETTELO

ALKUSANAT	6
I TURVALLINEN KOULU- JA PÄIVÄKOTIKIINTEISTÖ	8
Avointen oppimisympäristöjen turvallisuushaasteet	10
Pelastussuunnitelma koulun kiinteistöturvallisuuden keskiössä	17
Tunnistetut riskit turvakävelyn suunnittelun pohjana	23
Koko henkilökunta mukaan päiväkodin turvakävelyyn	29
II PEREHDYTYS, YHTEISTYÖ JA YHTEISÖLLISYYS	32
Perehdyttäminen osana turvallisuuden hallintaa	34
Kohti ammattiopistoyhteisön hyvinvoinnin ja turvallisuuden yhteistyötä	40
III TURVALLISUUSKULTTUURI, RISKIT JA KRIISIENHALLINTA	44
Hyvää turvallisuuskulttuuria kehittämässä	46
Riskien tunnistamisella kohti turvallista työympäristöä	59
Kriisi koulussa edellyttää johtamista	63
IV KEINOJA EI-TOIVOTUN KÄYTTÄYTYMISEN JA VÄKIVALLAN ENNALTAEHKÄISEMISEKSI	70
Non-verbaalisen viestinnän merkitys väkivaltatilanteen ennaltaehkäisyssä	72
Positiivinen pedagogiikka alakoululaisen ongelmallisen käyttäytymisen vähentämisen keinona	76
Kiusa se on nettikiusakin	84
Nyt mä lyön sua!	88
Kasvatus- ja opetusalan henkilökunnan kohtaama väkivalta ja siihen reagointi	94
Väkivaltatilanteiden ennaltaehkäisy ammattioppilaitoksissa	102
KIRJOITTAJAT	107

ALKUSANAT

Koulujen ja päiväkotien turvallisuusjohtaminen tähtää koko yhteisön, oppilaiden, opiskelijoiden ja työntekijöiden hyvinvointiin. Turvallisuuden kehittäminen on suunnitelmallista toimintaa, jossa ylimmän johdon tuki on ensiarvoisen tärkeää. Kehittäminen edellyttää johtamista, turvallisuuden ja riskienhallinnan osaamista, yhteisiä tavoitteita ja kaikkien organisaatiossa toimivien henkilöiden osallistumista. Kaikilla on oikeus turvalliseen ja väkivallattomaan työ-, opiskelu- ja kasvuympäristöön.

Turvallinen, väkivallaton koulu ja päiväkotiki -julkaisu syntyi vuosina 2017-2018 toteutetun täydennyskoulutuksen tuloksena. Julkaisu keskittyy ennakointiin, jolla vaikutetaan turvallisuuden ja hyvinvoinnin tulevaisuuteen tämänhetkisten päätösten ja valintojen kautta. Keskeisinä teemoina ovat riskiperusteinen turvallisuusjohtaminen, turvallisuustarkastukset ja harjoitukset sekä väkivaltatilanteiden ennaltaehkäisy. Julkaisu on tarkoitettu varhaiskasvatuksen, perusopetuksen, lukioiden, ammattiopistojen ja vapaan sivistystyön turvallisuudesta vastaaville ja turvallisuuden kehittämisestä kiinnostuneille henkilöille. Julkaisu sisältää päiväkotien ja koulujen turvallisuuden tietoperustaa käsitteleviä artikkeleita sekä arjen hyviä käytänteitä kuvaavia artikkeleita.

Julkaisun ensimmäisessä osassa tarkastellaan turvallista koulu- ja päiväkotikiinteistöä. **Kati Airisniemen** artikkeli käsittelee uudenlaisten, avoimien oppimisympäristöjen turvallisuutta. Airisniemi painottaa, että turvallisuus on otettava huomioon jo oppimisympäristöjen suunnittelussa ja rakentamisessa. **Matti Nevalainen** pohtii artikkelissaan kiinteistö- ja toimitilaturvallisuutta häiriöttömän oppimisympäristön sekä koulun aineellisen ja aineettoman omaisuuden suojaamisen näkökulmista. Nevalainen korostaa koulukiinteistön pelastussuunnitelman merkitystä turvallisuuden hallinnassa. **Mikko Virtasen** ja **Soili Martikaisen** artikkelin aiheena on turvakävelyn suunnittelu tunnistettujen riskien pohjalta. Artikkelissa todetaan, että turvakävely lisää turvallisuustietoisuutta sekä koko kouluyhteisön vastuunottoa. Päiväkodin turvakävely on **Riikka Heleniuksen**, **Mari Tainijoen** ja **Merja Torkkelin** aiheena. He muistuttavat, että turvakävelyn tarvitaan koko henkilökunta mukaan sekä lisäävät, että kävelyt antavat tietoa sekä myös parantavat ja kehittävät omaa työympäristöä.

Julkaisun toisen osan aiheena on perehdytys, yhteistyö ja yhteisöllisyys. **Merja Mikkonen** ja **Paula Räsänen** kirjoittavat perehdyttämisestä ja sen merkityksestä turvallisuuteen. He painottavat, että onnistuneen perehdytyksen avulla voidaan

kasvattaa työhyvinvointia, työtyytyväisyyttä, sekä sitoutumista työhön. Yhteistyö ja osallisuus ovat **Tiina Mäki-Gaetzin** artikkelin keskeisiä teemoja. Hän korostaa, että sekä opiskelijoille että koulun henkilökunnalle on tärkeää tarjota mahdollisuus osallistua hyvinvointiin ja turvallisuuteen liittyvien suunnitelmien laadintaan. Osallistamisen avulla voidaan sitouttaa koko kouluyhteisö toimimaan hyvinvoivan ja turvallisen oppimisympäristön hyväksi.

Kolmannessa osassa tarkastellaan turvallisuuskulttuuria, riskejä ja kriisienhallintaa. **Tiina Rannan** artikkeli käsittelee hyvää ja kokonaisvaltaista turvallisuuskulttuurin kehittämistä. Ranta kuvaa lähtökohtia, joilla pyritään vaikuttamaan johdon tietoisuuteen, osaamiseen ja haluun kehittää turvallisuutta systemaattisesti. **Mika Kempainen** tarkastelee artikkelissaan koulujen turvallisuuteen liittyvää lainsäädäntöä ja riskienarviointia. Kempainen pohtii, ovatko koulujen riskienarvioinnit yleisellä tasolla, vai ovatko ne räätälöity juuri omaan työympäristöön ottaen näin huomioon koulun arjessa tapahtuvat todelliset poikkeamatilanteet. Kriisijohtaminen on **Tiina Rannan** toisen artikkelin teemana. Ranta kuvaa koulun mahdollisuuksia suunnitella sekä toteuttaa hyvää kriisijohtamista.

Julkaisun viimeisessä, neljännessä osassa aiheena on ei-toivotun käyttäytymisen ja väkivallan ennaltaehkäisy. **Tuija Collander** kirjoittaa non-verbaalisen viestinnän mahdollisuuksista. Collanderin mukaan konfliktitilanteiden muuttumista väkivaltaisiksi voidaan ehkäistä taitavalla non-verbaalisella viestinnällä. **Paula Kettusen** artikkelissa tuodaan esiin positiivisen pedagogiikan keinot vaikuttaa ongelmallisen käyttäytymisen vähentämiseen. Kettunen toteaa, että rangaistusten ja negatiivisten seurausten sijaan luokan työrauhaa voidaan lisätä positiivisen pedagogiikan avulla. **Auli Haapsalo** tuo artikkelissaan esiin nettikiusaamisen. Haapsalo muistuttaa, että nettikiusaamiseen on aina puuttettava. Huoltajien vastuulla on perehdyttää ja valvoa lasten sähköisten viestimien käyttöä. **Heli Söderqvist** kirjottaa varhaiskasvatuksessa esiintyvistä väkivallasta, joka ilmenee sekä lasten välillä, että kohdistuu myös henkilökuntaan. Söderqvist painottaa, että varhaiskasvattajien jaksamista ja työhyvinvointia on tärkeää tukea, jotta he kykenevät kohtaamaan ja vastaamaan erilaisen lasten tarpeisiin. Tarvitaan myös varhaista puuttumista sekä vanhemmuuden tukemista. **Soili Martikaisen** ja **Lilja Palon** artikkeli käsittelee kasvatus- ja opetusalan henkilökunnan kohtaamaa väkivaltaa sekä siihen reagointia. Martikainen ja Palo toteavat, että päiväkodin ja koulun turvallinen ilmapiiri, yhteistyö huoltajien kanssa, henkilökunnan hyvät vuorovaikutustaidot sekä taito hoitaa haastavat tilanteet ammatillisesti edistävät ristiriititilanteiden syntymisen ennaltaehkäisyä ja niiden ratkaisemista. **Mira Mäkelä** kirjoittaa väkivaltatilanteiden ennaltaehkäisystä ammattioppilaitoksissa. Mäkelä muistuttaa, että varsinaista väkivaltatilannetta varten on usein suunniteltu toimintamalli, mutta vielä tärkeämpää on laatia toimintamalli ennakointiin tähtäviin toimiin.

Kommentteja ja palautetta julkaisusta voit lähettää oppaan toimittajalle Soili Martikaiselle (soili.martikainen@laurea.fi).

I
TURVALLINEN
KOULU- JA
PÄIVÄKOTIKIINTEISTÖ

Kati Airisniemi

AVOINTEN OPPIMISYMPÄRISTÖJEN TURVALLISUUSHAASTEET

Uudenlaiset avoimet oppimisympäristöt tukevat yhdessä oppimista ja innostavat oppijoita myös oppimaan itse. Lasiseinäiset luokat ja jopa täysin väliseinättömät oppimisen tilat eivät ole ongelmattomia turvallisuuden näkökulmasta. Oppimisympäristöjen suunnittelussa ja rakentamisessa on muistettava huomioida ensisijaisesti niiden turvallisuus.

Oppimisympäristöt ja oppimiskäsitys

Vuonna 2014 valmistuneiden uusien opetussuunnitelman perusteiden myötä koulujen oppimisympäristöt ovat muuttuneet perusteissa määritellyn oppimiskäsityksen mukaisiksi. Oppilas nähdään aktiivisena toimijana, joka oppii vuorovaikutuksessa toisten oppilaiden, opettajien ja muiden aikuisten sekä eri yhteisöjen ja oppimisympäristöjen kanssa. Parhaimmillaan uudet oppimisympäristöt edistävät vuorovaikutusta, pedagogista kehittämistä ja oppilaiden aktiivista osallistumista. Oppimisympäristöjen tulee olla turvallisia ja terveellisiä ja edistää oppilaiden ikäkauden ja edellytysten mukaista tervettä kasvua ja kehitystä (Valtioneuvoston asetus perusopetuslaissa tarkoitetun opetuksen valtakunnallisista tavoitteista ja perusopetuksen tuntijaosta 422/2012, 4 §). Oppimista tuetaan huomalla kouluun ystävällinen ja kiireeton ilmapiiri sekä hyvä työrauha. Tieto- ja viestintäteknologia nähdään osana monipuolisia oppimisympäristöjä. Oppimisympäristöjen kehittämisessä käytetään uusia tieto- ja viestintäteknologisia ratkaisuja ja huomioidaan monimuotoinen mediakulttuuri. (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, 28).

Perusopetuslain (628/1998) 29 § mukaan opetukseen osallistuvalla on oikeus turvalliseen opiskeluympäristöön. Koulun turvallisuudesta sekä turvallisuuskulttuurin rakentamisesta vastaa koulun rehtori. Kokonaisvaltaisen turvallisuuden kehittäminen edellyttää koulun johdon tahtotilan tunnistamista, ajantasaisen lainsäädännön haltuunottoa sekä johdon määrittelemiä turvallisuutta ohjaavia periaatteita (Ranta & Martikainen 2015, 9). Lindforsin (2012) mukaan koulun turvallisuuskulttuuri rakentuu siitä, että sen toiminnan lähtökohtana pidetään turvallisuuden ylläpitämistä ja kehittämistä. Oppimisympäristön riskien arviointi johtaa riskien hallintaan. Seurauksena riskienhallinnasta oppilas kokee olonsa turvalliseksi ja koulu on onnistunut rakentamaan turvallisen oppimisympäristön (Lindfors 2012, 16–17).

Uudenlaiset oppimisympäristöt

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (2014) mainitaan useita koulun tilaratkaisujen suunnittelussa ja toteutuksessa huomioitavia seikkoja, kuten ergonomia, ekologisuus, esteettisyys, esteettömyys ja akustiset olosuhteet sekä tilojen valaistus, sisäilman laatu, viihtyisyys, järjestys ja siisteys (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, 28). Suomessa sekä muualla maailmassa luokkahuoneita ja koulurakennuksia on muokattu muutaman vuoden ajan innolla uuden, avoimen oppimiskäsityksen mukaisiksi. Pitkien käytävien varrella sijaitsevista erillisistä luokkahuoneista on siirrytty joustaviin ja muunneltaviin tiloihin, joissa luokkahuoneiden seinät ovat läpinäkyviä tai avattavia. Aulatilat toimivat luokkahuoneiden jatkeena olevina oppimisympäristöinä. Pulpetit on varastoitu ja tilalle on hankittu joustavasti ryhmiteltäviä pöytiä, sohvia ja jakkaroita kuvan 1 mukaisesti.

Kuva 1. Avoin oppimisympäristö Kurkelan koulussa Keravalla (Kuva: Suvi Koskela)

Liikkuva koulu -ideologian mukaisesti oppilaita kannustetaan fyysiseen aktiivisuuteen varustamalla luokkia ja koulun käytäviä kiipeilyseinillä, keskivartaloa aktivoivilla jakkarilla sekä muilla liikkumiseen kannustavilla elementeillä (Liikkuva koulu -ohjelman kehittämisavustukset peruskouluille lukuvuodelle 2018 – 2019 -hakutiedote).

Avoimet fyysiset tilat helpottavat oppilaiden valvontaa ja auttavat kiusaamisen, väki- ja ilkivallan huomaamisessa sosiaalisen valvonnan tehostuessa. Muunneltavat tilat edistävät oppilaiden yhteistyötä ja sosiaalisia taitoja mahdollistamalla erilaiset oppilasryhmittelyt ja tottumisen erilaisissa oppilasryhmissä työskentelyyn. Tieto- ja viestintätekniikka ja virtuaaliset oppimisympäristöt luovat globaaleja yhteistyömahdollisuuksia eri maissa asuvien oppilaiden kanssa. Avointen oppimisympäristöjen suunnittelussa ja toteuttamisessa on kuitenkin kiinnitettävä erityistä huomiota tilojen turvallisuuteen. Turvallisuus tulisikin nostaa entistäkin tärkeämmäksi suunnittelun lähtökohdaksi uusien koulujen rakentamis- ja olemassa olevien koulujen remontointihankkeissa.

Oppimisympäristön suunnittelussa huomioitavat turvallisuushaasteet

Rakennustiedon julkaisemissa ohjekorteissa (RT-kortit) määritellään hyvää rakentamistapaa ja ohjeistetaan rakentamista. Koulurakennuksen yleissuunnittelua koskevassa RT 96-10938 kortissa on annettu ohjeet terveellisestä ja turvallisesta, kaikille soveltuvasta kouluympäristöstä. Koulujen kokonaisturvallisuuden suunnitelmallista parantamista koskevan suosituksen numero 6 mukaan sisäministeriön ja opetusministeriön tulisi ohjeistaa koulujen kokonaisturvallisuuden suunnittelu, eri suunnitelmien yhteensovittaminen ja suunnitelmien käyttöönotto. Suosituksen mukaan suunnitteluun tulee kuulua erilaisten riskien tunnistaminen ja niiden toteutumisen ennaltaehkäisy. (Oppilaitosrakennusten turvallisuus 2015, 15.)

Opetus- ja kulttuuriministeriön oppilaitosten turvallisuutta pohtinut koulurakennusten rakenteellisen turvallisuuden työryhmä toteaa raportissaan, että avoimien oppimisympäristöjen suunnittelulta edellytetään huolellisuutta, jotta ne ovat turvallisia erilaisissa häiriötilanteissa (Oppilaitosrakennusten turvallisuus 2015, 31.) Suunnitteluun onkin varattava riittävästi aikaa ja prosessin eri vaiheissa on tehtävä tarvittavat riskikartoitukset sekä turvallisuusanalyysit. Suunnitteluun on hyvä kutsua mukaan käyttäjän edustajien lisäksi kunnan turvallisuusorganisaation edustaja tai ulkopuolinen turvallisuusasiantuntija. Uudisrakennuksen tai remontin

suunnitteluvaiheessa tehtävällä riskien kartoituksella pystytään tunnistamaan tiloihin liittyvät turvallisuushaasteet ja vaikuttamaan niihin ennen rakennuksen valmistumista.

Taulukkoon 1 on koottu koulurakennusten rakenteellisen turvallisuuden työryhmän raportissa Oppilaitosrakennusten turvallisuus (2015) mainittuja koulurakennusta koskevia huomioita sekä suosituksia ja arvioitu niitä avoimen oppimisympäristön näkökulmasta turvallisuushaasteina. Taulukkoon on myös laadittu ehdotus kunkin turvallisuushaasteen poistamiseksi.

Avoimissa oppimisympäristöissä on monia turvallisuutta parantavia seikkoja. Avoimet ratkaisut voivat kuitenkin tuottaa turvallisuusriskejä ja jopa aiheuttaa vaaraa oppilaille ja henkilökunnalle, mikäli turvallisuuteen liittyviä asioita ei oteta huomioon oppimisympäristöä suunniteltaessa. Kuntien koulurakennushankkeita toteutetaan monissa eri kokoonpanoissa. Hankkeiden projektiryhmissä käyttäjiä edustavat henkilöt vaihtelevat, eikä suunnitteluun aina oteta mukaan koulun rehtori tai muuta henkilökuntaa. Suunnittelua ohjaa lakien ja erilaisten rakentamiseen liittyvien ohjeiden lisäksi kunnan määrittelemä budjetti.

Suunnitteluprosessissa koulutilojen käyttäjiä edustavien henkilöiden tehtävä on tuoda esiin turvallisuusnäkökulmat rakennuksen suunnitteluvaiheessa, ellei turvallisuutta oteta muuten huomioon. Yhteistyö kunnan eri toimijoiden kanssa auttaa saavuttamaan haluttu lopputulos eli aktiivista oppimista tukevat, toimivat ja turvalliset avoimet oppimisympäristöt kaikille oppijoille.

Yhteenveto

Avointen oppimisympäristöjen suunnittelussa pääpainon tulee olla turvallisuudessa, joka kannattaakin valita tärkeimmäksi avoimen oppimisympäristön suunnittelua ohjaavaksi tekijäksi. Riittävän laajalla riskikartoituksella pystytään arvioimaan avointen oppimisympäristöjen turvallisuushaasteita. Turvallisuusperusteinen rakennussuunnittelu ja suunnitteluvaiheessa tehty kattava riskien kartoitus tuottavat käyttöön monipuolisia, viihtyisiä ja turvallisia avoimia oppimisympäristöjä.

Taulukko 1. Turvallisuushaasteet oppimisympäristöjen rakentamisessa

KOULU-RAKENNUKSEN TURVALLISUUDESSA HUOMIOITAVAT OSA-ALUEET	TYÖRYHMÄN HUOMIO/ TURVALLISUUSSUOSITUS	AVOIMEN OPPIMISYMPÄRISTÖN LUOMA TURVALLISUUS- HAASTE	EHDOTUS TURVALLISUUSHAASTEEN POISTAMISEKSI
MUOTO, KOKO, SIJAINTI	RAKENNUS JAETAAN TOIMINNALLISIN PERUSTEIN PIENEMPIIN OSAKOKONAISSUUKSIIN	VAIKEA TOTEUTAA SEINÄTTÖMISSÄ, YHTÄ AVARAA TILAA OLEVISSA KOULURAKENNUKSISSA	JAETAAN TILA OSAKOKONAISSUUKSIIN KALUSTEIDEN JA SERMIEN AVULLA
PIHA-ALUE	PIHA-ALUEEN TULEE OLLA SELKEÄSTI YMPÄRISTÖSTÄ RAJATTU, ESTEETÖN, VIIHTYISÄ JA MONIPUOLISTA TEKEMISTÄ TARJOAVA.	EI TUOTA ERILLISTÄ TURVALLISUUSHAASTETTA, JOS RAKENNUS-HANKKEESEEN SISÄLLYTETÄÄN PIHASUUNNITTELU.	SISÄLLYTETÄÄN PIHA-ALUEEN SUUNNITTELU JA TOTEUTUS RAKENNUSURAKKAAN.
SISÄTILAT JA TILAJÄRJESTELYT	VIIHTYISÄT, KOHTAAMISTEN JA RYHMÄTYÖSKENTELYN MAHDOLLISUUKSIA TARJOAVAT TILAT EDISTÄVÄT TURVALLISUUTTA. TILOJEN AVOIMUUS EDISTÄÄ SOSIAALISTA VALVONTAA.	EI TURVALLISUUSHAASTETTA.	AVOIMET OPPIMISYMPÄRISTÖT TOIMIVAT SUOSITUKSEN MUKAISESTI.
AKUSTIIKKA	AKUSTIIKKA SUUNNITELLAAN HYVIN ERITYISESTI RAKENNUKSEN MELUISIMMISSA TILOISSA (RUOKALA, LIIKUNTATILAT, TEKNINEN TYÖ).	AKUSTIIKAN HALLINTA VOI OLLA HAASTEELLISTA AVOINTEN TILARATKAISUJEN VUOKSI. YHTEISOPPIMINEN RYHMISSÄ TUO OPPITUNNEILLE LISÄÄ MELUA.	KIINNITETÄÄN TILOJEN SUUNNITTELUVAIHEESSA HUOMIOTA AKUSTIIKKAAN. VÄLTETÄÄN KORKEIDEN, KAIKUVIEN TILOJEN RAKENTAMISTA. PARANNETAAN LUOKKIEN JA KÄYTÄVIEN AKUSTIIKKA LATTIA- JA SEINÄMATERIAALEILLA SEKÄ PEHMEILLÄ KALUSTEMATERIAALEILLA.
LASIPINNAT OVISSA JA SISÄSEINISSÄ	LAMINOITU LASI PARANTAA AKUSTIIKKA JA LISÄÄ TURVALLISUUTTA, Koska se on iskunkestävää. PÄÄOVISSA, VAHTIMESTARIN TILASSA JA ASIAKASPALVELUTILOISSA OLISI HYVÄ HARKITA RISKIKARTOITUKSEN PERUSTEELLA LUODINKESTÄVÄÄ LASITUSTA. UMPIOSAT LASIPINNAN ALAOSASSA SUOJAAVAT VÄKIVALTATILANTEISSA. KIILTÄVÄ, HEIJASTAVA LASIPINTA AIHEUTTAA TÖRMÄYSVAARAN.	AVOIMIA OPPIMISYMPÄRISTÖJÄ TOTEUTETAAN USEIN LASISEINILLÄ JA -OVILLA, JOTKA LUOVAT LÄPINÄKYVYYTTÄ. KOULURAKENTAMIS-KUSTANNUKSET OVAT KORKEAT JA USEIN RAKENTAESSA ONKIN RISKI TINKIÄ LASIPINTOJEN TURVALLISUUS-OMINAISUUKSISTA. LUODINKESTÄVÄÄ LASITUSTA ASENNETAAN HARVOIN.	SUUNNITTELUSSA HUOMIOIDAAN SISÄÄN SUOJAUTUMISEN MAHDOLLISUUDET LASIPINTOJEN PAIKOISTA JA LUOKKATILOJEN RAKENTEESTA PÄÄTETTÄESSÄ. SUUNNITTELUVAIHEESSA TEHDÄÄN LAAJA RISKIEN KARTOITUS, JOKA HUOMIOIDAAN SUUNNITTELUKARTOITUKSIS- RISKIEN KARTOITUS HELPOTTAA MYÖS ERILAISTEN TURVALLISUUTEEN LIITTYVIEN KUSTANNUSTEN PERUSTELUA.
KALUSTEET	VALITAAN KESTÄVIÄ, TOIMIVIA JA PALOTURVALLISIA KALUSTEITA, JOTKA VAIMENTAVAT ÄÄNTÄ JA PARANTAVAT AKUSTIIKKA.	PALOTURVALLISUUDEN TOTEUTTAMINEN ON HAASTE AVOIMISSA OPPIMIS- YMPÄRISTÖISSÄ, JOISSA ON PALJON PEHMEITÄ KALUSTEITA, JOTKA MAHDOLLISTAVAT TULEN LEVIÄMISEN NOPEASTI. TOISAALTA PEHMEÄT KALUSTEET OVAT AKUSTIIKAN KANNALTA SUOSITELTAVIA.	HANKITAAN VAIN PALO- TURVALLISIA KALUSTEITA. SUUNNITELLAAN HUOLELLISESTI SAMMUTUSJÄRJESTELMÄT JA -VÄLINEET JA NIIDEN SIIJOITTUMINEN KOULU- RAKENNUKSESSA, ESIM. KÄYTÄVILLE LÄHELLE WC- TILOJA, JOISSA OPPILAS/ OPPILAAT SAATTAVAT SYTYTTÄÄ TULIPALOJA.

KOULU-RAKENNUKSEN TURVALLISUUDESSA HUOMIOITAVAT OSA-ALUEET	TYÖRYHMÄN HUOMIO/ TURVALLISUUSSUOSITUS	AVOIMEN OPPIMISYMPÄRISTÖN LUOMA TURVALLISUUS- HAASTE	EHDOTUS TURVALLISUUSHAASTEEN POISTAMISEKSI
KUULUTUS- JÄRJESTELMÄ	JÄRJESTELMÄN KUULUTUSPISTEITÄ TULEE OLLA USEAMMASSA LUKITTAVASSA PAIKASSA. JÄRJESTELMÄN TULEE MAHDOLLISTAA ERILAISTEN KUULUTUSTEN ANTAMINEN ERI PUOLILLE RAKENNUSTA. JÄRJESTELMÄ MAHDOLLISTAA ERILAISET HÄLYTYSSIGNAALIEN KÄYTTÄMISEN (MERKKIÄÄNI, PUHEVIESTI, VALOMERKIT)	AVOIMISSA TILOISSA ON HAASTEENA KUULUTUS- JÄRJESTELMÄN KUULUMINEN KAIKKIIN TYÖSKENTELY- TILOIHIN. VARSINKIN MELUISISSA PAIKOISSA, KUTEN RUOKALASSA JA AULOJEN TYÖSKENTELYTILOISSA, KUULUVUUS VOI OLLA HEIKKOA. LIIKUNTATILOJEN PUKUHUONEET JÄÄVÄT HELPOSTI HUOMIOIMATTA.	SUUNNITTELUVAIHEESSA MUISTETAAN ULOTTAA KUULUTUSJÄRJESTELMÄ KAIKKIIN TARVITTAVIIN TILOIHIN. VALITAAN KUULUTUS- JÄRJESTELMÄ, JOTA VOIDAAN KÄYTTÄÄ JOUSTAVASTI KOULUN ERI TILOISTA.
KULUNVALVONTA JA LUKITUS	ULKO-OVIEN TULEE OLLA KESKUSLUKITTAVISSA. ETÄLUKITTAVISSA JÄRJESTELMISSÄ TULEE OLLA OVIPUHELIN JA KAMERAYHTEYS. SISÄTILAT VOIDAAN RAJATA ETÄLUKITTAVILLA OVILLA PELASTAUTUMISALUEIKSI. OPETUS- JA HALLINTOTILOJEN OVET TULEE VOIDA LUKITA MYÖS SISÄPUOLELTA. UMPIOVET TULISI VARUSTAA OVISILMÄLLÄ. TALLENTAVA KAMERAVALVONTA EHKÄISEE ILKIVALTA, KOULU- KIUSAAMISTA JA TUHOPOLOTTOJA. SEN AVULLA ON MYÖS MAHDOLLISTA SELVITTÄÄ JO TAPAHTUNEITA TILANTEITA.	AVOIMISSA OPPIMISEN TILOISSA VÄLIOVIEN VÄHÄINEN MÄÄRÄ TAI NIIDEN PUUTTUMINEN KOKONAAN VOI RAJOITTA ERI ALUEIDEN RAJAAMISTA. KAMERAVALVONNAN TOTEUTTAMISEN PITÄISI ONNISTUA TILOISSA HELPOSTI.	HUOMIOIDAAN SUUNNITTELUVAIHEESSA PELASTAUTUMISALUEIDEN RAJAAMIS- JA KAMERAVALVONTATARVE SEKÄ VALITAAN RAKENNUKSEEN TURVALLISUUTTA PARHAITEN EDISTÄVÄ LUKITUSRATKAISU.
PALOTURVALLISUUS JA PELASTAUTUMINEN	KÄYTÄVILLE JA OPETUSTILOILLE TULISI OLLA ERILLINEN ILMANVAIHTO, JOLLOIN PALOKAASUT JA SAVU EIVÄT PÄÄSISI SUORAAN LUOKKIEN ILMANVAIHTOON. JOKAISISSA OPETUSTILASSA TULEE OLLA KIINTOKAHVALLA VARUSTETTU PAKENEMISIKKUNA. LUOKKIEN VÄLILLÄ TULEE OLLA KÄYTÄVÄÄN JOHTAVAN OVEN LISÄKSI TILOJEN VÄLINEN REITTIÖVI. PALOHÄLYTTIMET LUOKISSA LISÄÄVÄT TURVALLISUUTTA. AUTOMAATTINEN SAMMUTUS- JÄRJESTELMÄ OLISI HYVÄ SIIJOITTA RISKIANALYYSIN PERUSTEELLA VALITTUIHIN TILOIHIN.	AVOIMISSA OPPIMISEN TILOISSA TULIPALO LEVIÄÄ NOPEAMMIN KUIN ERILLISISSÄ, SULJETUISSA LUOKKATILOISSA. ERILLISEN ILMANVAIHDON TOTEUTTAMINEN VOI OLLA HAASTAVAA.	HUOMIOIDAAN PALOTURVALLISUUTEEN JA PELASTAUTUMISEEN LIITTYVÄT SEIKAT SUUNNITTELUVAIHEESSA.

LÄHTEET

Koulurakennus, yleissuunnittelu (RT 96-10938). 2008. Helsinki: Rakennustieto.

Liikkuva koulu -ohjelman kehittämisavustukset peruskouluille lukuvuodelle 2018 – 2019 -hakutiedote, Opetus- ja kulttuuriministeriö. Viitattu 30.8.2018. https://minedu.fi/avustukset/avustus/-/asset_publisher/liikkuva-koulu-ohjelman-kehittamisavustukset-peruskouluille-lukuvuodelle-2017-2018

Lindfors, E. 2012. Turvallinen oppimisympäristö, oppilaitoksen turvallisuuskulttuuri ja turvallisuuskasvatus – käsitteellistä pohdintaa ja tutkimushaasteita. Teoksessa Lindfors E. (toim.) 2012. Kohti turvallisempaa oppilaitosta! Oppilaitosten turvallisuuden ja turvallisuuskasvatuksen tutkimus- ja kehittämishaasteita. Tampereen yliopisto, kasvatustieteiden yksikkö. Nurmijärvi: Suomen painoagentti.

Oppilaitosrakennusten turvallisuus. 2015. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2015:2. Opetus- ja kulttuuriministeriö. Viitattu 30.8.2018. <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75199/tro2.pdf>

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet. 2014. Määräykset ja ohjeet 2014:96. 4. painos. Opetushallitus, Viitattu 30.8.2018. https://www.oph.fi/download/163777_perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf

Perusopetuslaki (628/1998). Viitattu 30.8.2018. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628>

Ranta, T. & Martikainen, S. 2015. Uutta puhtia oppilaitosten turvallisuusjohtamiseen. Teoksessa Martikainen, S. (toim.) Arjen ennakoiva turvallisuusjohtaminen oppilaitoksissa. Laurea julkaisut 53. Laurea-ammattikorkeakoulu. Viitattu 30.8.2018. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-799-413-2>

Valtioneuvoston asetus perusopetuslaissa tarkoitetun opetuksen valtakunnallisista tavoitteista ja perusopetuksen tuntijaosta (422/2012). Viitattu 30.8.2018. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2012/20120422>

Matti Nevalainen

PELASTUSSUUNNITELMA KOULUN KIINTEISTÖTURVALLISUUDEN KESKIÖSSÄ

Kiinteistö- ja toimitilaturvallisuudella on tärkeä tehtävä häiriöttömän oppimisympäristön takaamisessa sekä koulun aineellisen ja aineettoman omaisuuden suojaamisessa. Koulukiinteistön pelastussuunnitelma tukee vahvasti onnettomuustilanteiden ennaltaehkäisyä sekä niissä toimimista.

Pelastussuunnitelma on osa ennaltaehkäisevää toimintaa

Pelastuslaki (379/2011) ja valtioneuvoston asetus pelastustoimesta (407/2011) määrittelevät ne kohteet tai kiinteistöt, joihin tulee laatia pelastussuunnitelma. Se laaditaan rakennukseen tai muuhun kohteeseen, joka on tavanomaista vaativampi poistumisturvallisuuden tai pelastustoiminnan kannalta ja jossa vahingot voivat olla vakavat. Kouluihin, oppilaitoksiin ja muihin vastaaviin opetuksessa käytettäviin tiloihin suunnitelma vaaditaan. Laatimisesta vastaa rakennuksen tai kohteen haltija. Jos rakennuksessa on monia toiminnanharjoittajia, niin rakennuksen haltijan tulee laatia pelastussuunnitelma yhteistyössä toimijoiden kanssa. Suunnitelman on katettava koko rakennus. (379/2011.)

Pelastussuunnitelma on tärkeä osa koulunkiinteistön turvallisuuden hallintaa ja ylläpitoa ja se on myös osa omatoimista varautumista. Sen tehtävänä on auttaa oppilaitoksen henkilökuntaa, oppilaita ja opiskelijoita ehkäisemään tulipaloja ja muita vaaratilanteita, kuten myös suojata vaaratilanteessa henkilöitä, omaisuutta ja ympäristöä. (379/2011.) Tarkoitus on, että turvallisuudesta huolehtiminen

on tärkeä osa arjen toimintaa ja että pelastussuunnitelma pidetään ajan tasalla. Pelastusviranomaisen tarkistaa säännöllisesti oppilaitoksen pelastussuunnitelman. (Länsi-Uudenmaan pelastuslaitos 2015.) Parhaimmillaan koulukiinteistön pelastussuunnitelma on ytimekäs tietopaketti tunnistetuista turvallisuuteen liittyvistä riskeistä. Samalla se on toimintaohje tapaturmiin ja onnettomuustilanteisiin varautumiseen, ehkäisyyn sekä niissä toimimiseen. Se edistää henkilöturvallisuutta, vähentää taloudellisia menetyksiä ja turvaa keskeytymättömän toiminnan kiinteistössä. Pyrkimyksenä on, että terveys, omaisuus sekä puhdas, viihtyisä ja turvallinen ympäristö kytetään turvaamaan kaikenlaisissa olosuhteissa kaikille kiinteistön käyttäjille.

Hyvä pelastussuunnitelma kirjoitetaan kaikille kiinteistössä toimiville ja siellä asioiville henkilöille, ei pelastusviranomaista varten. Se on kirjoitettu lyhyeen, helposti luettavaan muotoon ja siitä on karsittu kaikki turha, epäoleellinen tieto pois. Omassa toimipisteessäni Ami-säätiön Amiedu II -koulukiinteistössä Helsingin Pitäjämäellä pelastussuunnitelma on 30-sivuinen. Se on helposti henkilökunnan saatavilla sähköisessä muodossa intranetin kautta ja lisäksi saatavana tulostettuna versiona infopisteestä ja kiinteistömestarin työhuoneesta.

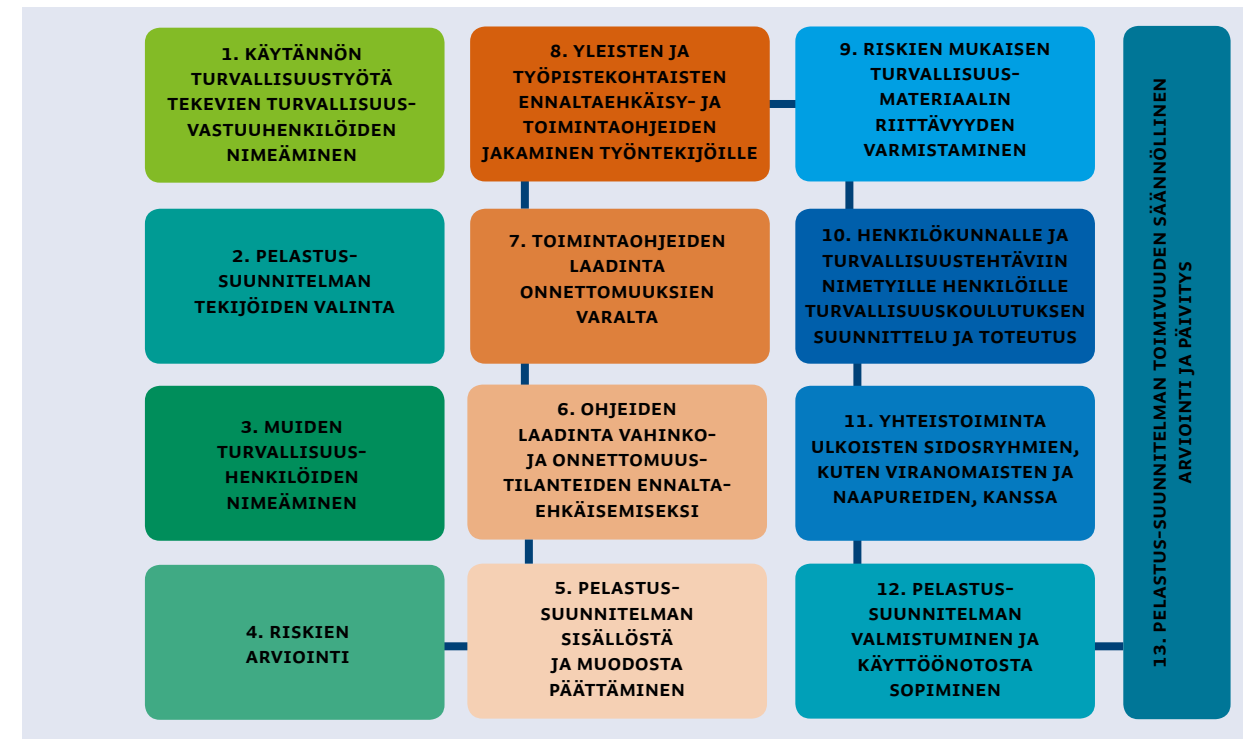
Pelastussuunnitelman laadinnan vaiheet ja suunnitelman keskeinen sisältö

Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö (2013, 22–23) neuvoo tekemään pelastussuunnitelman 13 vaiheen kautta kuvion 1 mukaisesti:

Pelastussuunnitelma etenee turvallisuustyön vastuuhenkilöiden nimeämisen ja pelastussuunnitelman tekijöiden valinnan kautta riskien arviointiin, pelastussuunnitelman sisällön ja muodon valintaan, ohjeiden laadintaan, turvallisuuskoulutukseen sekä ulkoisten sidosryhmien kanssa tehtävään yhteistyöhön. Lopuksi pelastussuunnitelma otetaan käyttöön. Sen toimivuutta arvioidaan säännöllisesti ja sitä myös päivitetään säännöllisesti.

Pelastussuunnitelmassa tulee olla vaarojen ja riskien arvioinnin johtopäätelmät sekä kuvaus rakennuksen ja sen toiminnassa käytettävien tilojen turvallisuusjärjestelyistä sisältäen turvallisuushenkilöstön tehtävänjaon ja yhteystiedot (379/2011; 407/2011). Riskit tunnistetaan ja arvioidaan esimerkiksi potentiaalisten ongelmien analyysin avulla. Suomen Pelastusalan Keskusjärjestön (2013, 20) mukaan riskien arvioinnin jälkeen suunnitellaan toimia riskien hallitsemiseksi ja onnettomuuksien seurausten lieventämiseksi. Riskit ja riskienarvioinnin johtopäätelmät voidaan kirjoittaa riskienhallintalomakkeelle sekä liittää lomake osaksi pelastussuunnitelmaa.

Pelastussuunnitelmaan tarvitaan myös kuvaus henkilökunnalle annettavista ohjeista onnettomuuksien ehkäisemiseksi sekä onnettomuus- ja vaaratilanteissa toimimiseksi, kuten myös selvitys muista mahdollisista kohteen omatoimiseen varautumiseen liittyvistä toimenpiteistä. Lisäksi suunnitelmassa on selvitettävä,

Kuvio 1. Pelastussuunnitelman vaiheet (Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö 2013, 22–23)

miten pelastuslain mukainen omatoiminen varautuminen toteutetaan poikkeusoloissa. Tarpeen mukaan on myös otettava huomioon kohteen tavanomaisesta poikkeava käyttö ja tilapäinen käyttötavan muutos. (379/2011; 407/2011.) Tilojen poikkeava käyttö on esimerkiksi koulurakennuksen käyttö majoitukseen. Pelastussuunnitelma on pidettävä ajan tasalla ja siitä on myös tiedotettava sopivin keinoin kiinteistöä käyttäville henkilöille (379/2011; 407/2011). Turvajärjestelmien kunnossapito ja huollon vastuutahot kirjataan pelastussuunnitelmaan. Turvajärjestelmään kuuluvat muun muassa käsisammuttimet, automaattiset sammutuslaitteet, palovaroitimet, paloilmotitimet, savunpoistolaitteet, hälytysjärjestelmät, turvamerkinnät ja opasteet poistumisreiteille (Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö 2013, 25).

Oman toimipisteeni Amiedu II:n pelastussuunnitelmassa on ylläolevien lisäksi erikseen omana kohtanaan turvallisuusmateriaalien, kuten ensiaputarvikkeiden, henkilösuojausten, pelastus- ja raivauskaluston sekä väestönsuojan suojelumateriaalien sijainnit, sekä muuta oleellista tietoa niistä. Myös tiedottaminen on pelastussuunnitelmassa omana osionaan ja siinä on kerrottu pelastussuunnitelman päivitys ja siitä tiedottaminen, sekä ohjeistus, kuka tiedottaa ja miten tiedotetaan organisaation mahdollisissa onnettomuustilanteissa. Pelastussuunnitelmasta löytyy myös niin sanottu yleinen osa, jossa on mainittu muun muassa kiinteistön tiedot, turvallisuuskoulutusrekisteri sekä turvallisuusorganisaation tarkemmat toimenkuvaukset. Omana kohtanaan on myös liittyminen yleiseen väestönsuojeluun ja

suojautumissuunnitelma. Pelastussuunnitelman liitteeksi on tehty aluevalvojien vastuualueiden pohjakartta, josta on apua myös poistumisharjoitusten yhteydessä.

Pelastussuunnitelma tarkistetaan vähintään kerran vuodessa sekä toiminnan oleellisesti muuttuessa. Suunnitelman vuosittaisten tai kertaluontoisten päivitysten jälkeen suunnitelmaan tehdyistä muutoksista ilmoitetaan kiinteistön edustajille ja kaikille käyttäjille. Turvallisuustiedottaminen voidaan toteuttaa muun muassa turvallisuusohjeiden ja pelastussuunnitelman perehdytyskoulutuksen muodossa. Pelastussuunnitelmaan päivitettäviä tietoja ovat ainakin riskien arvioinnin ja varautumisen päivitys sekä muutokset turvallisuushenkilöstön yhteystiedoissa, kiinteistöhuollon tai kiinteistöhoitajan yhteystiedoissa sekä kiinteistössä toimivien yritysten perus- ja yhteystiedoissa. Muita päivitettäviä tietoja ovat muutokset suojaustasossa, kuten alkusammutuskalustossa, palovaroitimissa, paloilmioitinnassa, savunpoistolaitteistossa tai automaattisessa sammutuslaitteistossa. Myös onnettomuus- ja läheltä piti -tilanteet, kiinteistön peruskorjaukset, turvallisuustekniikan muutokset sekä rakenteelliset ja toiminnalliset muutokset aiheuttavat pelastussuunnitelman päivityksen tarpeen. (379/2011, Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö 2012; Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö 2013, 14, 23–25.)

Harjoitus tekee mestarin

Vaikka pelastussuunnitelmassa olisikin kaikki tarvittava ja olennainen tieto vaara- ja onnettomuustilanteissa toimimiseen, on tilanteita tarpeen harjoitella. Hyödyllisiä harjoituksia ja koulutuksia ovat poistumisharjoitukset 1-2 kertaa vuodessa, alkusammutusharjoitukset ja –koulutukset, ensiapukoulutus, uusien työntekijöiden perehdytystilaisuudet ja turvakävelyt, uusien opiskelijaryhmien turvakävelyt, tietoturvakoulutukset sekä kriisitilannehallinta ja tiedottaminen. Amiedussa uusien työntekijöiden perehdytystilaisuuksissa käydään läpi ainakin kiinteistöön ja työturvallisuuteen liittyvät keskeiset asiat, jolloin esimerkiksi paloilmioittimen, alkusammutuskaluston, poistumisreitien, kokoontumispaikan, väestönsuojien, teknisten tilojen sekä tilojen hätäpainikkeiden sijainnit tulevat tutuiksi. Uusien opiskelijaryhmien turvakävelyillä tarkastellaan muun muassa sitä, kuinka toimitaan palohälytyksessä sekä neuvotaan, mihin tulisi ottaa yhteyttä erilaisissa hätä-, onnettomuus- tai turvallisuushavaintotilanteissa.

Toimitilaturvallisuus on koulukiinteistön näkymätön turvallisuustekijä

Oppilaitoksen oppimisympäristönä toimii koulun kiinteistö, jonka tulee edistää oppimista, hyvinvointia, terveyttä ja turvallisuutta. Kiinteistö- ja toimitilaturvallisuuden avulla toteutetaan häiriötön oppimisympäristö ja suojataan myös koulun aineellinen ja aineeton omaisuus. (Koskenranta & Martikainen 2015, 53.) Kiinteistö- ja toimitilaturvallisuudella tarkoitetaan niitä järjestelyjä, joilla kiinteistön turvallisuudesta huolehditaan sekä sisä- että ulkopuolelta. Käytettäviä keinoja ovat muun

muassa ympäristön turvallisuussuunnittelu, valaistus, portit ja aidat, lukitus ja avainhallinta. Siihen kuuluvat myös esteettömyys, vieraiden ohjaus, vartiointi, kulunvalvonta, kameravalvonta, murtosuojaus, kiinteistöttekniikka ja väestönsuojelu. (Elinkeinoelämän keskusliitto 2016.)

Ami-säätiön Amiedu II -koulukiinteistössä tehtiin suuri saneerausurakka vuosina 2013-2014, jolloin kiinteistö- ja toimitilaturvallisuus otettiin huomioon jo urakan suunnitteluvaiheessa. Hyvä suunnittelu näkyy muun muassa siinä, että opiskelijoiden taukotilat sijoitettiin tasaisesti ympäri taloa. Näin vältetään kaikkien opiskelijoiden kokoontuminen yhteen tilaan, joka taas saattaisi johtaa mahdollisiin konfliktitilanteisiin. Kaikkiin luokka- ja HOPS-tiloihin asennettiin sisäänkäynnin lisäksi kaksi hätäpoistumisovea, jotka johtavat viereisiin tiloihin. Hätäpainikkeet asennettiin kaikkiin tiloihin, joissa kouluttaja kohtaa opiskelijoita. Painikkeiden avulla avun kutsuminen tilanteessa kuin tilanteessa on helppoa ja nopeaa. Kiinteistöön asennettiin saneerausurakan yhteydessä myös paloilmioitin- ja sprinklerisammutusjärjestelmät, kerroksiin sijoitettiin tasaisin välein alkusammutuskalustona käsisammuttimet ja palopostit sekä lisäksi riittävä, automatisoitu valaistus ja ilmanvaihto. Kiinteistössä suoritetaan säännöllisesti viranomaisten määräaikaistarkastuksia, kuten palotarkastukset, paloilmioitin- ja sammutusjärjestelmän määräaikaistarkastukset, hissien määräaikaistarkastukset sekä keittiön terveystarkastukset. Lisäksi kiinteistössä tehdään säännöllisiä omaehtoisia vuosi- huoltoja, joista esimerkkeinä voidaan mainita paloilmioitin- ja sammutusjärjestelmän vuosi- huollot, hissien vuosi- huollot, savunpoitajärjestelmän vuosi- huolto, turvavalojärjestelmän koestukset ja -huollot, väestönsuojien ilmanvaihtokoneiden koestukset ja tiiveyskokeet, rikosilmioitin- ja kameravalvontajärjestelmän vuosi- huollot sekä ilmanvaihtokanavien lakisääteiset ja määräajoin tehtävät nuohoukset. Tarkastuksista ja huolloista pidetään ajan tasalla olevaa vuosikalenteria, jotta kaikki tarvittavat toimenpiteet tulisi suoritettua ajallaan. Osa suoritetuista tarkastuksista ja huolloista voidaan merkitä myös pelastussuunnitelmaan. Mahdolliset tarkastuksissa ja huolloissa esiin tulleet puutteet on korjattava sovitussa aikataulussa. Kiinteistössä tehdään myös säännöllisesti omaehtoisia turvallisuustarkastuksia, esimerkiksi työsuojelutoimikunnan toimesta kiertämällä tiloja ja oppimisympäristöjä sekä haastatteleamalla tilojen käyttäjiä. Havaitut puutteet raportoidaan eteenpäin ja ne korjataan mahdollisimman pian. Myös kiinteistön oma turvallisuushenkilöstö, mukaan lukien turvallisuusvastaavana toimiva kiinteistömestari, isännöitsijä, vartija, kiinteistöhoitaja ja aluevalvojat havainnoivat päivittäin mahdollisia puutteita ja vaaran kohteita sekä ilmoittavat niistä eteenpäin niiden korjaamiseksi.

Amiedu II:ssa käytössä olevat järjestyssäännöt sekä kiinteistön säännöllinen ja hyvin toimiva siivous tukevat myös omalta osaltaan kiinteistö- ja toimitilaturvallisuutta. Järjestyssääntöjen rooli on ennaltaehkäisevä, mutta niitä tarvitaan myös ei-toivutuisissa tilanteissa. Järjestyssääntöjen avulla voidaan arvioida tapahtunutta tilannetta sekä tarvittaessa määritellä mahdollisia rangaistuksia. Organisaatiossamme on myös hiljattain käyttöön otettu sähköinen turvallisuushavaintojen ilmoitusjärjestelmä, jota kautta kaikki toimijat voivat tehdä turvallisuushavaintoja sekä saattaa niitä tiloista ja turvallisuusasioista vastaavien tietoon.

Yhteenveto

Pelastussuunnitelma ja toimitilaturvallisuus ovat keskeisiä osia koulukiinteistön turvallisuuden määrittämisessä, ylläpitämisessä ja ohjeistamisessa. Hyvin tehdyllä pelastussuunnitelmalla määritellään koulukiinteistön turvallisuuden tila sekä annetaan ohjeistus kaikille tilan käyttäjille mahdollisissa vaara- ja onnettomuustilanteissa toimimiseen ja niiden ennaltaehkäisyyn. Pelastussuunnitelma onkin kiinteistön oma, mahdollisimman helppolukuinen ”turvallisuusmanuaali”. Hyvällä toimitilaturvallisuuden ylläpidolla ja suunnittelulla mahdollistetaan turvallinen ja viihtyisä oppimis- ja työympäristö sekä oppilaille, opiskelijoille että koulun henkilökunnalle sekä minimoidaan häiriötilanteista aiheutuvat vahingot.

LÄHTEET

Elinkeinoelämän keskusliitto. 2016. Kiinteistö- ja toimitilaturvallisuus. Viitattu 8.10.2018. <https://ek.fi/mita-teemme/tyoelama/yritysturvallisuus/kiinteisto-ja-toimitilaturvallisuus/>

Koskenranta, H. & Martikainen, S. 2015. Kiinteistö- ja turvallisuustekniikka oppilaitoksissa. Teoksessa Martikainen, S. (toim.): 2015. Arjen ennakoiva turvallisuusjohtaminen oppilaitoksissa. Laurea julkaisut 53. Laurea-ammattikorkeakoulu. s. 53-57. Viitattu 8.10.2018. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-799-413-2>

Länsi-Uudenmaan pelastuslaitos. 2015. Oppilaitoksen pelastussuunnitelma. Viitattu 8.10.2018. <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=2ahUKEwitjPD-qvb-dAhWjxbwKHY6XAEsQFjAAegQIC-RAC&url=https%3A%2F%2Fwww.lup.fi%2Fdownload%2Fnoname%2F%257BF-F48D9DA-7ED4-474C-998B-3D4C-F26109ED%257D%2F64544&usg=AOv-VawoaXOdc8HzCDE86bhPDVPsV>

Pelastuslaki (379/2011). Viitattu 5.10.2018. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2011/20110379?search%5Btype%5D=-pika&search%5Bpika%5D=pelastuslaki> Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö. 2013. Pelastussuunnitelma. Opas yrityksille ja muille työyhteisöille. SPEK opastaa 30. Tampere: Tammerprint.

Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö. 2012. Pelastussuunnitelman mallipohja. Viitattu 15.10.2018. <http://www.spek.fi/loader.aspx?id=f24ab224-c47d-4208-a034-4a2eb7486179>

Valtioneuvoston asetus pelastustoimesta (407/2011). Viitattu 5.10.2018. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2011/20110407>

Mikko Virtanen & Soili Martikainen

TUNNISTETUT RISKIT TURVAKÄVELYN SUUNNITTELUN POHJANA

Omnistunut turvakävely pohjautuu koulun tunnistettuihin riskeihin. Tässä artikkelissa kuvataan ammattiopiston eräässä toimipisteessä tehtyä riskien arviointia, josta kyseisen toimipisteen turvakävelyn sisällön suunnittelu käynnistyi. Turvakävelyä käytetään kuvatussa tapauksessa oppilaitoksen opiskelijoiden yhtenä turvallisuuskoulutuksen keinona.

Kaikki alkaa riskien arvioinnista

Riskienhallinnan avulla varmistetaan se, että organisaatio tietää, mitä riskejä sen toimintaympäristöön, toimintaan ja toimijoihin liittyy. Ylimmän johdon on tunnettava organisaation merkittävimmät riskit sekä suunnitelmat riskien hallitsemiseksi. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2015, 8.) Riskien arviointi muodostaa oppilaitoksen turvallisuustyön pohjan ja siksi riskien arvioinnin suunnitteluun, toteuttamiseen ja toimenpiteisiin tarvitaan resursseja. Työntekijät on syytä ottaa mukaan riskien arviointiin ja saadut tulokset käydä läpi johdon kanssa. (Tappura, Pulkkinen & Kivistö-Rahnasto 2017, liite 2.)

Riskien arvioinnissa hyödynnetään käytävissä olevia tietoja, kuten aiemmin tehtyjen riskien arviointien tuloksia, oppilaitoksen omia selvityksiä, turvakävelujen tuloksia, työpaikkaselvityksiä, vakuutusyhtiöiden selvityksiä, palotarkastuksia, vaaratilanneilmoituksia sekä tapaturmailmoituksia (Tappura, Pulkkinen & Kivistö-Rahnasto 2017, liite 2). Potentiaalisten ongelmien analyysi (POA) on helposti opittava, tehokas menetelmä oppilaitoksen vaarojen tunnistamiseen ja riskien arviointiin. Riskejä arvioi aina ryhmä, jotta arvioinnin tulos olisi mahdollisimman

objektiivinen. POA etenee viiden vaiheen kautta. Ensimmäisessä vaiheessa vetäjän valmistautuu arviointiin. Hän määrittää ja rajaa käsiteltävän aiheen. Hän tutustuu jo olemassa olevaan aineistoon, kutsuu osallistujat mukaan riskien arviointiin sekä valmistele tilaisuutta varten avainsanaluettelon. Toisessa vaiheessa ryhmä tunnistaa yhdessä vaaroja hiljaisessa aivoriihessä. Jokainen riskien arviointiin osallistuva henkilö kirjoittaa tunnistamiaan vaaroja ehjin virkkein PostIt-lapuille, yksi vaara aina yhteen lappuun. Lappuja kierrätetään osallistujien kesken ja vetäjä aktivoi osallistujia avainsanojen avulla. Kun uusia lappuja ei enää synny, siirrytään kolmanteen vaiheeseen, keskustelemaan aivoriiheen. Sen aikana ryhmä ryhmittelee tunnistamansa vaarat teemoittain. Neljännessä vaiheessa vaarat ilmaistaan riskien muodossa tapahtuman todennäköisyyttä ja seurauksien vakavuutta arvioiden sekä tehdään riskianalyysi, jossa jokaiselle riskille erikseen määritellään riskitaso. Lisäksi ryhmä arvioi riskin merkitystä määrittämällä, onko riski hyväksyttävissä tai tarvitseeko sitä käsitellä esimerkiksi pienentämällä. Samalla ehdotetaan korjaavia toimia sekä määritellään jäännösriski. Korjaaville toimille määritellään aikataulu ja vastuuhenkilö. Viimeisessä, viidennessä vaiheessa raportoidaan riskienarvioinnin tulokset ja tallennetaan tiedot riskirekisteriin. (Potentiaalisten ongelmien analyysi 2012–2018; Ranta & Martikainen 2017, 22–24.)

Turvakävely lisää turvallisuustietoisuutta ja koko kouluyhteisön vastuunottoa

Turvakävelyjä on toteutettu eri tavoin ja eri tarkoituksissa ympäri maailmaa jo lähes 30 vuoden ajan. Viime vuosina turvakävelyt ovat yleistyneet Suomessa turvallisuus-perehdyttämisen menetelmänä. Turvakävely on pedagoginen ratkaisu ja opetusmenetelmä, jonka avulla valittu ryhmä perehdytetään asetetun tavoitteen mukaiseen toimintaan tai tehtävään. (Ranta & Martikainen 2017, 33.)

Turvakävely on ennakoivaa turvallisuustoimintaa, jonka lähtökohdaksi tarvitaan tunnistetut riskit. Kävelyn tavoitteena on lisätä turvallisuustietoisuutta ja samalla myös vastuunottoa turvallisuudesta. Sen tarkoituksena on antaa tietoa koulun turvallisuuden järjestelyistä oppilaille, opiskelijoille, koulun henkilökunnalle sekä muille koulussa toimijoille. Kävelyn on tarkoitus olla innostava oppimiskokemus, eikä sen aikana pelotella kävelijöitä millään tavalla. Sen tarkoituksen on lisäksi viestiä osallistujille, että turvallisuus on kaikkien yhteinen asia. Turvakävelyyn voi sisältyä myös havainnointia, jossa kävelyn osallistujat tekevät turvallisuushavaintoja ja raportoivat havaitsemistaan puutteista. (Ranta & Martikainen 2017, 6, 8.) Tappura, Pulkkinen ja Kivistö-Rahnasto (2017, liite 2) korostavat turvakävelyn käytännön-läheisyyttä. Heidän mukaansa turvakävelyn sopivia aiheita ovat muun muassa palo-, pelastus- ja poistumisturvallisuus.

Onnistunut turvakävely muodostuu kuvion 1 mukaisista tekijöistä.

Turvakävelyn hyvä etukäteissuunnittelu on ehdottoman tärkeää (Ranta & Martikainen 2017, 34; Tappura, Pulkkinen & Kivistö-Rahnasto 2017, liite 2).

Kuvio 1. Onnistuneen turvakävelyn elementit (Ranta & Martikainen 2017, 33–34)

Turvakävely tarvitsee tavoitteet, jotka syntyvät turvakävelyn osallistujien tarpeista ja odotuksista sekä organisaation omista tavoitteista. Turvakävelyn sisällön pitää olla rajattu ja punnittu minimiin, jotta kävelyn osallistujia ei ajeta ”turvallisuus-ähkyyn”. Turvallisuutta kannattaa viestiä positiivisella puhella, vuorovaikutuksella ja myönteisellä ilmapiirillä. Turvakävely ei saa olla vetäjän yksipuhelua. Osallistujia voi aktivoida myönteisillä kysymyksillä, kuten ”Miten toimisit, jos pääovesta ei pääsekään poistumaan?” Pelottelu ja säikäyttäminen eivät kuulu turvakävelyn. Huomionarvoista on myös se, että ylimmän johdon oma esimerkki on merkittävässä roolissa. Ylimmän johdon on syytä näyttää hyvää esimerkkiä osallistumalla itse turvakävelyn ja kannustaa näin myös muita osallistumaan kävelyn aktiivisesti. Turvakävely on tärkeä osa henkilökunnan koulutusta, sillä sen osaaminen on oleellinen tekijä oppilaitoksen turvallisuuden kannalta. Henkilökunta vaikuttaa siihen, miten oppilaat tai opiskelijat toimivat. (Ranta & Martikainen 2017, 33–34).

Kiinteistön turvallisuuden riskien arviointi

Kouvolan seudun ammattiopistossa tehdään säännöllisiä riskien arviointeja turvallisuuden eri näkökohdista. Helmikuussa 2018 palotarkastuksen jälkeen eräaseen toimipisteeseen päätettiin tehdä riskien arviointi kiinteistön turvallisuuden näkökulmasta potentiaalisten ongelmien analyysin avulla. Riskien arviointiin osallistui kaksi kouluttajaa, opiskelija sekä turvallisuusvastaava, joka on toinen tämän artikkelin kirjoittajista. Tunnistetut vaarat on esitetty taulukossa 1.

Riskien arvioinnin aikana tunnistettiin yhteensä 39 erilaista ja eritasoista vaaraa. Ne jaettiin neljään ryhmään: kiinteistöä koskevat vaarat, ympäristöä koskevat vaarat, tulipaloon liittyvät vaarat sekä henkilöihin liittyvä vaarat.

Taulukko 1. Keskeiset vaarat ammattiopiston eräissä toimipisteissä

KOHDE	VAARA
KIINTEISTÖÄ KOSKEVAT VAARAT	<ul style="list-style-type: none"> HEIKKO ULKOVALAISTUS HIEKOITTAMATON PIHA LIUKKAASEEN VUODENAIKAAN RIITTÄMÄTÖN SISÄVALAISTUS OPISKELIJOIDEN SISÄÄNKÄYNNIN SIJAINTI HUONOSTI VALAISTULLA JA TALVISIN LIUKKAALLA SISÄPIHALLA OPETTAJANHUONEEN ULKO-OVEN PUDOTUS ASKELMAN PUUTTEEN VUOKSI OPETTAJANHUONEEN ULKO-OVEN LUKITUKSEN HEIKKO TASO SISÄLLE PÄÄSY KIINTEISTÖÖN PARVEKKEEN KAUTTA PALOILMOITINJÄRJESTELMÄ PUUTTUU OPETTAJANHUONEESTA PUUTTUU TOINEN POISTUMISTIE ALKUSAMMUTUSKALUSTON KUNTOA EI OLE TARKASTETTU SUUNNITELMAN MUKAISESTI HÄTÄPOISTUMISTEIDEN VALAISTUKSEN TOIMIMATTOMUUS SIIVOUKSESTA SÄÄSTÄMINEN AIHEUTTAA YLEISTÄ EPÄJÄRJESTYSTÄ JA PALOKUORMAA KIINTEISTÖNHUOLLON PUUTE, ESIMERIKSI SE, ETTÄ VIALLISTA SÄHKÖLAITTEITA EI KORJATA SISÄLLE SUOJAUTUMISEN TILOJEN PUUTE LUKITSEMATON JÄTEKATOS AIHEUTTAA TUHOPOLTON MAHDOLLISUUDEN VÄESTÖNSUOJAN VUOSITARKASTUKSIA EI OLE TEHTY SUUNNITELMAN MUKAISESTI
YMPÄRISTÖÖN LIITTYVÄT VAARAT	<ul style="list-style-type: none"> RAUTATIEEN LÄHEISYYS, JOSTA SEURAA, ETTÄ KEMIKAALIONNETTOMUUDEN MAHDOLLISUUS KASVAA VAAHTOMUOVITEHTAAN LÄHEISYYS, JOSTA SEURAA, ETTÄ KEMIKAALIONNETTOMUUDEN MAHDOLLISUUS KASVAA ULKOPUOLISEN HENKILÖN AIHEUTTAMA VÄKIVALLAN UHKA
TULIPALON LIITTYVÄT VAARAT	<ul style="list-style-type: none"> KOULUTTAJIEN ALKUSAMMUTUSKOULUTUKSEN PUUTE, JOSTA SEURAA, ETTÄ EI OSATA TEHDÄ ALKUSAMMUTUSTA TARVITTAESSA KOKOLATTIAMATON MATERIAALI LISÄÄ SAVUN MUODOSTUMISTA TULIPALON MAHDOLLISUUS OPISKELIJOIDEN TAUKOHUONEESSA/ KEITTIÖSSÄ OPISKELIJOIDEN OMISTA KAHVINKEITTIMISTÄ AIHEUTUEN PALOKUORMAN MÄÄRÄ KIINTEISTÖN SISÄLLÄ ASENNUSTILASSA JA KIINTEISTÖN SEINUSTOILLA ULKONA
HENKILÖIHIN LIITTYVÄT VAARAT	<ul style="list-style-type: none"> ENSIAPUKOULUTUKSEN PUUTE VAMMAT VOIMANKÄYTÖN HARJOITUKSISSA SAIRAUSKOHTAUS PÄIHTEIDEN VÄÄRINKÄYTTÖ TAKAPIHALLA ERITYISESTI KEVÄISIN JA SYKSYISIN VASTUU ALAIKÄISESTÄ OPISKELIJASTA, KUN HÄNET POISTETAAN OPPITUNNILTA VASTUUNJAON EPÄSELVYYS SIITÄ, MIKÄ ON KIINTEISTÖNOMISTAJAN JA MIKÄ KOULUN VASTUULLA TYÖN KUORMITTAVUUS TIETOSUOJA OPETTAJANHUONEESSA MURTAUTUMINEN KIINTEISTÖÖN

Turvakävelyn suunnittelu opiskelijoille

Tunnistettujen riskien perusteella suunniteltiin Kouvolan seudun ammattiopiston opiskelijoille oma turvakävely, jonka tavoitteena on lisätä turvallisuustietoisuutta kiinteistöä, ympäristöä, tulipaloa ja henkilöitä koskevin riskien osalta. Turvakävelyn sisällöksi suunniteltiin seuraava kokonaisuus taulukon 2 mukaisesti.

Taulukko 2. Opiskelijoille suunnatun turvakävelyn sisältö

YLEISET ASIAT, JOTKA KERROTAAN KIINTEISTÖSTÄ RIIPPUMATTA	KIINTEISTÖKOHTAISET ASIAT
<ul style="list-style-type: none"> MITEN JA KENELLE ILMOITETAAN VAARATILANTEESTA (112 JA HENKILÖKUNTA) KIINTEISTÖN OSOITETIEDOT NOUDATA HENKILÖKUNNAN OHJEISTUSTA HÄTÄTILANTEESSA. POISTUMISTIET, ALKUSAMMUTUS- JA ENSIAPUVÄLINEIDEN SIJOITUS POISTUMISTIEOPASTEEN KUVAN AVULLA KOKOONTUMISPAIKAN SIJAINTI (YHDESSÄ TOIMIPITEESSÄ SOVITTU SUORAAN LÄHEISEN KULTTUURITALON SISÄTILAT) 	<ul style="list-style-type: none"> TUTUSTUTAAN KÄVELLEN ALKUSAMMUTUS- JA ENSIAPUVÄLINEIDEN SIJAINTIIN POISTUTAAN KOKOONTUMISPAIKALLE LÄHINTÄ VAIHTOEHTOISTA POISTUMISTIEREITTIÄ. PÄÄPOISTUMISTIE ON PÄÄOVI, JOSTA KULJETAAN PÄIVITTÄIN. KOROSTETAAN REITIN VALINTAA TILANTEEN MUKAAN. PIHAN JA KULKUREITINÄ KÄYTETTÄVÄN LASTAUSLAITURIN LIUKKAUS TALVISIN KEMIKAALIONNETTOMUUDEN RISKI (SUOJAUTUMINEN) LIIALLISTA PALOKUORMASTA HUOLEHTIMINEN (KUULUU MYÖS TULEVILLE TURVALLISUUSVALVOJILLE) PÄIHTEIDEN VÄÄRINKÄYTTÄJÄT KOULUN PIHA-ALUEELLA TULIPALON RISKIN MAHDOLLISUUS OPISKELIJOIDEN TAUKOHUONEESSA/ KEITTIÖSSÄ OPISKELIJOIDEN OMISTA KAHVINKEITTIMISTÄ AIHEUTUEN

Turvakävelyä suunniteltaessa havaittiin, että kävely olisi hyvä suunnitella samalla pohjalla kaikkiin toimipisteisiin huomioiden jokaisen kiinteistön omat ominaisuudet, kuten kiinteistön rakenne, sijainti, sekä kiinteistön muut toimijat. Turvakävelyiden suunnitteluun on tarpeen ottaa mukaan opiskelijoita. Olisi myös hyvä, jos koulun henkilökunnan edustajat osallistuisivat mahdollisimman laajasti turvakävelyn suunnitteluun tai ainakin heiltä kannattaa kysyä odotuksia ja tarpeita kävelyyn liittyen. Myös paikallisilta pelastuslaitoksilta saa pyydettyä oivallisia neuvoja. Opiskelijoille suunnatun turvakävelyn vetäjänä voisi olla ryhmänohjaaja tai vahtimestari. Vetäjän innostus aiheeseen on myös tärkeää. Vetäjä tarvitsee lisäksi riittävän koulutuksen turvakävelyiden pitämiseen.

Yhteenveto

Turvakävely tunnustettujen riskien pohjalta on erimainen keino perehdyttää opiskelijat oppilaitoksen turvallisuustoimintaan. Opiskelijat tarvitsevat kävelyn aikana saamaansa tietoa myös tulevassa työssään. Esimerkiksi poistumisturvallisuus liittyy oleellisesti muun muassa turvallisuusvalvojan ja lähihoitajan työhön.

LÄHTEET

Potentiaalisten ongelmien analyysi. 2012–2018. PK-RH-riskienhallinta. Suomen Riskienhallintayhdistys. Viitattu 12.10.2018. <https://www.pk-rh.fi/tools/poa-analyysi.html>

Ranta, T. & Martikainen, S. 2017. Turvakävellen turvallinen koulu. Laurea julkaisut 81. Laurea-ammattikorkeakoulu. Viitattu 5.10.2018. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-799-465-1>

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2015. Riskienhallinta ja turvallisuussuunnittelu. Opas sosiaali- ja terveydenhuollon johdolle ja turvallisuusasiantuntijoille. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2011:15. Viitattu 12.10.2018. <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/72811/URN%3aNBN%3afi-fe201504226148.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Tappura, S., Pulkkinen, J. & Kivistö-Rahnasto, J. 2017. Henkilöstön turvallisuuden ja työkyvyn edistäminen ammatillisissa oppilaitoksissa. Loppuraportti. Tampereen teknillinen yliopisto. Tuotantotalouden ja tietojohdamisen laboratorio. Turvallisuuden johtaminen ja suunnittelu. Viitattu 12.10.2018. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/231258/115098-loppuraportti-Loppuraportti%2031.10-A.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Riikka Helenius, Mari Tainijoki & Merja Torkkel

KOKO HENKILÖKUNTA MUKAAN PÄIVÄKODIN TURVAKÄVELYYN

Turvakävelyllä on tärkeä rooli päiväkodin riskienhallinnassa. Sen suunnitteluun kannattaa panostaa, sillä hyvin suunniteltu kävely innostaa työntekijöitä havainnoimaan turvallisuutta jatkossakin. Kävely on myös osa henkilöstön perehdytystä toimintaympäristöön.

Turvakävelyn suunnittelu on tärkeää

Turvakävelyn, toiselta nimeltään turvallisuuskävelyn, tarkoituksena on antaa tietoa kävelyyn osallistuville henkilöille päiväkodin tai koulun turvallisuusjärjestelyistä. Samalla osallistujat voivat havainnoida turvallisuuteen liittyviä asioita sekä raportoida havaitsemiaan puutteita. (Ranta & Martikainen 2017, 6.) Heiniö (2013) korostaa, että turvakävely tutustuttaa työntekijät oman työpaikkansa turvallisuuteen ja työsuojeluun käytännössä. Sarka (2011) lisää, että turvakävely on työkalu, jonka tarkoituksena on tuottaa tietoa muun muassa olosuhteista, turvallisuustilanteesta sekä tekijöistä, jotka vaikuttavat kävelyn kohteen turvallisuuteen. Turvakävely on järjestelmällinen työkalu rajatun alueen turvallisuuden kartoittamiseen ja parantamiseen. Tarkoituksena on tutkia muun muassa tarkasteltavan kohteen fyysisen, toiminnallisen ja sosiaalisen ympäristön ominaisuuksia ja niissä esiintyviä ongelmia. Monipuolisen näkökulman saaminen takaa paremman käsityksen tarkasteltavan kohteen turvallisuuden kokonaiskuvasta. (Sarka 2011, 10–11.)

Turvakävelyn suunnittelun vaiheet on esitetty taulukossa 1 (Ranta & Martikainen 2017, 28).

Etukäteissuunnittelu on tärkeä vaihe. Turvakävelyn suunnittelemiseksi nimetään vastuuhenkilö ja hänelle tueksi avustava ryhmä, joka ymmärtää oman työyhteisönsä

Taulukko 1. Turvakävelyn vaiheiden toteutus päiväkodissa

SUUNNITTELUN VAIHE	TOTEUTUS HEIKKILÄN PÄIVÄKODISSA
NIMETÄÄN VASTUUHENKILÖ JA TUEKSI AVUSTAVA RYHMÄ	PÄIVÄKODINJOHTAJA YHDESSÄ TYÖSUOJELUASIAMIEHEN KANSSA
ASETETAAN TAVOITTEET	TAVOITTEET NOUSEVAT TOIMINTASUUNNITELMASTAMME SEKÄ PÄIVÄKODIN TURVALLISUUSUUNNITELMASTA
PÄÄTETÄÄN, KETKÄ OSALLISTUVAT	JOKAINEN PÄIVÄKODIN TYÖNTEKIJÄ. TURVAKÄVELY TOTEUTETAAN PIENISSÄ RYHMISSÄ
REITTI JA KOHTEET SUUNNITELLAAN	KOKO PÄIVÄKODIN TILAT JA KÄYTETTÄVÄT ALUEET
TEHTÄVÄT JAETAAN	TURVAKÄVELYÄ VETÄÄ JOKO TYÖSUOJELUASIAMIES TAI PÄIVÄKODINJOHTAJA
TIEDOTETAAN ENNAKOLTA	TURVAKÄVELY ON KIRJATTU VUOSIKELLOON
TIEDOTETAAN KÄVELYN TULOKSISTA	HAVAITUT PUUTTEET JA PARANNUSEHDOTUKSET KIRJATAAN MUISTIIN JA NE ESITETÄÄN HENKILÖKUNNALLE SEKÄ KAUPUNGIN TURVALLISUUSPÄÄLLIKÖ JUSSI KOMOKALLIOLLE.

turvallisuustarpeet. Ryhmä pohtii, mille kohderyhmälle turvakävely suunnataan sekä mitkä ovat kävelyn tavoite ja sisältö. Kävely suunnitellaan riskiperusteisesti, toisin sanoen kävelyn suunnittelussa otetaan huomioon tunnistetut turvallisuusriskit. (Ranta & Martikainen 2017, 28,33.) Turvakävelyssä ryhmät kävelevät ennalta suunnitellun reitin. Kävelyn aikana pienryhmät tekevät havaintoja asioista ja ilmiöistä, jotka tuntuvat heistä turvallisilta, turvattomilta, viihtyisiltä tai pelotavilta. (Sarka 2011, 10.) Turvakävelyn avulla käydään läpi työpaikan turvallisuusasioita konkreettisten esimerkkien kautta: harjoitellaan esimerkiksi ikkunan kautta poistumista. Kävelyllä esille tulevat puutteet ja parannusehdotukset tulee kirjata ja esittää johdolle ja turvallisuuspäällikölle. (Narvi 2013).

Turvakävelyssä kannattaa huomioida yleiseen turvallisuuteen ja paloturvallisuuteen liittyviä asioita, kuten yleinen siisteys ja järjestys, ensiapukaappien sijainti ja niiden sisältö sekä poistumisreitit (Heiniö 2013). Turvallisuuteen liittyvistä epäkohdista tehdään jokaisen työntekijän asia, jolloin jokaisella on velvollisuus parantaa turvallisuutta ja puuttua havaitsemiinsa epäkohtiin. Turvakävelyt varmistavat, että henkilökunnalla on tilaisuus raportoida kävelyillä havaitsemistaan ongelmista niille henkilöille, joilla on valtaa korjata havaitut puutteet. Turvakävelyihin osallistuvat henkilöt kokevat, että kävelyn hyötynä on helpompi ja avoimempi kommunikointi turvallisuudesta ja sen riskeistä. Henkilökunta ja johtajat toteavat, että turvakävelyt luovat lisääntynyttä tietoisuutta turvallisuuteen liittyvistä puutteista ja riskeistä. (Juutilainen & Yli-Pietilä 2017, 2, 25, 29–30.)

Heikkilän päiväkodissa kävelyreitit suunnitellaan etukäteen yleensä joko työsuojeluasiamiehen tai päiväkodinjohtajan toimesta. Reitti kattaa koko päiväkodin tilat ja

käytettävät alueet. On tärkeää varmistaa, että jokainen työntekijä työpaikalla pystyy osallistumaan kävelyn, arvioimaan riskejä ja havainnoimaan toimintaympäristöä riskiperusteisesti. Turvakävely tehdään pienissä ryhmissä työsuojeluasiamiehen tai päiväkodinjohtajan vetämänä. Pienissä ryhmissä tehdään hyviä huomioita isomista ja pienemmistäkin turvallisuuteen liittyvistä asioista ja samalla syntyy keskustelua tehdyistä huomioista. Ne voivat tuottaa myös uusia turvallisuushavaintoja ja sitä kautta uusia parannettuja turvallisuuskäytänteitä. Turvakävelyn aikana on esimerkiksi huomattu, mikä on päiväkodin lapsiryhmien tiloihin sijoitettujen sammutuspeitteiden optimaalinen paikka ja että poistumisreitti ikkunan kautta johtaa päiväkodin katolle. Turvakävelyn tarkoituksena on myös luoda ilmapiiri, jossa havaintoja tehdään jatkuvasti ja puutteista raportoidaan kävelyn jälkeenkin.

Yhteenveto

Turvakävelyn avulla käydään läpi konkreettisten asioiden ja esimerkkien kautta työpaikan turvallisuusasioita. On tärkeää, että turvakävelyihin osallistuu koko henkilökunta, jotta kaikkien havainnot ja näkökulmat tulevat esille. Toisaalta kävelyn avulla saadaan tietoa myös muiden havainnoista. Turvakävelyiden tarkoituksena on paitsi saada tietoa, niin myös parantaa ja kehittää omaa työympäristöä. Turvakävelyiden aikana esille tulleet ongelmat tulee kohdata ja ratkaista sekä myös tuoda ratkaisut kaikkien tietoon. Turvakävely vaikuttaa myös ilmapiiriin, jossa havaintoja tehdään ja puutteista raportoidaan kävelyn jälkeenkin.

LÄHTEET

Heiniö, H. 2013. Turvallisuuskävely myymälässä. Viitattu 18.9.2018. <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&resrc=s&source=web&cd=1&ved=2ahUKEw-jWide9gNvdAhXLFZAKHeETD4kQFjAA-egQIAhAC&url=http%3A%2F%2Fkauppa.fi%2Fcontent%2Fdownload%2F69616%-2F904332%2Ffile%2FTurvallisuusk%25C3%25A4vely%2520kaupassa.pdf&usg=AOvVawoY2Q7rBmj68x-LUloeZabKV>

Juutilainen, I. & Yli-Pietilä S. 2017. Turvallisuuskävelyt sairaaloissa. Opinnäytetyö. Turku AMK. Viitattu 18.9.2018. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2017060211994>

Narvi, J. 2013. Omatoiminen varautuminen ja työpaikan paloturvallisuus. Pirkanmaan pelastuslaitos. Viitattu 18.9.2018. <https://www.avi.fi/document-s/10191/97558/10.12.2013+Turvassa+kirjastossa%2C%20Jorma+Narvin+luento/c28e632-8cf9-434a-8974-a1f2e3ac2ca9>

Ranta, T. & Martikainen, S. 2017. Turvakävelen turvallinen koulu. Laurea Julkaisut 81. Laurea-ammattikorkeakoulu. Viitattu 27.9.2018. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-799-465-1>

Sarka, P. 2011. Turvallisuuskävelyn suunnittelu ja toteuttaminen. Opinnäytetyö. Laurea-ammattikorkeakoulu. Viitattu 18.9.2018. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-201105056343>

II
PEREHDYTYK, YHTEISTYÖ JA YHTEISÖLLISYYS

Merja Mikkonen & Paula Räsänen

PEREHDYTTÄMINEN OSANA TURVALLISUUDEN HALLINTAA

Työhön perehdytys on merkittävä osa työturvallisuutta. Sekä fyysinen että henkinen turvallisuudentunne lisääntyy, kun työntekijä saa huolellisen perehdytyksen ja kokee itsensä osaksi työyhteisöä sekä olevansa tervetullut. Perehdytetty työntekijä tiedostaa menettelytavat ja osaa toimia poikkeustilanteissa.

Miksi perehdytys on tärkeää?

Keravan kaupungin varhaiskasvatuksessa syksyllä 2016 tehdyn henkilöstön työhyvinvointikyselyn tulosten perusteella keskeiseksi kehityskohteeksi nousi perehdytys neljässä työyksikössä. Tämä havahdutti meidät pohtimaan perehdytyksen merkitystä tarkemmin ja loimme siksi varhaiskasvatuksen yksikköihimme perehdytysuunnitelman. Uusille työntekijöille kaupunki järjestää perehdytyskoulutuksen, jossa uusi työntekijä oppii uutta kaupungista, toimialoista ja henkilöstökäytännöistä. Kouluttajina ovat kaupunginjohtaja, elinvoimajohtaja ja toimialajohtajat. Näin kaupungin kasvot tulevat tutuiksi. Olemme huomanneet, että arjen työssä tulee esille asioita, joita työyksikössä pidetään itsestään selvinä, eikä niitä siksi huomata käsitellä perehdytyksessä. Uusi työntekijä kuitenkin tarvitsisi näitä tietoja.

Onnistunut perehdytys edistää työtyytyväisyyttä ja sitoutumista työhön

Työyksikössä annettava perehdytys on tärkeää, jotta toimintatavat ja työntekijälle asetetut odotukset käydään läpi. Perehdytyksen ansiosta työntekijä myös tuntee itsensä tervetulleeksi työyhteisöön ja työtoverit tulevat hänelle tutuiksi. (Perehdyttämisen tarkistuslista 2016, 4.) Hyvällä perehdytyksellä edistetään sekä työntekijän että työyhteisön työtyytyväisyyttä ja uusi työntekijä sitoutuu työhön. Näin luodaan mahdollisuus nopeampaan, aloitteelliseen ja itsenäiseen työskentelyyn (Nyyssönen 2013, 13–14.) Työturvallisuuden yksi merkittävä osa on perehdytys, joka on myös työturvallisuuslain (738/2002) velvoite. Perehdytyksen avulla työntekijä tiedostaa oikeat ja turvalliset tavat tehdä työtä (Perehdyttäminen ja työnopastus – Ennakoivaa työsuojelua 2013).

Olemme jakaneet uuden työntekijän perehdyttämiseen liittyvät tehtävät varhaiskasvatuksen opettajalle, päiväkodinjohtajalle ja työsuojeluasiamiehelle. Taulukossa 1 on esitetty asiat, jotka varhaiskasvatuksen opettaja perehdyttää uudelle työntekijälle. Asiat, jotka päiväkodinjohtaja perehdyttää uudelle työntekijälle, tuodaan esiin taulukossa 2. Asiat, jotka työsuojeluasiamies perehdyttää uudelle työntekijälle, esitetään taulukossa 3.

Taulukko 1. Ryhmän varhaiskasvatuksen opettajan antama perehdytys uudelle työntekijälle

PEREHDYTETTÄVÄT ASIAT
LÄSNÄ-SOVELLUKSEN KÄYTTÖ
EFFICA-SOVELLUKSEN KÄYTTÖ
TIEDONKULKU <ul style="list-style-type: none">• ALOITTEET• EHDOTUKSET• MUUTOKSISTA TIEDOTTAMINEN• RYHMÄPALAVERISTA TUODAAN ASIOITA TALON PALAVERIIN
OMAN RYHMÄN TOIMINTAPERIAATTEET, TOIMINNAN TOTEUTTAMINEN, RYHMÄSOPIMUS <ul style="list-style-type: none">• PEDAGOGISESTA SUUNNITTELUSTA SEKÄ TOIMINNASTA PÄÄVASTUUS VARHAISKASVATUKSEN OPETTAJALLA• JOKAINEN ON VASTUUSSA RYHMÄN TOIMINNASTA OMAN TYÖNKUVAN MUKAISESTI
LAPSEN VARHAISKASVATUSUUNNITELMA
NEUVOLAKAAVAKKEET

Taulukko 2. Päiväkodinjohtajan antama perehdytys uudelle työntekijälle

PEREHDYTETTÄVÄT ASIAT
UUDESTA TYÖNTEKIJÄSTÄ ILMOITTAMINEN TYÖYHTEISÖLLE
VAITIOLOVELVOLLISUUS (TEHDÄÄN ENSIMMÄISENÄ PÄIVÄNÄ)
TYÖAIKA, TYÖVUOROTAULUKKO, RUOKAILU, KAHVITAUKO, YÖTYÖ (KERROTAAN ENSIMMÄISENÄ PÄIVÄNÄ)
POISSAOLOT <ul style="list-style-type: none"> SAIRAUSSPOISSAOLOSTA ILMOITTAMINEN SOITTAMALLA, TODISTUKSET VIIKON SISÄLLÄ LOMAT, PALKATTOMAT POISSAOLOT
VARHAISEN VÄLITTÄMISEN TOIMINTAMALLI
VEROKORTTI (PYYDETÄÄN ENSIMMÄISENÄ PÄIVÄNÄ)
AVAIMET, HÄLYTYSJÄRJESTELMÄN KÄYTTÖ (TIETO ANNETAAN ENSIMMÄISENÄ PÄIVÄNÄ)
TYÖSOPIMUS
IRTISANOMIS- JA KOEAIKA
KVTES-SOPIMUS <ul style="list-style-type: none"> PEREHDYTYSKANSION NÄYTTÄMINEN JA LUETTAVAKSI ANTAMINEN: KERAVAN VARHAISKASVATUSSUUNNITELMA (VASU), PÄIVÄKODIN VASU, ESIOPETUKSEN OPETUSSUUNNITELMA, VARHAISKASVATUSSOPIMUKSEN KOHTA 7, KUNNALLINEN JA YKSITYINEN (PROFILOITUNEET), PERHEPÄIVÄHOITO
KERAVAN KAUPUNGIN HALLINNON OMA TOIMIALOJEN OHJELMA, KERTTU, TUTUKSI + TUNNUKSET (SÄHKÖPOSTI JA LÄSNÄ)
ILMOITUSTAULU JA SEURAAVAN VIIKON SUUNNITTELU
RYHMÄN VASTUUHENKILÖ JA OMA TYÖNKUVA
KASVATUKSEN JA OPETUKSEN TOIMIALAN ORGANISAATIO, TALON APULAISJOHTAJA, TYÖSUOJELUVALTUUTETTU, TALON OMA TYÖSUOJELUASIAMIES
TYÖNOPASTAJAN ILMOITTAMINEN
PALAUVERIKÄYTÄNTEET KOKO KASVATUS- JA OPETUSTOIMESSA JA TYÖYKSIKÖSSÄ
VAATETUS, JALKINEET, ULKOINEN OLEMUS, KÄYTÖS
PUHELIMEN, TIETOKONEEN, TULOSTIMEN JA IPADIN KÄYTTÖ
RYHMIEN NUMEROT JA HENKILÖKUNTA, OMAT PUHELINNUMEROT
ASIAKASPAPERIT VIRASTOSSA JA JOHTAJALLA (LAUSUNNOT, VARHAISKASVATUSSOPIMUKSET)
LASTENSUOJELUILMOITUS
VIKAILMOITUKSEN TEKO
KERAVAN JA KUNTALIITON MUISTAMISJÄRJESTELMÄ
KOULUTUSMAHDOLLISUUDET
PALAUTEKESKUSTELU ASETTUMISESTA TALOSSA JA PEREHDYTTÄMISESTÄ NOIN KUUKAUDEN PÄÄSTÄ, ANNETAAN SAMALLA KOPIO LOMAKKEESTA
PYSÄKÖINTI
TYÖSUHTEEN LOPPUKESKUSTELU

Taulukko 3. Työsuojeluasiamiehen antama perehdytys uudelle työntekijälle

PEREHDYTETTÄVÄT ASIAT
TYÖSUOJELUASIAMIEHEN TEHTÄVÄT
TURVALLISUUSTYÖRYHMÄN KOKOONPANO JA TEHTÄVÄT
TURVALLISUUSKANSION LÄPIKÄYMINEN
TILOJEN ESITTELY, TURVALLISUUSKÄVELY <ul style="list-style-type: none"> SAMMUTTIMET HÄTÄPOISTUMISTIET KOKOONTUMISPAIKKA
TURVAKOODI, PILLIN KÄYTTÖ HÄTÄTILANTEESSA
ENSIAPUKAAPIT; LASTEN SEKÄ HENKILÖKUNNAN
PUHELINNUMEROT HÄTÄTILANTEESSA
VAARA- JA UHKATILANNELOMAKE
LAKISÄÄTEINEN TAPATURMAVAKUUTUS
TYÖTAPATURMA
ERGONOMIA
VAKUUTUSYHTIÖ

Se, mitä perehdytys sisältää ja kuka henkilö mistäkin osiosta huolehtii, käy esille edellä mainituissa taulukoista. Kokemuksemme mukaan on hyvä, että perehdytystehtävät on jaettu eri henkilöille, jolloin asiantuntijuus korostuu. Lähiesimies kantaa luonnollisesti aina vastuun perehdyttämisestä. Perehdyttäjän tulee harkita, mitkä perehdytyksen asiat ovat oleellisia lyhytaikaisten sijaisten, kesätyöntekijöiden, opiskelijoiden tai harjoittelijoiden kohdalla. Muutoin perehdytys koskee uusien työntekijöiden lisäksi vakinaisia, hoito- ja äitiyslomalta tai pitkiltä poissaolojaksoilta palaavia henkilöitä sekä pitkäaikaisia sijaisia. Henkilön perehdytyksen onnistumista arvioidaan kuukauden kuluttua perehdytyksestä ja tällöin annetaan työntekijälle lomakkeesta kopio. Hankimme kokemusta perehdytyslomakkeen käytöstä omissa yksiköissämme syksyn 2018 aikana ja tämän jälkeen jaamme se muidenkin Keravan kaupungin varhaiskasvatysyksiköiden käyttöön.

Yhteenveto

Merkittävänä on, että uusi työntekijä perehdytetään työyhteisöön, sen toimintatapaan sekä toimialan organisaatioon. Kun perehdytys keskeisiin yksikön toimintaan liittyviin asioihin tehdään mahdollisimman pian työn alettua, työntekijän on helppo tulla tutuksi, selviytyä arjesta ja rohkaistua kysymään hänelle merkittäviä työhön liittyviä asioita. Onnistunut perehdytys edistää työtyytyväisyyttä ja sitoutumista työhön. Sen myötä työntekijä sitoutuu työhön, jolloin työhyvinvointi mahdollistuu ja työyhteisö voi hyvin. Hyvän perehdytyksen myötä työntekijä kokee tullessa hyväksytyksi tasavertaisena, oma-aloitteisena ja itsenäisenä työntekijänä.

LÄHTEET

Nyyssönen, S. 2013. Perehdytyskansio henkilöstölle – Nuorten koti Poukama. Opinnäytetyö. Mikkelin ammattikorkeakoulu. Viitattu 10.6.2018. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2013081014655>

Perehdyttäminen ja työnopastus – Ennakoivaa työsuojelua. 2013. Työturvallisuuskeskus. Viitattu 10.6.2018. https://ttk.fi/koulutus_ja_kehittaminen/julkaisut/digijulkaisut/perehdyttaminen_ja_tyonopastus_-_ennakoivaa_tyosuojelua

Perehdyttämisen tarkistuslista. 2016. 10. korjattu painos. Työturvallisuuskeskus. Viitattu 10.6.2018. https://ttk.fi/files/4644/Perehdyttamisen_tarkistuslista.pdf

Työturvallisuuslaki 738/2002. Viitattu 10.6.2018. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2002/20020738>

Tiina Mäki-Gaetz

KOHTI AMMATTIOPISTOYHTEISÖN HYVINVOINNIN JA TURVALLISUUDEN YHTEISTYÖTÄ

Tässä artikkelissa kuvataan oppilaitoksen ja koulutuksen järjestäjän vastuuta huolehtia siitä, että oppilaitoksen oppimisympäristö on turvallinen. Lisäksi tarkastellaan opiskelijoiden ja henkilökunnan mahdollisuutta osallistua ja vaikuttaa oppilaitoksen yhteisiin sääntöihin.

Oikeus turvalliseen oppimis- ja opiskeluympäristöön

Ammatillisen koulutuksen opiskelijoiden ja koko oppilaitosyhteisön hyvinvoinnista ja turvallisuudesta säädetään lainsäädännössä. Opetuksen ja koulutuksen järjestäjällä on lakisääteinen vastuu siitä, että opiskelijan oikeus turvalliseen oppimis- ja opiskeluympäristöön toteutuu. Ammatillisen koulutuksen lain (531/2017) 9 luku sisältää säännökset muun muassa opiskelijan oikeudesta turvalliseen opiskelu- ympäristöön, opiskeluoikeudesta, huumausainetestauksesta, kurinpidosta, opiskelijan poistamisesta sekä tavaroiden tarkistamisesta ja haltuunotosta.

Laki ammatillisesta koulutuksesta (531/2017) sekä oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) määrittelevät, että koulutuksen järjestäjän tulee laatia järjestysäännöt sekä suunnitelma opiskelijan suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä. Lisäksi on tehtävä oppilaitoskohtainen opiskeluhuollon suunnitelma. Sääntöjen ja suunnitelmien avulla edistetään opiskelun esteetöntä sujumista, turvallisuutta ja viihtyisyyttä sekä suojataan yhteisön jäseniä kiusaamiselta, väkivallalta ja häirinnältä.

Osallisuuden kehittyminen

Kansallisen arviointikeskuksen raportin mukaan opiskelijoiden osallisuuden edistäminen ja vaikutusmahdollisuudet oppilaitosyhteisöön ovat tehostuneet. Opiskelijoiden kuuleminen heitä koskeissa asioissa toteutuu koulutuksen järjestäjien mukaan hyvin. Kuitenkin noin puolet ammatillisen koulutuksen opiskelijoista ei tiedä, miten he voisivat vaikuttaa oppilaitoksen asioihin ja yli kolmannes kokee, että opiskelijoiden mielipidettä ei oteta huomioon opiskelun kehittämisessä. Opiskelijat valitsivat osallisuuteen liittyen tärkeimmäksi kehittämiskohteeksi vaikutusmahdollisuudet yhteisistä asioista päättämiseen. (Frisk, Hietala, Kiesi 2018, 50,182).

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) kerää toisen asteen oppilaitoksilta terveydenedistämiseksi liittyvää tietoa yhteistyössä Opetushallituksen kanssa. Tiedot kerätään kahden vuoden välein eli aina parillisina vuosina. Tiedot raportoidaan pisteytettynä ja valmiina yhteenvetoina TEAviisarissa (2016). Käsitellyt teemoja tiedonkeruissa ovat muun muassa hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden seurannan näkyminen opetussuunnitelmassa, oppilaitosympäristön terveellisyys ja turvallisuus sekä opiskelijoiden osallisuus.

Vuoden 2016 tuloksissa osallisuudessa korkeimmat pisteet saivat ryhmäytymisen toimintatapojen suunnitteluun ja oppilaitoksen toiminnan arviointiin osallistuminen. Tulosten mukaan opiskelijoiden osallisuutta tulisi kehittää ja lisätä erityisesti mahdollistamalla osallisuutta lomien suunnitteluun ja järjestyssääntöjen laadintaan. (Teaviisari 2016.) Opetushallituksen osallisena opinnoissa -tutkimuksen tulokset todentavat sen, että opiskelijavaikuttamisen aktivointiin tulee panostaa. Erityisen tärkeää on viestiminen siitä, miten esimerkiksi opiskelijoiden ideoita on viety eteenpäin ja hyödynnetty. Tärkeää on myös kertoa syyt siihen, ettei ideoita voida toteuttaa. Viestiminen lisää uskoa vaikuttamismahdollisuuksiin. (Jauhola & Kortelainen 2018, 54).

Pelissäännöt yhteistyöhön

Oppilaitosyhteisön toimintakulttuuriin kuuluvat viralliset ja epäviralliset säännöt ja niiden noudattaminen. Järjestyssäännöt ovat oppilaitosyhteisön virallisia sääntöjä. Ammatillisen koulutuksen lain (531/2017) mukaan Opetushallituksen tulee antaa ohjeet järjestyssäännöistä ja niiden laatisesta. Opetushallituksen (2016) ohjeen tarkoituksena on varmistaa toimenpiteiden laillisuus, yhdenmukaisuus ja opiskelijoiden yhdenvertainen kohtelu. Ohje painottaa osallistavaa toimintakulttuuria, työrauhan turvaamista ja hyvinvointia sekä kiusaamisen ennaltaehkäisyä ja siihen puuttumista. Toimintakulttuurin tulisi perustua avoimelle, toisia arvostavalle ja luottamusta rakentavalle vuorovaikutukselle sekä osallisuudelle.

Osallisuus oppilaitosyhteisössä on vaikuttamista, kuulemista, osallistumista ja aktiivisuutta. Tutortoiminta ja opiskelijakuntatoiminta ovat keinoja lisätä opiskelijoiden osallisuutta. Opiskelijakuntatoiminta mahdollistaa opiskelijoiden osallistumisen oppilaitoksen päätöksentekoon samalla, kun tutortoiminta edistää oppilaitoksen yhteisöllisyyttä ja matalan kynnyksen osallistumista. Muina työkaluina nähdään esimerkiksi ryhmäytymisen edistäminen, henkisen ja fyysisen terveyden edistäminen, työyhteisön turvallisuuden valvonta, oppilaitosympäristön viihtyisyydestä huolehtiminen, oppilaitoksen tapahtumat ja henkilökunnan työpaikkakoukset (Jauhola & Kortelainen 2018, 54,60).

Yhteisöllinen opiskeluhoito on kaikkien asia

Oppilas- ja opiskeluhoitolaki (1287/2013) nostaa esiin yhteisöllisen opiskeluhoitoon. Tällä tarkoitetaan toimintakulttuuria ja toimia, joilla koko oppilaitoksen tasolla edistetään muun muassa opiskelijoiden sosiaalista vastuullisuutta, vuorovaikutusta ja osallisuutta. Opiskeluhoito luo oppilaitosyhteisössä edellytyksiä yhteenkuuluvuudelle, huolenpidolle ja avoimelle vuorovaikutukselle. Sen toteuttamiseen osallistuvat kaikki yhteisössä työskentelevät aikuiset mukaan lukien opiskeluhoitoon palveluista vastaavat ammattihenkilöt.

Opetushallituksen määräyksessä OPH-285-2018 todetaan, että ammatillisessa koulutuksessa yhteisöllisessä opiskeluhoitossa tulee painottaa ennaltaehkäiseviä, osallistavia, ohjauksellisia ja esteettömiä toimintatapoja. Fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen turvallisuuden ja hyvinvoinnin edistäminen on osa yhteisöllistä toimintakulttuuria.

Yhteenvedo

Lait ja määräykset velvoittavat koulutuksen järjestäjän osallistamaan oppilaitosyhteisön muun muassa hyvinvointiin ja turvallisuuteen liittyvien suunnitelmien laadintaan. Osallistamalla sitoutetaan sekä opiskelijat että henkilökunta toimimaan yhdessä sekä kehittämään fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista oppimisympäristöä entistä turvalisemmaksi ja hyvinvoivaksi.

LÄHTEET

Frisk, T., Hietala, R. & Kiesi, J. 2018. Oppilas- ja opiskelijahuoltolain 1287/2013 toimeenpanon arviointi ammatillisessa koulutuksessa. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus. Julkaisut 5:2018. Viitattu 30.9.2018. https://karvi.fi/app/uploads/2018/03/KARVI_0518.pdf

Jauhola, L. & Kortelainen J. 2018. Osallisena opinnoissa. Tutkimus oppijoiden osallisuuden vahvistamisesta ammatillisessa koulutuksessa. Opetushallitus. Raportit ja selvitykset 2018:7. Viitattu 30.9.2018. https://www.oph.fi/download/190557_osallisena_opinnoissa.pdf

Laki ammatillisesta koulutuksesta (531/2017). Viitattu 30.9.2018. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2017/20170531>

Opetushallitus. 2018. Opiskeluhoitoon keskeiset periaatteet ja tavoitteet sekä opiskeluhoitosuunnitelman laatiminen ammatillisessa koulutuksessa. Määräys OPH-285-2018. Viitattu 30.9.2018. http://www.oph.fi/download/189927_Maarays_OPH-285-2018_Opiskelijahuollon_keskeiset_periaatteet_ja_tavoitteet_s.pdf

Opetushallitus. 2016. Järjestyssääntöjen laatiminen. Ohje 1/012/2016. Viitattu 30.9.2018. https://www.oph.fi/download/175407_jarjestyssaantojen_laatiminen.pdf

Oppilas- ja opiskeluhoitolaki (1287/2013). Viitattu 30.9.2018. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2013/20131287>

TEAvisari. 2016. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 30.9.2018. <https://www.teaviisari.fi/teaviisari/fi/index>

III
TURVALLISUUSKULTTUURI,
RISKIT JA
KRIISIENHALLINTA

Tiina Ranta

HYVÄÄ TURVALLISUUSKULTTUURIA KEHITTÄMÄSSÄ

Tässä artikkelissa keskitytään kuvaamaan hyvän ja kokonaisvaltaisen turvallisuuskulttuurin kehittämistä niistä lähtökohdista, joilla pyritään vaikuttamaan johdon tietoisuuteen, osaamiseen ja haluun kehittää turvallisuutta systemaattisesti.

Johdanto

Tämä artikkeli käsittelee varhaiskasvatuksen, oppilaitosten tai korkeakoulujen turvallisuustoimintaa turvallisuuskulttuuriin liittyvien selitysten sekä teorioiden kautta. Käsitteenä ja ilmiönäkin turvallisuuskulttuuri on paitsi monitahoinen, niin myös kiistanlainen. Täydellistä yhteisymmärrystä ei siitä ole saavutettu.

Turvallisuuskulttuuri näyttyy lähes aina, kun puhutaan varhaiskasvatuksen, oppilaitosten tai korkeakoulujen turvallisuudesta, tätä yksinomaan määrittelevänä tekijänä. Yksi, jos toinenkin taho kertoo kehittävänsä turvallisuuskulttuuria ilmaisevalla tavalla, mitä he tällä tarkoittavat ja mitä ovat todellisuudessa tekemässä. Tai jos he ilmaisevat, on näissä kuvauksissa turvallisuuskulttuurin kehittämisen kohteena huomattavan usein yksittäisten opettajien tai muun yhteisön jäsenen turvallisuusosaamisen kartuttaminen. Tässä ei ole tosin koulutusorganisaatioiden turvallisuustoiminnan näkökulmasta mitään moitittavaa tai väärää, päinvastoin, mutta hyvän turvallisuuskulttuurin kokonaisvaltaiseen kehittämiseen on näistä toimista vielä matkaa kuljettavana. Edellä kuvatut viittaukset koulutusorganisaatioiden turvallisuuskulttuurin kehittämisestä kertonevat enemmän siitä,

ettei meillä Suomessa ole vielä yhteisesti sovittu, mitä hyvä ja tavoitteellinen turvallisuuskulttuurin kehittäminen koulutusorganisaatioissa on ja miten sitä voitaisiin aidosti edistää.

Hyvä kysymys on, miten koulutusorganisaatioiden osalta saataisiin syntymään yhteinen ymmärrys turvallisuuskulttuurin kehittämiseksi, ei niinkään yksittäisten turvallisuustekojen, vaan kokonaisvaltaisen turvallisuusjohtamisen ja riskienhallinnan kautta. Myös sen sisäistäminen, että turvallisuuskulttuurin kehittäminen on hyvä nähdä ensisijaisesti johdon turvallisuustietoisuuden ja -osaamisen lisäämisestä ja heidän turvallisuusjohtamiseen liittyvän roolinsa korostamisena, toisi kotimaiseen keskusteluun kaivattua ryhtiä. Henkilöstön turvallisuutta kehittäväillä toimilla ei myöskään ole toivottua merkitystä turvallisuuskulttuurin kokonaisvaltaiseen kehittämiseksi, jos tätä ei tehdä systemaattisesti johdon linjausten ja myötävaikutuksen turvin. Tässä artikkelissa keskitytään kuvaamaan turvallisuuskulttuurin tosiasiallista kehittämistä vaikuttamalla johdon tietoisuuteen, osaamiseen ja haluun kehittää.

Lyhyt katsaus turvallisuusjohtamiseen

Kokonaisvaltainen turvallisuus syntyy siitä, että korkeakoulussa ja oppilaitoksessa johdetaan turvallisuuden kaikkia osa-alueita Elinkeinoelämän keskusliiton (2016) organisaatioturvallisuuden mallin mukaan. Johdettavia osa-alueita ovat opetuksen, ohjauksen ja toiminnan turvallisuus, työturvallisuus, pelastusturvallisuus, ympäristöturvallisuus, tietoturvallisuus, toimitila- ja kiinteistöturvallisuus, henkilöstöturvallisuus, väärinkäytösten ja poikkeaminen hallinta sekä varautuminen ja kriisinhallinta. Turvallisuusjohtamista toteutetaan riskienhallinnan, turvallisuusdokumentoinnin ja -koulutuksen, proaktiivisen viestinnän, kriisiviestinnän, kiinteistö- ja turvallisuustekniikan, lainsäädännön seurannan ja vaatimusten täyttämisen sekä hallinnollisen johtamisen kautta. Turvallisuusjohtamisen toteutumista myös seurataan, mitataan, analysoidaan ja kehitetään. (Keski-Uudenmaan pelastuslaitos 2012.) Korkeakoulujen ja oppilaitosten haasteena on näiden eri turvallisuuden osa-alueiden välinen koordinointi sekä painotusten epätasapaino. Tällöin turvallisuuden kokonaiskuva jää muodostumatta ja siitä tulee sirpaleinen. Parhaimmillaan turvallisuustyö muodostuu kuitenkin kaikkien näiden osa-alueiden tasa-arvoisena kokonaisuutena (Ranta & Huovila, 2015).

Organisaation laatu ja turvallisuus kytkeytyvät myös toisiinsa. Turvallisuus-kriittisissä organisaatioissa on jo vuosikymmeniä panostettu pitkäjänteiseen, riskiperustaiseen turvallisuustyöhön. (Oedewald & Reiman 2006, 25.) Suunnitelmallisella turvallisuusjohtamisella on saatu paitsi organisaation henkilöstö mukaan turvallisuustalkoisiin niin myös parannuksia tuottavuuden näkökulmasta. Turvallisessa ympäristössä henkilöstö voi keskittyä omaan työhönsä, kun taas turvattomuus sitoo heidät murehtimaan omaa tilannettaan ja työ eittämättä kärsii.

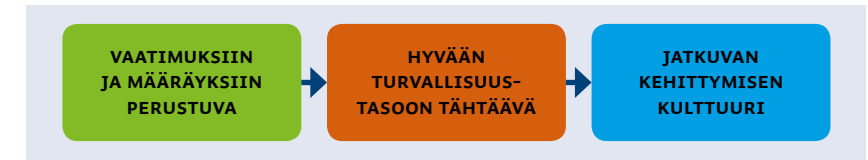
Erilaisten organisaatioiden ja yhteisöjen, kuten myös koulutusorganisaatioiden, arkeen liittyy turvallisuustyön näkökulmasta haasteita, joita voidaan ratkaista yhdistämällä laatu- ja turvallisuusjohtaminen (Rasmussen & Svedung 2000, 48, 72). Korkeakoulujen ja oppilaitosten turvallisuustyötä on tehty oikein elementein, mutta vielä sirpaleisesti. Tätä ei pidä nähdä tekemättömän tai huonosti suoritettun työn tuloksena, vaan sen sijaan siirtää oma tarkastelu kohti kokonaisvaltaista turvallisuusjohtamista. Systemaattinen turvallisuustyö on vasta kehittymässä ja toivottavaa olisi, että tulevaisuudessa se rakentuisi korkeakoulunkoulujen ja oppilaitosten perustehtävästä johdettuna toimintana (Ranta & Huovila 2015).

Reimanin ja Oedewaldin (2008, 435) mukaan turvallisuusjohtamisella tarkoitetaan pyrkimystä edistää hyvinvointia päämäärätietoisella, tavoitteellisella, pitkäjänteisellä johtamisella ja ohjelmallisella kehittämistyöllä. Suurta osaa viime vuosina toteutetuista koulutusorganisaatioiden turvallisuuden kehittämishankkeista näyttää piinaavan edelleen sirpaleisuus; saman asian tutkiminen aina uudestaan ilman, että turvallisuustyön vaikuttavuus ja kokonaisvaltaisuus olisivat selvästi kehittymässä. Tuoreen tutkimuksen mukaan peruskoulujen ja ammattikorkeakoulujen turvallisuustyö ei täytä vielä turvallisuusjohtamisen perusvaatimuksia (Martikainen 2016, 160).

Turvallisuuskulttuurin erilaisia määritelmiä

Turvallisuuskulttuuria on määritelty monin eri tavoin viimeisten vuosikymmenten aikana. Sitä on kuvattu myös kulttuurina, joka esiintyy eri tasoilla aina näkyvästä toiminnasta tiedostamattomaan saakka. Tutkijasta riippuen nämä tasot ovat saaneet erilaisia painotuksia. Harhaanjohtavaa olisi, kuten useat määritelmät väittävät, nähdä organisaatioissa vain hyvää turvallisuuskulttuuria. (Ruhilehto & Vilppola 2000, 12.). Turvallisuuskulttuuri voi olla myös huonoa tai lähes olematonta.

Turvallisuuskulttuurin syntyä on selitetty niin yksilön kuin ryhmänkin arvojen, asenteiden, erilaisten käsitysten, kykyjen ja käyttäytymismallien kautta. Nämä edellä mainitut tekijät taas määrittäisivät sitä, miten organisaatio on sitoutunut turvallisuuden johtamiseen ja miten taitavasti sitä toteutetaan. (Guerfi 2017, 18). Turvallisuuskulttuuria on pyritty määrittelemään myös organisaatiokulttuurin alakäsitteenä, jonka taas uskotaan vaikuttavan organisaation jäsenten turvallisuustoimintaan liittyviin asenteisiin ja sitä kautta heidän käyttäytymiseensä (Cooper 2000). Organisaation turvallisuuskulttuurin kehittämisessä on lisäksi tunnistettu vaiheita kuvion 1 mukaisesti. (International Atomic Energy Agency 2002, 17-19.)

Kuvio 1. Turvallisuuskulttuurin kolme vaihetta (International Atomic Energy Agency 2002, 17-19)

Turvallisuuskulttuuri viiden ominaisuuden kautta

IAEA on kehittänyt kansanvälisen viitekehyksen, jossa hyvä turvallisuuskulttuuri muodostuu viidestä eri ominaisuudesta - niitä voisi kutsua myös hyvän turvallisuusjohtamisen tunnusmerkistöiksi kuvion 2 mukaisesti (International Atomic Energy Agency 2009, 7 - 8).

Kuvio 2. Hyvän turvallisuuskulttuurin tunnusmerkit mukaillen (IAEA 2009, 8)

Kotimaisessa tutkimuksessa on vielä heikosti osattu korostaa muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta kokonaisvaltaista ja riskiperusteista turvallisuusjohtamista, jolle IAEA:n mukaan hyvä turvallisuuskulttuuri rakentuu. Kuvion 2 mukaisesti keskiössä ovat tällöin johdon edustajat, joiden on toimittava yhteisesti ja ensisijaisesti sen puolesta, että heidän tekonsa ja sanansa osoittavat syvän sitoutumisen systemaattiselle turvallisuusjohtamiselle. Turvallisuus nähdään organisaation arvona, joka näkyy taasen tavoitteiden asettamisessa, strategian laadinnassa kuin myös resurssien suunnittelussa. (International Atomic Energy Agency 2009, 7-8.)

Yhteinen vastuu turvallisuudesta on yksi tärkeimmistä elementeistä hyvää turvallisuuskulttuuria määriteltäessä kuvion 2 mukaisesti. Vastuunjako ja toisaalta myös vastuuttaminen ovat tällöin keskiössä. Paras tilanne saavutettaisiin silloin, kun koulutusorganisaatio on jo turvallisuuspolitiikassaan ottanut ensin kantaa turvallisuuden vastuisiin ja määritellyt ne kaikille kouluyhteisön jäsenille tehtäväkuvien ja muiden positioiden kautta. Tässä kohtaa esimerkiksi voisi ottaa oppilaitoksen työntekijät ja opiskelijat, joille kuuluvat erilaiset vastuut turvallisuuden toteuttamisen suhteen. Se periaate, että jokainen vastaa omalta osaltaan turvallisuudesta, on ainoa tie kohti hyvää turvallisuuskulttuuria. Vastuut ja niitä seuraavat tehtävät on oltava selkeästi kuvattuina ja jalkautettuina. Myös jatkuvan harjoittelun ja koulutuksen jalkauttaminen erityisesti tehtäväkuvien kautta on perusteltua ja järkevää. Lisäksi organisaatiolta edellytetään halua kehittää ja kehittyä jatkuvasti turvallisuusjohtamisessaan. (International Atomic Energy Agency 2009, 7-8.) Turvallisuuskoulutuksen pitäisi olla myös riskilähtöistä ja tehtäväkohtaista, jolloin siihen voitaisiin panostaa niukoillakin resursseilla (Ranta & Martikainen 2017, 12). Myös jatkuva turvallisuustyön arvioiminen ja muilta oppiminen ovat tärkeässä roolissa. Turvallisuutta ei voi, eikä saa pitää erillisenä toimintana, joka pahimmillaan voidaan kuvitella ulkoistettavan. Turvallisuus pitää nähdä luonnollisena osana kaikkea organisaation toimintaa. (International Atomic Energy Agency 2009, 7-8.) Se, milloin tämä tapahtuu kaikissa suomalaisissa koulutusorganisaatioissa, vie vielä aikaa.

Turvallisuuskulttuuri johdon kehittymisen kautta

Kun tarkastellaan turvallisuuskulttuuria, ei voi olla ottamatta keskiöön koulutusorganisaation näkökulmasta sen johtoa: hyvä ja kokonaisvaltainen turvallisuuskulttuuri kehittyy nimenomaisesti johdon kautta, heidän myötävaikutuksellaan ja toimintansa kautta. Yksittäisen työntekijän teoilla ei ole juurikaan merkitystä turvallisuuskulttuurin kehittämisessä, jos johdon tuki ja aito tekeminen puuttuvat. Schein (2004) esittelee upotusmekanismit, joita on hänen mukaansa kuusi. Lähtökohtaisesti voidaan ajatella, että näillä mekanismeilla voidaan turvallisuuskulttuurin kehittyminen ja kehittäminen nähdä johdon työn tuloksina. (Schein 2004, 225, 245-246.)

Scheinin (2004) mukaan organisaatiokulttuuri kehittyy johtajien vaikutuksella kuuden ensisijaisen upotusmekanismien avulla kuvion 3 mukaisesti:

Kuvio 3. Organisaatiokulttuurin kehittyminen johdon toiminnan kautta (Schein 2004, 25, 245-246).

1. Ensimmäisessä vaiheessa johto opettaa ja välittää omaa kulttuuriaan kiinnittämällä huomionsa säännöllisesti tiettyihin asioihin. He valvovat ja mittaavat tiettyjä asioita.
2. Toisessa vaiheessa johto opettaa kriiseihin ja kriittisiin tapahtumiin reagoimalla.
3. Kolmannessa vaiheessa johto opettaa jakamalla resursseja
4. Neljännessä vaiheessa johto opettaa kulttuuria roolimallina toimimisen kautta. He myös opettavat ja valmentavat.
5. Viidennessä vaiheessa johto opettaa palkitsemisen kautta ja aseman tarjoamisella.
6. Kuudennessa vaiheessa johto opettaa erilaisten valintojen, rekrytoinnin, nimitysten ja eläköitymisen kautta. (Schein 2004, 225, 245-246.)

Koulutusorganisaatioissa turvallisuustyön toteuttaminen näkyy edelleen sirpaleisena myös tuoreen väitöstutkimuksen mukaan (Martikainen 2016, 6). Yksi keskeinen tekijä sirpaleisuuden takana on johdon turvallisuustietoisuuden ja -osaamiseen liittyvät puutteet, kun turvallisuutta ei koeta johdon tehtävänä. Myös kuviossa 3 korostuu johdon rooli organisaatiokulttuurin kehittämisessä ja siinä kehittämisessä. Olennaista turvallisuuskulttuurin kehittämisessä koulutusorganisaatioissa onkin panostaminen johdon turvallisuustietoisuuden ja -osaamisen lisäämiseen. Tästä hyötyy varmuudella koko kouluyhteisö: kriisikeskeisestä, reaktiivisesta otteesta päästään kohti ennakoivaa, proaktiivista koulua, jossa koko toiminta perustuu systemaattiseen turvallisuusjohtamiseen ja riskienhallintaan. (Ranta & Martikainen 2018, 18.)

Jälkikäteen reagoiva turvallisuuskulttuuri

Turvallisuuskulttuuri voi näyttäytyä yhteisössä tai organisaatiossa ennakoivana tai jälkikäteen reagoivana. Kun se on reagoivaa, perustuu toiminta siihen, että vasta

sitten alkaa toiminta, kun onnettomuus on päässyt jo tapahtumaan ja korjaavat toimet pitäisi aloittaa. Vaikka tavoitteena olisikin onnettomuuksien vähentäminen, ei turvallisuudelle ole asetettu selviä tavoitteita tai ne puuttuvat kokonaan. Joitain suunnitelmia saattaa turvallisuuden varalle olla tehtyinä, mutta niissä sisällöt ovat kuvattuina kovin yleisellä tasolla tai pahimmillaan jopa toiselta organisatiolta kopioituina. Erilaisia turvallisuusohjeita saatetaan laatia vain syystä, että lainsäädäntö tätä edellyttää. Sama motiivi saa organisaation järjestämään turvallisuuskoulutusta, josta puuttuu kuitenkin suunnitelmallisuus, riskilähtöisyys ja tehtäväkohtaisuus. Turvallisuuskoulutuksia ei liioin dokumentoida. Osa ohjeista saattaa olla vain suullisesti ilmaistuja. Kirjalliseksi ne muuttuvat vasta, kun onnettomuus on organisaation yllättänyt. Turvallisuus ei kuulu teemana organisaation keskustelukulttuuriin - jos siitä ylipäättään keskustellaan, tämä tapahtuu harvoin, jos koskaan. Onnettomuuksien syiksi halutaan nähdä olosuhteet tai yksilöiden välitön käyttäytyminen - juurisyitä ei osata tai pystytään tunnistamaan. (Ruuhilehto & Vilppola 2000, 22-23; Martikainen & Ranta 2017, 11-13.)

Ennakoiva turvallisuuskulttuuri

Kun puhumme organisaation hyvästä turvallisuuskulttuurista, on nähtävä, että tällöin turvallisuustoiminnan toteuttamisen keskiössä on riskilähtöinen, ennakoiva ja kokonaisvaltainen turvallisuusjohtaminen. Tämä takaa puolestaan sen, että kaikilla yhteisön jäsenillä on tasapuoliset edellytykset suoriutua työstään hyvin ja turvallisuutta pidetään aidosti tärkeänä asiana läpi koko toiminnan ja kaikissa tehtävissä. (International Atomic Energy Agency 2002, 17-19; Reiman, Pietikäinen & Oedewald 2008, 49, 74.)

Turvallisuutta hallitaan sekä kehitetään kokonaisvaltaisesti ja organisaatio jakaa yhteisen turvallisuuskäsityksen ja vaarojen tiedostamisen. Lisäksi organisaatiolla pitää olla vahva ymmärrys siitä, mitä sen turvallisuusjohtamiseen kuuluu ja miten sitä toteutetaan kokonaisvaltaisesti sekä riskilähtöisesti koko yhteisön yhteisenä tehtävänä. Organisaation johto ja sen toiminta on tällöin kuitenkin avainasemassa - ilman heidän aitoa sitoutumistaan ja pyrkimystään jatkuvaan turvallisuustyön kehittämiseen ei voi syntyä hyvää turvallisuuskulttuuria. Johdon esimerkistä organisaatiossa koetaan vastuuta turvallisuuden kehittämisestä. Samoin jokaisella yhteisön jäsenellä on tunne siitä, että hän voi omilla toimillaan vaikuttaa turvallisuuden kehittämiseen. Tähän liittyy vielä se, että jokainen yhteisön jäsen kokee aidosti kollektiivista vastuuta turvallisuudesta, sen ylläpidosta, edistämisestä ja kehittämisestä samalla, kun ymmärtävät, ettei kukaan voi yksin sitä hallita. Lisäksi organisaation jäsenet pyrkivät omien toimien kautta edistämään myös sitä, että kukin yhteisön jäsen kokisi henkilökohtaista vastuuta turvallisuudesta. (International Atomic Energy Agency 2002, 17-19; Reiman, Pietikäinen & Oedewald 2008, 49, 74.)

Turvallisuuskulttuurin mittaamisesta

Turvallisuustyötä ja sen vaikuttavuutta pitää mitata systemaattisesti. Kun organisaatio keskittyy mittaamaan turvallisuuskulttuuria, on tärkeä pyrkiä kiinnittämään huomiota yhteisön jäsenten sisäisten tekijöiden, kuten arvojen, asenteiden, käsitysten ja uskomusten, lisäksi myös yksilöiden todelliseen käyttäytymiseen unohtamatta kuitenkaan itse tilanteen vaikutusta. (Guerfi 2017,18; Cooper 2000.)

Levän (2003) mukaan turvallisuutta on perinteisesti mitattu sattuneiden tapaturmien, vuotojen, päästöjen sekä muiden vastaavien, ei-toivottujen tapahtumien avulla reaktiivisilla mittareilla. Reagoivan mittaamisen tavoitteena on siis tuottaa tietoa ei-toivottujen tapahtumien seuraamiseksi ja tilastoimiseksi. Proaktiiviseen, ei-toivottujen tapahtumien ennaltaehkäisyyn pyrkivän turvallisuusjohtamisen näkökulmasta ei näiden mittarien kautta saatua tietoa voida hyödyntää tai pitää riittävänä kehittämisen ja jatkuvan parantamisen näkökulmasta. Kun turvallisuustyön yhtenä tavoitteena on kuitenkin estää ei-toivotut tapahtumat, ei edellä mainittujen mittarien kautta saaduilla tiedoilla tähän luonnollisestikaan päästä. Reaktiivisen tiedon lisäksi tarvitaan muun muassa työ- ja opiskeluympäristöä, erilaisia toimintatapoja sekä henkilöstöä ja toimintakulttuuria tukevia tietoja. Näitä päätöksenteon tueksi tarvittavia tietoja saadaan nimenomaisesti proaktiivisilla mittareilla. Tällöin saadut tulokset kertovat turvallisuustasosta ja siihen mahdollisesti liittyvistä muutoksista ennen kuin mitään ei-toivottua pääsee edes tapahtumaan. (Levä 2003, 57.)

Ennakoivien mittareiden avulla keskitytään mittaamaan niitä tekijöitä, jotka työ- tai opiskeluympäristössä voivat johtaa onnettomuksiin, tapaturmiin ja vaaratilanteisiin. Vaihtoehtoisesti niistä saadun tiedon avulla voidaan ehkäistä niiden toteutumista. Ennakoivalla mittaamisella tarkoitetaan turvallisuustason seuraamista ennen kuin vahinkoa on ehtinyt syntyä (Turvallisuus- ja kemikaalivirasto 2000.)

Turvallisuuskulttuuria pitäisi mitata myös koulutusorganisaatioissa. Jos tähän tarkoitukseen ei ole olemassa kuitenkaan mittaria, voidaan turvallisuuskulttuuria päätyä mittaamaan epäsuorasti sellaisten tekijöiden kautta, joiden uskotaan jollain tasolla indikoivan kulttuuria. Toimiva ja hyvin rakennettu turvallisuusasteiden mittaamiseen tarkoitettu mittari, kuten esimerkiksi koko korkeakoulu yhteisölle suunnattu kysely, antaa parhaimmillaan tietoja vastaajien arvoista, asenteista sekä käsityksistä turvallisuudesta. (Ruuhilehto & Vilppola 2000, 46-48.) Turvallisuusasennemittarin avulla voidaan kartoittaa koulu yhteisössä vallitsevia turvallisuusasenteita, ja näin päättään arvioimaan myös turvallisuusjohtamisen suuntaa (Guerfi 2017, 18).

HYVÄN TURVALLISUUS-KULTTUURIN KRITEREITÄ	KESKEINEN SISÄLTÖ	KOULUTUSORGANISAATION NÄKÖKULMA
TURVALLISUUS-POLITIIKKA ILMENTÄÄ JOHDON SUHTAUTUMISTA TURVALLISUUTEEN JA ASIOITA, JOITA TURVALLISUUS-TOIMINNASSA HALUTAAN PAINOTTAA	ORGANISAATION VISIO, TAVOITTEET, VIRALLISET KRITEEIT SEKÄ YLEISIÄ PERIAATTEITA, JOIDEN SUHTEEN TOIMINTAA ARVIOIDAAN	KOULUTUSORGANISAATION JOHTO MÄÄRITTELEE TURVALLISUUDEN PERIAATTEET, JOISSA NÄKYVÄ MUUN MUASSA TURVALLISUUSTYÖN TAVOITTEET JA VASTUUT.
OSALLISTAVA, DEMOKRAATTINEN JOHTAMINEN	JOHDON NÄKYVÄ SITOUTUMINEN TURVALLISUUTEEN	JOHTO TUO TURVALLISUUTTA ESILLE AKTIIVISESTI JA OMA-ALOITTEISESTI SEKÄ KOROSTAA SEN MERKITYSTÄ KAIKESSA TOIMINNASSA ESIMERKIKSI KUUKAUSITIEDOTEISSA, OMILLA KANNANOTOILLAAN, ESITYKSISSÄÄN
VASTUIDEN JA VELVOLLISUUKSIEN SELKEÄ MÄÄRITTELY	TYÖTEHTÄVIEN JA NIIDEN TURVALLISUUSMERKITYSTEN SELKEYS	TURVALLISUUSTYÖN VASTUUT OVAT SELKEÄSTI MÄÄRITELLYT JA HENKILÖT ITSE TIETÄVÄT ROOLINSA JA OSAAVAT TOIMIA. JOKAISELLA YHTEISÖN TYÖNTEKIJÄLLE ON VASTUU YHTEISESTÄ TURVALLISUUDESTA. ENTISET ALUEVASTAAMALLIT YMS. EIVÄT ENÄÄ EDUSTA TÄTÄ PÄIVÄÄ
MITATTAVAT TURVALLISUUS-TAVOITTEET	MÄÄRITELLÄÄN TURVALLISUUDELLE TAVOITTEET, MITTARIT JA TOTEUTUMISEN SEURANTA	TURVALLISUUSTYÖN MITTARISTOSSA ON SEKÄ ENNAKOIVIA, PROAKTIIVISIA, ETTÄ REAKTIIVISIA MITTAREITA. KAIKILLE ORGANISAATION TASOILLE ASETETAAN TURVALLISUUDEN TAVOITTEET JA NE INTEGROIDAAN MUUHUN TAVOITTEENASETTELUUN
TURVALLISUUDEN JA TUOTANNON TASAPAINO	LAINSÄÄDÄNTÖ ANTAA HYVÄN POHJAN RISKILÄHTÖISELLE TURVALLISUUSJOHTAMISELLE	ENNAKOIVA TURVALLISUUSKULTTUURI MÄÄRITTÄÄ TURVALLISEN TOIMINNAN KRITEEIT, ARVIOI SÄÄNNÖLLESI KÄYTTÄYTYMISTÄ SEKÄ ANTAA ORGANISAATIOLLE PALAUTETTA TURVALLISUUSTOIMINNASTA
PÄÄTÖKSENTEON VALINNAT	KONSERVATIIVINEN PÄÄTÖKSENTEKO – EPÄVARMOISSA TILANTEISSA VALITAAN TURVALLISEMPI VAIHTOEHTO	JOHDOLLA ON KYKY JA VALMIUS TOIMIA KAIKISSA TILANTEISSA TURVALLISUUDEN TAKAAMISEKSI JOHTO HARJOITTELEE SÄÄNNÖLLESI KRIISI- JA POIKKEAMATILANTEISSA TOIMIMISTA JA TIETOINEN
TURVALLISUUTTA UHKAAVAN TOIMINNAN KYSEENALAISTAMINEN	JOKAISEN YHTEISÖN JÄSENEEN TEHTÄVÄNÄ ON ILMOITTA VÄLITTÖMÄSTI HAVAINNOISTAAN	YHTEISÖLLÄ ON KÄYTÖSSÄÄN TURVALLISUUDEN RAPORTOINTIJÄRJESTELMÄ, JOSTA YKSI OSA TOTEUTUU TURVALLISUUSILMOITUSTEN JA – HAVAINTOJEN KAUTTA. VASTUUT ILMOITUKSEEN PUUTTUMISESTA ON MÄÄRITELTY JA MYÖS ANONYMI ILMOITTAMINEN ON HUOMIOITU
RISKILÄHTÖINEN TOIMINTA	KATTAVA RISKIEN ARVIOINTI, RISKITIIETOISUUS	RISKIENHALLINTA ULOTTUU ORGANISAATION KAIKKIIN PROSESSEIHIN JA TOIMINTOIHIN. RISKIENARVIOINTIA TEHDÄÄN RYHMÄTÖITÄ JATKUVASTI. RISKIENARVIOINTI NÄKYVÄ TOIMINNASSA SITEN, ETTÄ TURVALLISUUSOHJEET POHJAUTUVAT TYÖTEHTÄVIIN LIITTYVIIN, TUNNISTETTUIHIN RISKEIHIN
TILANNETIETOISUUS	KYKY SOPEUTUA NOPEASTI MUUTTUVIIN VAATIMUKSIIN JA TOIMINTAAN	KYKY SOPEUTUA JOUSTAVASTI JA TEHOKKAASTI YLLÄTTÄVISSÄ, POIKKEUKSELLISISSA TILANTEISSA

HYVÄN TURVALLISUUS-KULTTUURIN KRITEREITÄ	KESKEINEN SISÄLTÖ	KOULUTUSORGANISAATION NÄKÖKULMA
OSAAVA HENKILÖSTÖ	HYVÄ, RISKILÄHTÖINEN TURVALLISUUSKOULUTUS	TYÖHÖN LAADITAAN SEKÄ YLEISIÄ ETTÄ YKSITYSKOHTAISIA TURVALLISUUTEEN LIITTYVIÄ TYÖOHJEITA. TURVALLISUUSKOULUTUS ON SUUNNITELMALLISTA JA OMIA TURVALLISUUSTAVOITTEITA TUKEVAA, TS. TEHTÄVÄKOHTAISTA
OIKEUDENMUKAISUUS JA LUOTTAMUS	VAHVA KOKEMUS OIKEUDENMUKAISUUDESTA JA LUOTTAMUKSESTA HENKILÖSTÖN JA JOHDON VÄLILLÄ	JOHTO KOROSTAA OMASSA TOIMINNASSAAN OIKEUDENMUKAISUUTTA. LUOTTAMUS NÄKYVÄ KAIKESSA TURVALLISUUSTOIMINNASSA MM. TURVALLISUUSILMOITUSTEN KÄSITTELYSSÄ
LAADUKAS JA AJANTASAINEN TURVALLISUUS-DOKUMENTAATIO	HELPPO SAATAVUUS, AJANTASAISUUS, YMMÄRRETTÄVYYS, KOHTEELLE RÄÄTÄLÖITY, JÄRJESTELMÄN TUKEMA	KÄYTÖSSÄ OLEVAN JÄRJESTELMÄN AVULLA HALLITAAN TURVALLISUUSDOKUMENTTIEN, TURVALLISUUSDOKUMENTAATION SÄILYTTÄMISAIKOJEN, SÄILYTYSPAIKAN SEKÄ SÄILYTYKSEN VASTUITA
TAPAHTUMISTA JA ONNETTOMUUKSISTA RIITTÄVÄ TUTKINTA	TAPAHTUMISTA JA ONNETTOMUUKSISTA SELKEÄ TUTKINTA VASTUINEEN, RAPORTOINTI JA OPPIMINEN	ORGANISAATION JOHTAMISJÄRJESTELMÄN VAIKUTUS ONNETTOMUUKSIIN ON TUNNISTETTU
HYVÄ JA KATTAVA TIEDONKULKU	KOSKEE KAIKKIA TASOJA JA TEHTÄVIÄ	TURVALLISUUSASIAKAT NÄKYVÄT SÄÄNNÖLLESI KOKOUSTEN ESITYSLISTOILLA
HYVÄ YHTEISTYÖ ERI TOIMIJOIDEN VÄLILLÄ	KOSKEE KAIKKIA TASOJA JA TEHTÄVIÄ	JOHTO KANNUSTAA JA MAHDOLLISTAA YHTEISTYÖN EDELLYTYKSET
TEKNISEN LAITTEISTON HYVÄ SUUNNITTELU JA KUNNOSSAPITO	TEKNISTEN JÄRJESTELMIEN HUOLTO JA VALVONTA ON JÄRJESTETTY.	TEKNISTEN JÄRJESTELMIEN HUOLLON TARVETTA JA MÄÄRÄAIKAISTARKASTUSTEN TOTEUTUMISTA VALVOTAAN SÄÄNNÖLLESI
JATKUVA PARANTAMINEN	JATKUVA TOIMINNAN JA TURVALLISUUDEN PARANTAMINEN	JOHTO LINJAA TURVALLISUUSTOIMINNAN YLEISET PERIAATTEET JA KOROSTAA JATKUVAN PARANTAMISEN PERIAATETTA
RIITTÄVÄT RESURSSIT	JOHTO TUNNISTAA JA MAHDOLLISTAA RIITTÄVÄT RESURSSIT	TURVALLISUUSTYÖN TOTEUTTAMISEKSI RIITTÄVÄT HENKILÖRESURSSIT, RIITTÄVÄ OSAAMINEN, LAITTEET JA TALOUDELLINEN MAHDOLLISUUS TOIMIA
TOIMIVAT SUHTEET VIRANOMAISEEN	VIRANOMAISKONTAKIT OVAT SOVITTUINA JA YHTEISTYÖ ON AKTIIVISTA	MOLEMMAT OSAPUOLET SOPIVAT SÄÄNNÖLLESI TAPAAMISISTA JA TIEDONVAIHDOSTA.
HENKILÖSTÖN TURVALLISUUS-MYÖNTEISET ARVOT JA ASENETEET	HENKILÖSTÖN HYVÄ SITOUTUMINEN TURVALLISUUTEEN	HENKILÖSTÖN OSALLISTUMINEN TURVALLISUUSTYÖHÖN MAHDOLLISTETAAN RIITTÄVIN RESURSSIN – JOKAISEN TYÖN MERKITYKSEN KOROSTAMINEN. HENKILÖSTÖN ILMOITUKSIIN SUHTAUDUTAAN VAKAVASTI
JOKAISEN VASTUU TURVALLISUUDESTA	HENKILÖSTÖN REALISTINEN KUVA TOIMINTAAN LIITTYVISTÄ RISKEISTÄ	TURVALLISUUDEN VASTUUT ON KUVATTU SELKEÄSTI. JOKAINEN YHTEISÖN JÄSEN TUNTEE TEHTÄVÄNSÄ JA ROOLINSA SEKÄ PYSTYY TOIMIMAAN ERI TURVALLISUUSTEHTÄVISSÄ
TURVALLISET TOIMINTATAVAT	TUNNISTETAAN TYÖTAPOJA, JOISSA HUOMIOIDAAN TURVALLISUUS	KOKO YHTEISÖ OSALLISTUU JOHDON ESIMERKIN KAUTTA TUNNISTAMAAN JA KEHITTÄMÄÄN TURVALLISIA TOIMINTATAPOJA

Yhteenveto

Lainsäädäntö antaa hyvän pohjan riskilähtöiselle turvallisuusjohtamiselle, jolloin riskien arviointi sekä turvallisuuskoulutus ja -perehdytys ovat tärkeässä roolissa turvallisuuden suotuisalle kehitymiselle (Ranta & Martikainen 2017, 17). Tavoitteena pitäisi olla, että koulutusorganisaatioissa varmistetaan johdon esimerkillä ja sen kautta osaamista, jonka näkyä käytännössä todellisena ja koeteltuna kykyä sekä valmiutena pystyä jatkamaan toimintaa kaikissa tilanteissa ja olosuhteissa. Tähän päästään, kun johto ymmärtää vastuunsa turvallisuudesta ja haluaa näin edistää sitä omilla toimillaan sekä esimerkillään. Samalla kaikille yhteisön jäsenille mahdollistetaan tasapuolisesti osallistuminen. Lisäksi edellytetään, että yhteisön jäsenet kokevat turvallisuuden tärkeäksi ja haluavat myös itse osallistua omalla panoksellaan turvallisen yhteisön rakentamiseen ja ylläpitämiseen. (Ranta & Martikainen 2018, 28.)

Varhaiskasvatuksen, oppilaitosten ja korkeakoulujen turvallisuuskulttuuri näyttää parhaimmillaan kokonaisuutena, jossa näkyy vahva johdon sitoutuminen ja heidän toimestaan mahdollistetut arjen turvallisuustyölle suunnatut, riittävät resurssit. Varhaiskasvatuksen, oppilaitosten ja korkeakoulujen turvallisuustyön ydin linkittyy erityisesti johtamiseen, ja samalla myös heidän turvallisuustoimintaansa ohjaaviin vastuisiin ja velvollisuuksiin. Onnistunut ja tuloksellinen turvallisuustyö vaatii tiedon ja taidon lisäksi myös erityisesti johdolta halua mahdollistaa turvallinen sekä viihtyisä oppimis- ja työympäristö (Huovila & Ranta, 2015). Sen lisäksi se edellyttää ajantasaisen lainsäädännön haltuun ottoa ja sen ymmärtämistä, että vasta aito, koeteltu kyky ja valmius toimia kaikissa mahdollisissa tilanteissa ovat toiminnan jatkuvuuden edellytys. (Martikainen & Ranta 2014, 34.)

Turvallisuusjohtamisen haasteena on nähtävä myös se, että turvallisuustyön toteuttaminen on edelleen sirpaleisten toimijaverkostojen vastuulla. Tällöin selkeää kuvaa siitä, mitä turvallisuustyöllä tavoitellaan ja kenen vastuulla koko toiminta on, puuttuu. Turvallisuustyöhön liittyviä vastuita opetellaan nyt tunnistamaan, vaikka lainsäädännön kautta on linjattu, että niin korkeakoulun kuin oppilaitoksenkin vastuu turvallisesta oppimis- ja työympäristöstä kuuluu aina ja ehdoitta koulun johdolle. Turvallisuutta ei voida koskaan ulkoistaa tai siirtää toisen vastuulle. Tämän haltuun ottamisessa on pedagogisen johtamisen rinnalla vielä selkeitä haasteita. Samaa haastetta on nähtävissä myös turvallisuuskulttuurin kehittämisen osalta – kun sitä halutaan aidosti kehittää, on suuntana ensisijaisesti organisaation johto. Muilla keinoilla ei voi hyvää, kokonaisvaltaista turvallisuusjohtamista syntyä. Hyvän turvallisuuskulttuurin keskeiset vaatimukset on koottu vielä yhteenvetomaisesti taulukoon 1.

LÄHTEET

Cooper, M. 2000. Towards a Model of Safety Culture. Safety Science 2000.

Guerfi, Heli. 2017. SUUNTA-turvallisuusasennemittarin laadinta. Laurea-ammattikorkeakoulu. Laurea Leppävaara. Espoo. Opinnäytetyö. Viitattu 24.10.2018. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-201705188817>

Lehtimäki, J. 2018. Nykyaikaisen kriisijohtamisen vaatimukset tilannejohtamissovelluksen kehittämiseksi. Laurea-ammattikorkeakoulu. Laurea Leppävaara. Espoo. Opinnäytetyö. Viitattu 24.04.2018. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2017112918914>

Elinkeinoelämän keskusliitto. Yritysturvallisuus-sivusto. Osio päivitetty 14.1.2014 <http://ek.fi/mita-teemme/tyoelama/yritysturvallisuus/>

Elinkeinoelämän keskusliitto. 2016. Yritysturvallisuus. Viitattu 16.10.2018. <https://ek.fi/mita-teemme/tyoelama/yritysturvallisuus/>

International Atomic Energy Agency. 2002. Safety culture in nuclear installations. Guidance for use in the enhancement of safety culture. IAEA-TECDOC-1329. Viitattu 6.6.2016. http://www-pub.iaea.org/MTCD/publications/PDF/te_1329_web.pdf

Kerko, P. 2001. Turvallisuusjohtaminen. Jyväskylä: PS-kustannus.

Lanne, M. 2007. Yhteistyö turvallisuuden hallinnassa. Tutkimus sisäisen yhteistyön tarpeesta ja roolista suurten organisaatioiden turvallisuustoiminnassa. VTT Publications. 632. Espoo: VTT.

Levä, K. 2003. Turvallisuusjohtamisjärjestelmän toimivuus: vahvuudet ja kehityshaasteet suuronnettomuusvaarallisissa laitoksissa, Tukes-julkaisu 1/2003. Viitattu 17.4.2018. http://www.tukes.fi/Tiedostot/julkaisut/1_2003.pdf

Martikainen, S. & Ranta, T. 2014. Turvallisuusjohtamisen kautta arjen turvaa. Turvallisuus ja Riskienhallinta 29 (6), 34 – 35. Martikainen, S.(toim.). 2015. Arjen ennakoiva turvallisuusjohtaminen oppilaitoksissa. Laurea Julkaisu 53. Viitattu 16.10.2018. <https://www.laurea.fi/dokumentit/Documents/53.%20Martikainen%20toim%20Arjen%20ennakoiva%20turvallisuusjohtaminen.pdf>

Martikainen, S. 2016. Development and Effect Analysis of the Asteri Consultative Auditing Process – Safety and Security Management in Educational Institutions. Acta Universitatis Lappeenrantaensis 691. Lappeenranta: Lappeenrannan teknillinen yliopisto.

Martikainen S. & Ranta T. 2016. Turvallinen tapahtuma: Opas oppilaitosten ja korkeakoulujen tapahtumajärjestäjälle. Laurea Julkaisu 66. Laurea-ammattikorkeakoulu. Viitattu 25.10.2018 [URN:ISBN:978-951-799-438-5](http://urn.isbn:978-951-799-438-5)

Martikainen S., Ranta T. 2018. Turvallisuus osana ammattikorkeakoulun yhteiskunnallista vastuuta. Kehittäjä, (3), p. 40-41, Laurea-ammattikorkeakoulu. Viitattu 06.10.2018. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2018100315633> Oedewald, P. & Reiman, T. 2006. Turvallisuuskriittisten organisaatioiden toiminnan erityispiirteet. VTT Publications 593. Espoo: VTT.

Pelastusviranomaisen valvontasuunnitelman mukainen turvallisuustoitinnan riskienarviointimalli. TUTOR Max (suurasiakasversio). 2011. Vantaa: Keski-Uudenmaan pelastuslaitos.

Rasmussen, J. & Svedung, I. 2000. Proactive Risk Management in a Dynamic Society. Karlstad: Swedish Rescue Services Agency.

Ranta, T. & Huovila, E. 2015 Myönteinen ilmapiiri ja yhteinen tahtotila Laurea-ammattikorkeakoulun ja -kirjaston turvallisuuden kehittämisen lähtökohtina. Julkaisussa Journal of Finnish Universities of Applied Sciences. No 1 (2015).

Ranta, T. & Martikainen, S. 2017. Turvakävelen turvallinen koulu. Laurea Julkaisut 81. Laurea-ammattikorkeakoulu. Viitattu 11.12.2018. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-799-465-1>

Ranta T., Martikainen S. Eds. 2018. Opas radikalisaation ja väkivaltaisen ekstremismin ennaltaehkäisyyn sekä puuttumiseen oppilaitoksissa ja korkeakouluissa. Laurea Julkaisut 88. Laurea-ammattikorkeakoulu. Viitattu 29.09.2018. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-799-480-4>

Reiman, T. & Oedewald, P. 2008. Turvallisuuskriittiset organisaatiot: onnettomuudet, kulttuuri ja johtaminen. Helsinki: Edita.

Ruuhilehto, K. & Vilppola, K. 2000. Turvallisuuskulttuuri ja turvallisuuden edistäminen yrityksissä. Tukes-julkaisu 1/2000. Helsinki: Turvatekniikan keskus. Viitattu 26.10.2018. <http://www.tukes.fi/tiedostot/julkaisut/1-2000.pdf>

Schein, E. H. 2004. Organizational Culture and Leadership. Third Edition. San Francisco, CA: Jossey-Bass.

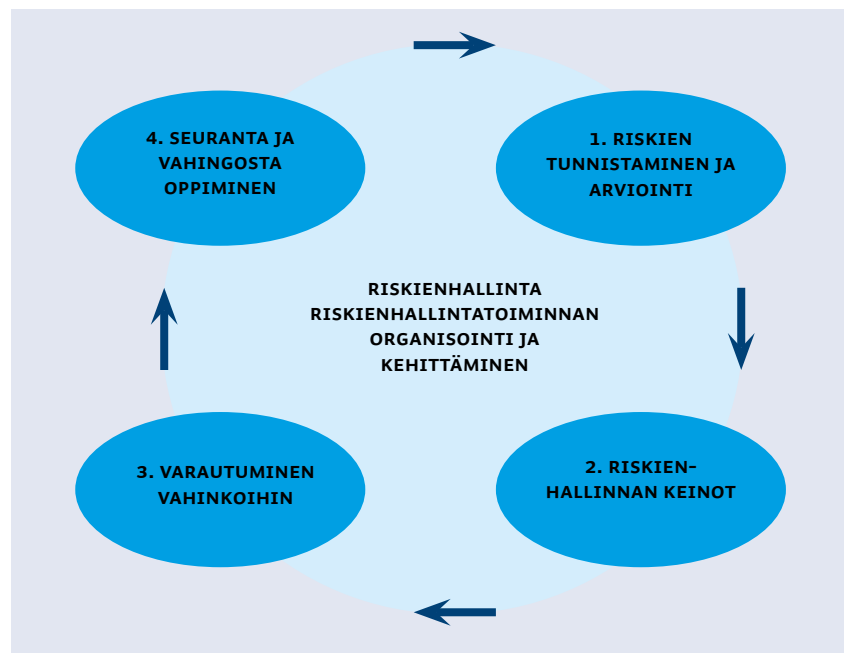
Mika Kemppainen

RISKIEN TUNNISTAMISELLA KOHTI TURVALLISTA TYÖYMPÄRISTÖÄ

Suomalaisen peruskoulun opettaja on tunnetusti moniosaaja, jonka päätehtävä on opettaa lapsia. Nykyisin lainsäädäntö tuo omat vaatimuksensa koulujen arkeen ja siksi myös kouluissa työskentelevät ovat enenevässä määrin joutuneet lisäämään tietoisuutta turvallisuuteen liittyvistä seikoista. Riskien tunnistaminen on jo kaikissa kouluissa arkipäivää. Haasteena on, tunnistetaanko riskejä yleisellä tasolla vai juuri omaan työympäristöön räätälöitynä.

Opetuksen turvallisuutta ja hyvinvointia ohjaavat monet normit

Koulun arkea ohjaavat monet koululait, joiden tehtävänä on edistää oppimista sekä oppilaiden hyvinvointia ja turvallisuutta (Hyvinvointi ja turvallisuus 2018). Myös opetusta ohjaavassa perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (2014, 14–15, 18) määritellään se, kuinka koulu yhteisön tulee edistää turvallisuutta koulussa. Turvalliseen kouluympäristöön voidaan sisällyttää fyysisen, psyykkisen sekä sosiaalisuuden turvallisuuden osa-alueet. Perusopetuslaki (628/1998) vaatii, että oppilaalla on turvallinen opiskeluympäristö. Työturvallisuuslain (738/2002) tehtävänä on taas taata myös opettajille ja muille kouluissa työskenteleville henkilöille turvallinen työympäristö. Pelastuslainsäädäntö määrää yritykset ja yhteisöt, muun muassa koulut, huolehtimaan turvallisuudestaan ja laatimaan pelastussuunnitelman, jossa määritellään suunnitelma onnettomuustilanteiden ehkäisemiseksi ja vaaratilanteiden torjumiseksi (Pelastuslaki 379/2011, Valtioneuvoston asetus pelastustoimesta 407/2011).

Kuvio 1. Riskienhallintaprosessin vaiheet (Riskienhallintaprosessi 2012–2018)

Riskienhallinta

Riskienhallinnalla on selkeät vaiheet. Se on kuvion 1 mukainen kokonaisprosessi, joka kattaa riskien tunnistamisen, riskianalyysin ja riskien merkityksen arvioinnin. Riskeille tulee määritellä todennäköisyys sekä seurauksen vakavuuden arviointi. Todennäköisyys kertoo sen, miten todennäköinen tapahtuma on. Vakavuus taas voi liittyä taloudellisiin tai terveydellisiin vaikutuksiin. (SFS-ISO 31000:2018, 14, 17; Riskienhallinta 2012–2018.)

Yksi käytetty menetelmä erilaisten riskien tunnistamiseen on potentiaalisten ongelmien analyysi (POA). Tämä vaarojen tunnistamisen työkalu on suomalainen. Käsittelemättä menetelmää tarkemmin, niin tavoitteena on löytää kohteen tai organisaation keskeisimmät ongelma-alueet ja vaaratekijät. (Potentiaalisten ongelmien analyysi 2012–2018.)

Usein kouluissa tapahtuva riskien tunnistaminen liittyy tulipaloihin tai ulkoiseen vaaratekijään. Tämän johdosta harjoittelemmekin aktiivisesti kouluissa hätäpoistumista sekä sisälle suojautumista. Nämä molemmat vaaratekijät ovat olennainen osa riskienhallintaa, mutta tapahtumien todennäköisyys molemmissa tapauksissa on erittäin harvinainen. Sen sijaan koulun arjessa tapahtuu päivittäin tilanteita, joita kouluissa harvemmin kirjataan erikseen.

Koulun arjessa tapahtuvia turvallisuuspoikkeamia

Fagerströmin, Länsikallion ja Sipposen (2015, 6, 8) mukaan kouluissa on päivittäin tilanteita, jotka aiheuttavat oppilaille ja koulun henkilökunnalle sekä turvattuun muuttu että ahdistusta aiheuttavaa häiriökäyttäytymistä. Näitä kriisitilanteita voivat olla esimerkiksi oppilaiden tai heidän lähipiirissä tapahtuvat kuolemantapaukset, vakava sairastuminen, itsemurha, vakavat onnettomuudet, väkivalta tai fyysisen vahingoittumisen uhka. Tämänkaltaiset vakavat tilanteet järkyttävät usein koko kouluyhteisöä ja ne saattavat aiheuttaa monenlaisia tunteita. Voidaan kokea hämmennystä, avuttomuutta, pelkoa tai jopa paniikkia. Tällaisissa tilanteissa tavoitteena kuitenkin on, että koulun oppilaiden ja henkilökunnan toimintakyky säilyy ja toiminta saadaan normalisoitua mahdollisimman pian. Tässä tärkeään rooliin nousee henkilökunnan ammattitaito sekä ennalta tehdyt suunnitelmat tämänkaltaisten tilanteiden varalle. Ennaltaehkäisevän turvallisuustyön merkitys on valtava ja sen tulisi olla kiinteä osa arjen toimintaa kaikissa kouluissa.

Yhteenveto

Kouluissa on keskitytty turvallisuuskysymyksissä usein tulipaloihin ja ulkoisiin uhkiin. Useassa koulussa on toimivat järjestelmät ja vakituiset harjoitukset hätäpoistumiseen sekä sisälle suojautumiseen. Nämä vaaratilanteet ovat kuitenkin todennäköisyydeltään erittäin harvinaisia, toki seuraamuksiltaan sangen vakavia. Näkisin, että koulut ja oppilaitokset hyötyisivät enemmän siitä, että niissä mietittäisiin enemmän koulun arjessa tapahtuvia poikkeamatilanteita, esimerkkinä välitunnilla tapahtuva oppilaiden yhteenotto. Myös nämä tilanteet vaativat riskin tunnistamisen, riskianalyysin sekä riskien merkityksen arvioinnin. Tätä kautta koulut saavat selkeät toimintamallit tilanteiden ennakointiin, selvittämiseen ja jälkipuintiin.

LÄHTEET

Fagerström, V., Länsikallio, R. & Sipponen, J. 2015. Stop väkivallalle kouluissa ja päiväkodeissa: Väkivaltatilanteiden ilmoitus- ja käsittelylomakkeiden kehittäminen. Työterveyslaitos. Viitattu 27.7.2018. <http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131467/stop-vakivallalle.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Hyvinvointi ja turvallisuus. 2018. Opetushallitus. Viitattu 27.9.2018. https://www.oph.fi/koulutus_ ja_tutkinnot/perusopetus/hyvinvointi_ ja_turvallisuus

Pelastuslaki (379/2011). Viitattu 27.9.2018. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2011/20110379>

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. 4. painos. Määräykset ja ohjeet 2014:96. Opetushallitus. Viitattu 27.9.2018. https://www.oph.fi/download/163777_perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf

Perusopetuslaki (628/1998). Viitattu 27.9.2018. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628>
Potentiaalisten ongelmien analyysi. 2012–2018. PK-RH-riskienhallinta. Suomen Riskienhallintayhdistys. Viitattu 28.9.2018. <https://www.pk-rh.fi/tools/poa-analyysi.html>

Riskienhallintaprosessi. 2012–2018. PK-RH-riskienhallinta. Suomen Riskienhallintayhdistys. Viitattu 28.9.2018. <https://www.pk-rh.fi/riskienhallintaprosessi.html>

SFS-ISO 31000:2018. Riskienhallinta. Ohjeet. Helsinki: Suomen Standardisoimisliitto.

Työturvallisuuslaki (738/2002). Viitattu 27.9.2018. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2002/20020738>

Valtioneuvoston asetus pelastustoimesta (407/2011). Viitattu 28.9.2018. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2011/20110407>

Tiina Ranta

KRIISI KOULUSSA EDELLYTTÄÄ JOHTAMISTA

Turvallisuusjohtamista on tehty osassa oppilaitoksia jo vuosia. Nykylainsäädäntö lähtee siitä ajatuksesta, että myös oppilaitosten on tunnettava ja arvioitava niiden omaan toimintaansa liittyvät riskit. Keskeinen haaste suomalaisissa oppilaitoksissa onkin edelleen turvallisuusjohtamisen toteuttaminen kokonaisvaltaisesti ja riskiperusteisesti. Sama koskee kriisijohtamista, jolloin riskienhallinta-ajattelun pitäisi olla osa oppilaitoksen vaatimustenmukaisuuden, varautumisen ja jatkuvuuden hallintaa.

Johdanto

Tässä artikkelissa kuvataan oppilaitosten mahdollisuuksia suunnitella sekä toteuttaa hyvää kriisijohtamista. Jokaisen oppilaitoksen on mahdollista varautua kriiseihin osana muuta varautumistaan. Kriisitilanteisiin varautuminen on ehtoitta jokaisen sitä toteuttavan organisaation etu – ilman sitä mahdollinen häiriötilanteessa hapuilu ja siitä johtuvat epäonnistumiset kostautuvat moninkertaisesti. Pahimmillaan ja julkisuuteen päätyessään nämä epäonnistumiset ja mahdolliset laiminlyönnit syövät jokaisen toimijan uskottavuutta ja samalla myös mainetta. Systemaattisesti toteutettuna varautuminen lisää luottamusta paitsi yhteisön sisällä niin myös sen ulkopuolella.

Ilman ylimmän johdon myötävaikutusta ja ymmärrystä ei organisaatio voi vastuullisesti kuitenkaan varautua. Ulkopuolisen konsultin palkkaaminen suunnitelmia laatimaan ei liioin pelasta: tarvitaan johdon myötävaikutusta ja koko organisaation sitoutumista, jotta varautuminen olisi paitsi suunniteltua niin ennen kaikkea harjoiteltua.

Mikä on kriisi?

Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö (2011, 100) määrittelee kriisin tilanteena, joka vaatii tehostettuja toimia ja on samalla vaikea, vaarallinen, poikkeuksellinen tai sekava. Kriisi voidaan määrittellä myös koulun sidosryhmien kautta, jolloin se voi syntyä pelkästään näiden uskomusten ja oletusten perusteella. Tällöin sidosryhmät voivat reagoida koulun toimintaan niin kuin se olisi kriisissä, vaikka koulun toimijoilla olisi itsellään täysin päinvastainen ymmärrys käsillä olevasta tilanteesta. (Coombs 2012, 2).

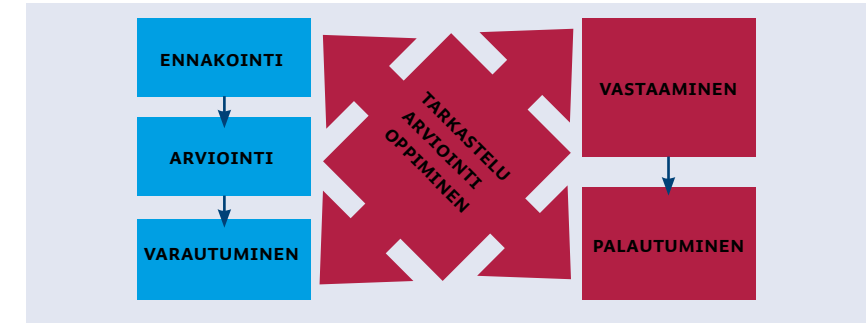
Kriisi on harvinainen, mutta kerrannaisvaikutuksia aikaan saava prosessi. Sitä on johdettava ja siitä on viestittävä. Kriisin merkitys tulee määrittelyksi viestinnän avulla. Silloin jonkun on sanoitettava kriisiä - on kerrottava, mistä kriisissä on kysymys. (Pedak 2018, 15.) Tässä on myös oppilaitoksen toimintaan liittyvän kriisin vaativin osa: miten johtaa ja samalla myös viestiä asiasta, joka on pahimmillaan tapahtunut tuhansien kilometrien päässä.

Kriisi edellyttää aina johtamista

Kun kriisi riepottelee kohdettaan, tarvitaan eri toimijoiden välistä yhteistyötä sekä tietty määrä tehokkuutta ja osaamista – toisin sanoen todellista kykyä ja valmiutta toimia. Organisaation tavoitteena pitäisi olla mahdollisimman nopea palautuminen takaisin normaalitilaan. Kriisitilannetta ei voi koskaan täysin hallita. Siinä on usein odottamattomia käännteitä – se on kuin korttipeli. Kriisi on kuin vastustajan kortit: et voi koskaan tietää, mikä kortti vastustajallasi on. Kaikista ei ole korttipelissä onnistujaksi, mutta harjoittelu mahdollistaa jokaiselle jonkinlaiset taidot. Onnella tai hyvällä tuurilla emme voi kriiseihin kuitenkaan varautua. Kriisi edellyttää aina johtamista, eikä sitä voi erottaa kriisiviestinnästä (Pedak, 2018, 15). Nämä molemmat tekijät on oltava hallinnassa ja lisäksi harjoiteltuina.

Kriisijohtamisen malli

Hyväksi todettu kriisijohtamisen malli perustuu brittiläiseen standardiin. Tässä mallissa keskeistä on, ettei toimintaa nähdä lineaarisena jatkumona, vaan alla kuvatut vaiheet ovat jatkuvassa muutoksessa suhteessa toisiinsa. (British Standards Institution 2014, 9). Tässä mallissa kriisijohtaminen on jaettu kuuteen eri vaiheeseen kuvion 1 mukaisesti. Kuvion vasemmalla puolella olevat vaiheet kuvaavat kriisiä edeltävää aikaa, kun taas oikealla puolella olevat tilannetta sen jo puhjettua. Mallin keskiössä on kuvattuna kriisitoiminnan tarkastelu, arviointi ja kriisistä oppiminen.

Kuvio 1. Kriisijohtamisen malli (British Standards Institution 2014, 9).

Ennakoinnista ja arvioinnista

Ennakointi ja arviointi muodostavat kiinteän osan organisaatioiden riskien arvioinnista. Riskejä voidaan arvioida esimerkiksi POA-menetelmää hyödyntämällä. Ennakointiin ja arviointiin kuuluvat myös aikaisten varoitusmerkkien sekä heikkojen signaalien tunnistaminen. Tällöin esimerkiksi oppilaitoksen turvallisuusilmoitusmenettely voi toimia näiden varhaisten signaalien kokoajana. Osa kriiseistä syntyy kuitenkin varoittamatta, jolloin tarvitaan myös hälyttämismenettelyjä. Samoin näihin kahteen osa-alueeseen kuuluvat kokonaisvaltainen ymmärrys riskienhallinnan, jatkuvuudenhallinnan sekä kriisijohtamisen toimenpiteiden välisistä lainalaisuuksista. Näiden kahden osa-alueen sisältöön kuuluu lisäksi sen sisäistäminen, että kriisit voivat eskaloitua aiemmista toimenpiteistä huolimatta. (Lehtimäki 2017,12; British Standards Institution 2014, 9.)

Varautumisesta

Varautuminen tarkoittaa myös sitä, että oppilaitoksen toimijat kehittävät laajasti todellista kykyään ja valmiuttaan toimia. Tällöin ne pystyvät mahdollisesti jatkamaan toimimaansa kaikissa olosuhteissa – kriisistä huolimatta. Jotta tähän päästään, edellyttää se seuraavan, neljän tehtävän toteuttamista:

1. Kriisisuunnitelman luominen
 2. Viestinnän ja tilannekuvan ylläpitämisen suunnittelu
 3. Kriisijohtoryhmän muodostaminen
 4. Vastuiden määrittely ja toiminnan kehittäminen.
- (British Standards Institution 2014, 9-10; Lehtimäki 2017, 12.)

Kriisitilanteeseen vastaaminen

Tässä vaiheessa keskeistä ovat kaikki ne toimet, joita kriisijohtoryhmä alkaa toteuttaa kriisitilanteen realisoituessa. Merkittävä osa näistä toimista on ennalta määriteltyjä, ja ne kuuluvat kiinteänä osana prosessiin. Näitä ovat esimerkiksi yhteisen

tilannekuvan luominen ja ylläpito sekä kriisitilanteeseen vastaamisen strategisen päämäärän nimeäminen. (British Standards Institution 2014, 13-14; Lehtimäki 2017, 12.)

Kriisistä palautuminen

Nyt keskiössä ovat toimet, joilla kohdeorganisaatio saa toimintansa palautumaan uuteen normaaliin. Toimintaan kuuluu myös kriisitilanteen pitkäaikaisten seurausten ja vaikutusten käsittely. Tällä vaiheelle on tyypillistä, että se voi kestää päivistä aina kuukausiin saakka. Samoin tyypillistä ovat riskit, jotka huonosti hallittuina voivat realisoituessaan viedä organisaation uuteen kriisiin.

Kriisistä palautumisen suunnittelu ja toteuttaminen ovat aloitettava heti kriisiin vastaamisen jälkeen. Toiminnalle on varattava riittävästi resursseja. Tämä on tärkeää syystä, että mahdolliset laiminlyönnit voivat olla seurauksiltaan fataaleja oppilaitoksen maineelle, rahavirroille tai vaikkapa työntekijöiden henkiselle kestäkyvyille. Hyvin toteutettuina nämä luovat suotuisat olosuhteet oppilaitoksen kehittämiseksi sekä uudistamiselle. (British Standards Institution 2014, 14-15; Lehtimäki 2018, 13.)

Kriisitoiminnan jälkikäteinen arviointi ja tapahtuneesta oppiminen

Tässä vaiheessa keskiössä ovat kriisijohtamiseen liittyvän toiminnan tarkastelu, arviointi ja tapahtuneesta oppiminen. Oppilaitoksen kohtaamat kriisit ja niiden jälkikäteinen tarkastelu ovat tärkeimpiä tehtäviä oppimisen ja jatkossa tapahtuvan varautumisen näkökulmasta. Tämä edellyttää oppilaitoksen toimijoilta avointa suhtautumista, halukkuutta käydä yhteisesti näitä tilanteita läpi niin kehittämistarpeiden tunnistamisen kuin myös onnistumisten näkökulmasta. Sillä, haluaako oppilaitos oppia kriiseistään ja suhtautua tähän yhtenä keskeisenä tehtävänä, on merkitystä jatkolle: parhaimmillaan tällä toiminnalla voidaan joko minimoida tulevien kriisien seurauksia tai jopa estää ne. Ajallisesti viimeisenä steppinä kriisijohtamisen prosessissa on kertaaminen. Tällöin pureudutaan vielä siihen, missä oppilaitos onnistui ja millä alueella on hyvä tehdä korjaavia toimenpiteitä. (British Standards Institution 2014, 15; Lehtimäki 2017, 13-14.)

Hyvän kriisijohtamisen toteuttaminen

Jokaisen oppilaitoksen on varauduttava mahdollisiin niitä uhkaaviin häiriötilanteisiin. Jotta näistä tilanteista voitaisiin selvittää mahdollisimman pienin vaurioin, edellyttää se kriisijohtamisen suunnittelua, toteutusta ja ennen kaikkea jatkuvaa harjoittelua.

Usein kysytään, mitä hyvä kriisijohtaminen edellyttää. Yksikertaisimmillaan kysymys on ”rahoista, rakkineista ja raatajista”. Kriisijohtaminen edellyttää resursseja. Taloudelliset resurssit vaativat ensisijaista panostusta, kun taas ”rakkineet”

voivat olla erilaisia kriisijohtamisalustoja, hälytysjärjestelmiä tai vaikkapa tilannejohtohuoneen varustukseen tarvittavia laitteita (näyttöjä, tietotekniikkaa yms.) ”Raatajilla” tarkoitetaan eri alojen osaajia, jotka tuovat riskienhallinnan keinoin varautumisen osaamista organisaatiolle. Sillä tarkoitetaan myös sitä osaajajoukkoa, jolla (kriisi)tilannejohtamista toteutetaan, harjoitellaan ja toimintaa kehitetään. Tämän ryhmän tavoitteena on tavoitella todellista kykyä ja valmiutta toimia kaikissa olosuhteissa. Tähän rinnalle on perusteltua tuoda ymmärrettävä malli kriisijohtamisen toteuttamiseksi.

Konkreettiset toimet kriisitilannejohtamisen suunnittelun tueksi (Lehtimäki 2018, 13-14; Coombs 2014, 75):

Organisaatiossa on nimettyä monialainen turvallisuus- tai kriisijohtoryhmä

Olennaista ryhmän toiminnassa on, että mukana on eri tehtävistä tulevia, erilaisilla taidoilla ja tiedoilla varustettuja yksilöitä. Tänä päivänä erityisesti SOME-taidot ovat keskiössä, kun kriisitilannetta johdetaan. Muun muassa Twitterin käyttö kriisiviestinnässä on tärkeä hallita ja myös harjoitella.

Se, miten turvallisuusorganisaatio ja -vastuu on oppilaitoksessa ratkaistu, määrittelee osaltaan kriisijohtamisen toteuttamista mahdollisessa kriisitilanteessa. Tähän vaikuttaa myös kohteen koko. Isommassa organisaatiossa voi olla yksikkö- tai kampuskohtaisia ryhmiä, jotka ovat nimettyinä esimerkiksi turvaryhmiksi. Tällöin nimi kuvaa jo itsessään laajempaa vastuualuetta kuin vain kriisit. Parhaimmillaan turvaryhmät keskittyvät edistämään osaltaan ennakoivaa turvallisuustyötä, mutta valmius ja kyky liittyä toimimaan tilannejohdon apuna myös kriisitilanteissa on olemassa. Myös ylimmän johdon osallistuminen koko organisaatiota koskevien kriisitilanteiden johtamiseen on varmistettava. Mukana voi olla esimerkiksi lakiasioista vastaava osaaja, turvallisuusjohdon edustaja, eri yksiköiden ja toimintojen johtoa. (Bernstein 2011, 20; Lehtimäki 2018, 13-14.)

Ryhmän tehtävät on tunnistettu, ne on kuvattu ja ne ovat kaikkien tiedossa

Jokainen ryhmän jäsen ymmärtää tehtävänsä. Ryhmä harjoittelee säännönmukaisesti yhdessä ja varmistuu, ettei tietty osaaminen ole vain yhden henkilön hallussa. Jäsenet tuntevat toisensa ja jokainen pystyy tarpeen vaatiessa johtamaan kulloistakin tilannetta. Tehtävät ovat kuvattuina roolien eli toiminnan kautta. Roolit eivät ole siis henkilökohtaisia. Avainhenkilöriskit on tunnistettu ja niihin on varauduttu riittävällä henkilöressursilla. Avainhenkilöillä on nimettyinä varahenkilöt (vähintään kaksi), jotka osallistuvat täyspainoisesti harjoituksiin ja koulutuksiin muun ryhmän osana. (Lehtimäki 2018, 13-14.)

Tilannejohtamissuunnitelmat, ohjeet ja määräykset

Ryhmä vastaa suunnitelmasolla siitä, että kriiseihin on varauduttu suunnitelmin. Pääpaino on kuitenkin suunnitelmien ohessa siinä, että organisaatio pitää yllä todellista ja koeteltua kykyä toimia kaikissa olosuhteissa (Pekki & Ranta, 2014).

Kriisistrategian luominen ja jalkauttaminen edellyttävät vastuuttamista, jos oppilaitos tähän. Se, millä nimellä tämä kriisitoiminnan strategiadokumentti kohteessa

toteutetaan, ei ole olennaista. Tärkeää on päästä sopimaan siitä, miten oppilaitos varautuu, toteuttaa ja jälkikäteen arvioi kriisijohtamistaan. Tässä ajassa turvallisuusjohtaminen on muodostunut yläkäsitteeksi ja kriisijohtaminen voidaan nähdä yhtenä sen toteuttamisen osa-alueista. Kirjallisuudessa esitellään myös strategisia ja operatiivisia kriisitoimintaryhmiä. Nämäkin ovat jokaisen organisaation omasta toiminnasta lähteviä linjauksia, joista myös kriisitoiminta on tärkeä johtaa. (Lehtimäki 2018, 13-14.)

Hälytysjärjestelystä on sovittu ja niitä testataan säännönmukaisesti

Kriisitilanteessa on tärkeintä saada viivytyksettä koottua kriisijohtoryhmä hälytysjärjestelyjen avulla ja aloittaa kriisijohtaminen suunnitelmien ja aiemmin harjoitellun mukaisesti. Tavoitettavuus- ja hälytysjärjestelyt korostuvat mitä merkittävämmästä kriisistä on kysymys. Hälyttämisen nopeudella on erityinen merkitys, kun kriisi pitää saada nopeasti organisaation hallintaan. Näin saadaan minimoitua kriisin haitallisia vaikutuksia ja päästään toteuttamaan toipumissuunnitelman mukaisia toimenpiteitä. Selvää on, että organisaatiolla on oltava yhteisesti sovitut toimintatavat avainhenkilöiden tavoittamiseksi. (Lehtimäki 2018, 13-14; Leppänen 2006, 211-212.)

Jokainen oppilaitos ratkaisee, millaisia järjestelmiä se toimintansa tueksi haluaa hankkia. Suomessa on tarjolla laadukkaita viestintäjärjestelmiä, joilla voidaan toteuttaa sekä arjen viestintää että myös hätäviestiä valituille ryhmille. Tarjolla on myös erilaisia sähköisiä tilannejohtamisalustoja, joilla kriisitilanteen johtaminen ja siihen osallistuminen onnistuvat etänä. Myös erilaiset Whatsapp-ryhmät ovat hyvä lisä häiriötilanteita varten.

Mediat

Perinteinen media toimii kriisitilanteissa niin, että se huolehtii kansalaistiedotuksesta yhtenä pääasiallisena tehtävänä. Esimerkkinä tästä on Yleisradion velvoite välittää hätä- ja viranomaistiedotteita. Tänä päivänä kriisitilanteessa korostuu sosiaalisen median palvelut. Siksi erityisesti SOME-osaajien tarve myös kriisijohtamisessa on aivan keskeistä. (Korpiola 2011, 29-30)

Yhteenveto

Keskeistä kriiseihin varautumisessa on, että kaikki kriisijohtaminen perustuu riskienhallintaan. Sillä ei ole merkitystä, tapahtuuko toiminta koti- tai ulkomailla. Kaiken uuden toiminnan suunnittelu käynnistyy aina ensin riskien arvioinnilla, jonka kautta päästään toteuttamaan listaa priorisoiduista riskeistä ja niiden hallintatoimenpiteistä. Tämän jälkeen tuotetaan muun muassa ohjeet kriisijohtamiselle. Usein näkee, miten organisaatioon sovitetaan toiselle organisaatiolle toteutettuja kriisitoiminnan ohjeita. Valitettavasti näin ei pitäisi toimia, vaan kriisijohtamiseen liittyvien ohjeiden pitäisi olla aina riskilähtöisesti omaan organisaatioon tuotettuja. Mitä paremmin oppilaitos on osannut varautua sen toimintaa uhkaaviin kriiseihin, sen pienemmin seurauksin sillä on mahdollisuus selvittää mahdollisista ikävistä ja pitkäkestoisista seurauksista.

LÄHTEET

Bernstein, J. 2011. Manager's Guide to Crisis Management. Madison: CWL Publishing Enterprises.

British Standard Institution 2014. Crisis management – Guidance and good practice. BSI Standards.

Coombs, W. 2012. Ongoing Crisis Communication - Planning, Managing and Responding. 3. uudistettu painos. SAGE Publications. Thousand Oaks.

Korpiola, L. 2011. Kriisiviestintä digitaalisessa julkisuudessa. Helsinki: Infor.

Kunelius, R. 2003. Viestinnän vallassa: Johdatusta joukkoviestinnän kysymyksiin (5. uud. p.). Helsinki: WSOY.

Ranta T., Huovila E., (2015). Myönteinen ilmapiiri ja yhteinen tahtotila Laurea-ammattikorkeakoulun ja -kirjaston turvallisuuden kehittämisen lähtökohdina. UAS Journal, (1), Arene ry. Viitattu 26.10.2018. [URN:NBN:fi:amk-2016122121355](http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2016122121355)

Lehtimäki, J. 2018. Nykyaikaisen kriisijohtamisen vaatimukset tilannejohtamissovelluksen kehittämiseksi. Laurea-ammattikorkeakoulu. Laurea Leppävaara. Espoo. Opinnäytetyö. Viitattu 24.04.2018. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2017112918914>

Leppänen J. Yritysturvallisuus käytännössä: turvallisuusjohtamisen portfolio. Helsinki: Talentum 2006.

Martikainen, S. & Ranta, T. 2014. Turvallisuusjohtamisen kautta arjen turvaa. Turvallisuus ja Riskienhallinta 29 (6), 34 – 35.

Pedak, M. 2018. Kompleksinen yhteiskriisi: Sisäinen kriisiviestintä kuntaorganisaation resilienssitekijänä Jokelan ja Kauhajoen kouluurmissa. Helsingin yliopisto.

Pekki, J. & Ranta, T. 2014. Lähtökohtamme on yhteinen varautumisen tahtotila. Turvallisuus & Riskienhallinta –lehti 6/2014. Helsinki: Turvallisuuden ja Riskienhallinnan (T&RH) Tietopalvelu Oy.

Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö. 2011. Kokonaisturvallisuuden sanasto. Helsinki: Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö SPEK.

IV
KEINOJA EI-TOIVOTUN
KÄYTTÄYTYMISEN JA
VÄKIVALLAN
ENNALTAEHKÄISEMISEKSI

Tuija Collander

NON-VERBAALISEN VIESTINNÄN MERKITYS VÄKIVALTATILANTEEN ENNALTAEHKÄISYSSÄ

Koulun aulassa istuu joukko eri-ikäisiä oppilaita, eikä kaikilla heillä ole yhteistä kieltä. Sanattomia eli non-verbaalisia viestejä välitetään ja otetaan vastaan, vaikka puhetta ei vielä kuulukaan. Miten tällainen viestiminen on mahdollista ja mitä viestit meille kertovat?

Tiedostamaton ja tietoinen sanaton viestintä

Iso osa ihmisten välisestä vuorovaikutuksesta on sanatonta. Sanaton eli non-verbaalinen viesti välittyy kohtaamisissa nopeasti ja viestiminen alkaa jo ennen varsinaisen keskustelun aloitusta. (Väisänen, Niemelä & Suua 2009, 28.) Samassa tilassa olevat ihmiset välittävät toisilleen sanattoman viestinnän välityksellä tiedostamattomia ja tietoisia viestejä. Sanattoman viestinnän avulla välitetään erilaisia asenteita ja tunteita. (Nieminen 2014, 119.)

Sanaton viestintä voidaan jakaa eri osiin, eri merkkijärjestelmiksi. Kinesiikan välityksellä ihminen viestii kaikkein laajemmin ja erilaisia nyansseja käyttäen. Kinesiikan avulla viestivät käyttävät koko kehoa välineenään. Kehonasento kertoo jo paljon ja sitä täydentävät sekä erilaiset eleet että liikkeet, kuten torjuvat käden liikkeet, olkien kohautus tai halaus. Kinesiikkaan kuuluu myös silmien ja kasvonilmeiden avulla tapahtuva sanaton viestintä, esimerkiksi katseen harhaileminen ja huulien kurtistaminen. Puheen paralingvistiset piirteet kertovat sen, miten jokin asia kuulijalle sanotaan. Näitä ovat esimerkiksi äänenkorkeus- ja voimakkuus, puheen tempo, tauot ja painotukset. Puheen paralingvistiset piirteet muuttuvat kohdeyleisön mukaan, kuten esimerkiksi ystävän kanssa käytävä puhelinkeskustelu tai oppilaille puhuminen luokassa. Haptiikka on viestimistä koskettamalla. Meille

suomalaisille on vieras tapa tervehtiä poskisuudelman, mutta Keski-Euroopan maissa se on luonteva myös samaa sukupuolta edustavien ihmisten välillä. Meille kättely on virallista ja halaaminen on enemmän omalle reviirille tulemista. Toinen fyysistä kontaktia käyttävä sanattoman viestinnän merkkijärjestelmä on proksemiiikka, jossa olennaista on ihmisen oman tilan tarve. Se on vahvasti kulttuurisidonnaista, mutta se voi muuttaa muotoaan. Fyysinen olemus ja artefaktit ovat staatista, sanatonta viestintää. Esimerkkejä tästä ovat ihmisen sukupuoli, ikä ja vaatteet. Kronemiikka sisältää käsityksen ajanhallinnasta ja ajankäytöstä puhe-tilanteessa. (Puheviestintä 2004–2009.)

Konfliktitilanteessa non-verbaaliset keinot avuksi

Kuka tahansa kouluuyhteisön jäsen voi käyttää nonverbaalisen viestinnän keinoja konfliktitilanteessa ja estää tilanteen kääntymistä väkivallaksi. Konfliktitilanteessa toimivia ja toimimattomia non-verbaalisia keinoja on esitetty taulukossa 1.

Taulukko 1. Toimivat ja toimimattomat non-verbaaliset keinot konfliktitilanteessa

TOIMIVAT KEINOT	TOIMIMATTOMAT KEINOT
RENTO KEHO	KÄDET LANTEILLA
KÄDET NÄKYVILLÄ	KÄDET RISTISSÄ RINTAKEHÄLLÄ
KATSE KOHTEESSA	VAELTAVA KATSE
MATALA ÄÄNI JA HIDAS TEMPO	KORKEA ÄÄNI, KÄSKYTYS
RAUHALLISET LIIKKEET	NOPEAT, YLLÄTTÄVÄT LIIKKEET

Taulukossa mainitut, toimivat non-verbaaliset keinot on siirretty alla olevaan ohjeeseen, jonka avulla pyritään estämään konfliktitilanteen kärjistymisen. Ohje on tarkoitettu kaikille koulussa toimiville: opettajille, ohjaajille, oppilashuoltoryhmän jäsenille, vahtimestareille, siistijöille, keittiöhenkilökunnalle ja huoltomiehille. Ohjetta käytettäessä on huomioitava oppilaan kulttuuristausta.

1. Konfliktitilanteen huomattuasi rauhoita lyhyen hetken ajan itsesi. Poista kaukassa roikkuva avainnauha, pitkät kaulakorut ja laukku sekä käsistä turhat tavarat.
2. Mene tilanteeseen rauhallisin liikkein, kädet näkyvillä. Vältä juoksemista, tömistämistä ja nopeita liikkeitä. Yritä sijoittua niin, että sinulla on mahdollisuus poistua tilanteesta turvallisesti. Anna oppilaille oma tila.
3. Kehota ympärillä olevia oppilaita poistumaan tilanteesta.
4. Ota kontakti rauhallisilla sanoilla. Puhu hiljaisella äänellä ja hitaalla tempolla, jotta osapuolien on keskityttävä kuuntelemaan sinua. Jos tunnet konfliktin osapuolia, käytä sanomassasi hänen nimeään, esimerkiksi: ”Minna, mikä täällä on hätänä?” Nimen mainitseminen herättää kuuntelemaan ja usein keskeyttää kielteisen toiminnan.

5. Pidä koko ajan kehon asentosi rentona. Älä laita käsiäsi lanteille tai risti niitä rintakehäsi eteen. Nämä asennot viestivät suojautumisesta tai sulkeutuneisuudesta, eivätkä auta tilanteen laukaisemisessa. Käsien paikka on rentona kehon molemmin puolin.
6. Pyri pitämään kasvojesi ilmeet rauhallisina. Pidä katse tilanteessa. Vältä vilkuilemistä ympärillesi esimerkiksi kelloon, vaikka sinulla olisi kiire oppitunnille tai välituntivalvontaan. Jos näet silmäkulmastasi kollegasi lähestyvän tilannetta, pidä silti katse tilanteessa.
7. Puhu koko ajan rauhoittavasti ja anna lempeällä äänellä lyhyitä ja selkeitä ohjeita, esimerkiksi näin: ”Minna, laske laukku alas maahan.” Käytä oppilaan nimeä, jos tiedät sen.
8. Kiitä tai kehu, jos konfliktin osapuoli tai osapuolet toimivat ohjeesi mukaan.
9. Jos rauhallisella ja hiljaisella äänellä antamasi ohjeet löytävät kohteensa, anna lyhyitä lisäohjeita. Käytä hiljaista ja rauhallista ääntä, tempo on normaali puhetempo.
10. Jos sinun pitää väistää kiisteljiöitä, tee liikkeet hitaasti ja hallitusti. Vältä kuitenkin joutumasta seinän ja kiisteljiöiden väliin. Jos tilanne muuttuu väkivaltaiseksi, sinulla on riski joutua itse tilanteeseen ja loukkaantua.
11. Anna mahdollisuus lähteä tilanteesta kasvoja menettämättä. Kerro sanoin ja ohjaa käsimerkein, mihin voi mennä rauhoittumaan.
12. Anna oppilaan rauhoittua omassa tilassa. Kun oppilas on valmis keskustelemaan, käykää tilanne rauhallisesti läpi yhdessä. Keskustelun tukena voi käyttää esimerkiksi Mahti-tunnekortteja.
13. Kiitä oppilaita tilanteen rauhallisesta päättämisestä.
14. Miettikää yhdessä jatkotoimia. Riittääkö sinun kanssasi keskustelu, ohjataan oppilaat vertaissovitteluun vai siirretäänkö asia koulun soputiimin pohdittavaksi.
15. Ilmoita luokanvalvojalle ja tarvittaessa kotiin. Muista mainita myös hyvät asiat, kuten ohjeiden kuuleminen ja niiden mukaan toimiminen.

Yhteenvedo

Taitava non-verbaalisen viestinnän käyttäjä voi ehkäistä konfliktitilanteiden muuttumista väkivaltaisiksi muutamalla käyttämällensä viestillä. Tärkeimpiä sanattomia viestejä ovat rento ja rauhallinen kehonasento sekä suora katse. Puheen tullessa mukaan viestijä muistaa puheen rauhallisen temmon sekä matalan äänirekisterin. Konfliktin päätyttyä kaikille osapuolille annetaan mahdollisuus poistua rauhoittumaan ja vasta sen jälkeen tilanne käydään yhdessä läpi keskustellen. Tarvittaessa käytetään erilaisia tunnekortteja apuna. Jälkitoimissa muistetaan sanattoman viestinnän merkitys ja kiitetään osapuolia siitä, että he pystyivät päättämään tilanteen ilman väkivaltaa.

LÄHTEET

Nieminen, M. 2014. Monikulttuurinen asiakastyö. Helsinki: Tietosanoma.

Puheviestintä. 2004–2009. Helsingin yliopiston Kielikeskus äidinkielen viestintäopetuksen palveluyksikkö. Tulostettu 14.9.2018. <https://blogs.helsinki.fi/kielijelppi/nonverbaalinen-viestinta/>

Väisänen, L., Niemelä, M. & Suua, P. 2009. Sanat työssä - Vuorovaikutus ammattitaitona. Helsinki: Kirjapaja.

Paula Kettunen

POSITIIVINEN PEDAGOGIIKKA ALAKOULULAISEN ONGELMALLISEN KÄYTTÄYTYMISEN VÄHENTÄMISEN KEINONA

Oppilaan ongelmallinen käyttäytyminen on kuormittavaa ja haitallista hänelle itselleen, luokan muille oppilaille sekä opettajalle. Rangaistusten ja negatiivisten seurausten sijaan luokan työrauhaa voidaan lisätä positiivisen pedagogiikan avulla. Se vahvistaa myönteisen opettajasuhteen kehittymistä ja positiivista viestintää parantaen koko luokan ilmapiiriä sekä mahdollistaa oppimisen ilon.

Perusopetuksen opetussuunnitelma korostaa turvallista arkea

Perusopetuksen arvoperustan mukaan oppilas tarvitsee kannustusta ja yksilöllistä tukea sekä tunnetta siitä, että häntä arvostetaan ja kuunnellaan. Oppilas tarvitsee myös kokemusta siitä, että hänen oppimisensa ja hyvinvointinsa ovat tärkeitä asioita ja että hän saa tuntea osallisuutta. Perusopetuksen yksi yhteiskunnallisista tehtävistä on kartuttaa sosiaalista pääomaa, johon sisältyvät ihmisten väliset yhteydet, luottamus ja vuorovaikutus. Oppilaat tarvitsevat ohjausta ymmärtääkseen, että jokaisen henkilön toiminnalla on vaikutus toisten hyvinvointiin, terveyteen ja turvallisuuteen. (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, 15, 18, 22.)

Opetussuunnitelmassa korostetaan, että oppilaalla on oikeus ohjaukseen ja tukeen sekä yksilönä että ryhmän jäsenenä. Kouluyhteisö arvostaa hyvántahtoisuutta, ystävällisyyttä, kiireettömyyttä ja arjen ennakoitavuutta. Koulussa myös puututaan kaikkeen epäasialliseen käytökseen, kuten kiusaamiseen, syrjintään, väkivaltaan ja rasismiin. Luottamus rakentuu kuulluksi tulemisen ja oikeudenmukaisuuden kokemuksiin. Opetussuunnitelmassa painotetaan lisäksi, että työrauhaa edistävät rauhallinen, hyväksyvä ilmapiiri, hyvät sosiaaliset suhteet ja ympäristön viihtyisyys. (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, 27.)

Opetussuunnitelmassa on annettu velvollisuuksia myös oppilaalle. Hänellä on velvollisuus osallistua säännöllisesti koulutyöhön, suhtautua arvostavasti ja reilusti koulutovereihin ja koulun aikuisiin sekä noudattaa yhteisiä sääntöjä. Oppilaan velvollisuutena on kunnioittaa toisten ihmisten loukkaamattomuutta, työtä ja työrauhaa. (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, 34.)

CICO-tuki kannustaa positiiviseen palautteeseen

Karhun (2018, 22–23, 41) väitöstutkimuksessa esitellään Check in, Check Out (CICO) –tuki, jossa oppilaalle kerrotaan käyttäytymisen tavoitteet sekä annetaan tavoitteiden saavuttamiseksi ohjausta. Palaute on ensisijaisesti positiivista. Tuen onnistumiseen vaikuttaa vahvasti se, että aikuiset panostavat huomaamaan toivotun käyttäytymisen ja antavat siitä positiivista palautetta. Oppilas kerää onnistumisia omaan päivittäiseen tavoitetasoonsa, jonka on määrittänyt koulukohtainen tiimi. Oppilasta motivoi palkkiojärjestelmä, joka on esimerkiksi oppilaan saama toiminnallinen tuokio, läksytön päivä tai ruokajonon ohituskortti. Palkkion saa, kun päiväkohtainen tavoite saavutetaan 60–80 -prosenttisesti. Tutkimuksen mukaan CICO-tuessa on tärkeä noudattaa neljää seuraavaa periaatetta: 1) Oppilaalle annetaan vain yhdestä kolmeen keskeistä, myönteisesti muotoiltua käyttäytymistavoitetta ja niiden oppimiseen varataan riittävästi aikaa. 2) Oppilaan toivottua käyttäytymistä vahvistetaan keskittämällä huomio onnistumiseen rangaistusten sijaan. 3) Oppilas saa päivittäistä, yksilöllistä, myönteistä huomiota, kannustusta ja välittämistä sekä koulussa että kotona. 4) Vastuu tehostetun tuen järjestämisestä on koululla, ei vain oppilaan omalla opettajalla. Tutkimustulosten mukaan (Karhu 2018, 38) jo noin kahdeksan viikon mittaisella CICO-tukijaksolla kyettiin edistämään oppilaan oppimista ja koulunkäyntiä tukevaa käyttäytymistä.

Positiivinen pedagogiikka kouluilon tuojana

Leskisenojan (2016, 8, 151, 196) väitöstutkimuksen aiheena on kouluilo, jolla tarkoitetaan oppilaiden myönteisiä tunteita, onnistumisia, ihmissuhteita, kouluviihtyvyyttä ja opiskelumotivaatiota. Oppilaiden kouluilo voidaan jakaa viiden eri teeman alle: 1) ihmissuhteisiin, 2) opiskeluun liittyviin asioihin, 3) onnistumisen kokemuksiin, 4) luokan ilmapiiriin sekä 5) ympäröiviin olosuhteisiin. Leskisenoja (2017, 11–12) toteaa, että positiivinen pedagogiikka hyödyntää positiivisen psykologian hyvinvointiteoriaa, jossa kytketään oppiminen ja viihtyminen toisiinsa. Myönteisillä tunteilla ja koulutytyväisyydellä on tutkimuksen valossa suora kytkentä oppilaiden hyvinvointiin, koulumenestykseen ja kouluviihtyvyyteen. Positiivisen pedagogiikan mukaan oppilaat innostuvat ja viihtyvät koulussa, kunhan opiskeluun luodaan myönteinen ja lämmin ilmapiiri ja samalla koulutyö on sekä kiinnostavaa että mielekästä.

Ihmissuhteet, erityisesti suhteet luokkatovereihin ja opettajaan, muodostavat tärkeimmän kouluiloa tuottavan tekijän. Luokkatoverit vaikuttavat myös

suoraan koulutyön mielekkyyden kokemukseen sekä koulutyössä onnistumiseen. Positiivisia kokemuksia lisää opettaja, joka on kannustava, tukeva, välittävä ja oppilaasta kiinnostunut. Hyvä opettaja-oppilassuhde lisää innostusta, keskittymistä ja yrittämistä koulussa vaikuttaen näin myös koulumenestykseen. Oppimiseen ja opiskeluun vaikuttavat myönteisesti monipuoliset oppitunnit, ryhmätyöskentely, uudet pedagogiset toimintamallit sekä opiskeluun otettavat positiivisen psykologian sisällöstä tulevat teemat, kuten omien vahvuuksien tunnistaminen. Onnistumisen kokemuksia syntyy uusien asioiden oppimisesta, opittujen asioiden tarpeellisuuden ymmärtämisestä sekä hyvästä koulumenestyksestä. Luokan hyvä ilmapiiri ja yhteishenki lisäävät kouluiloa. Kiusaamisen vähäisyys tai sen puuttuminen kokonaan on myös tärkeä asia. Koulun ulkopuolelle tapahtuva yhteistoiminta, kuten leirikoulu, kasvattaa myös kouluiloa. Ympäröivistä olosuhteista kouluiloa kasvattavat hyvä kouluruoka, kotiluokan visuaalinen ilme, kotiryhmiin järjestetyt pulpetit, luokassa esillä olevat sanontoja ja iskulauseita sisältävät kyltit ja julisteet sekä vahvuusovi, toisin sanoen ovi, jossa kaikki luonteenvahvuudet on tuotu esille. (Leskisenoja 2016, 151–155.)

Positiiviseen pedagogiikkaan kuuluu oleellisena osana myönteisen palautteen antaminen. Opettajan tehtävä on antaa lasten loistaa. Kyse ei ole tyhjistä, perusteettomasta kehumisesta eikä tavoitetaso laskemisesta, vaan opettajan tehtävä on havaita herkästi hyviä asioita ja palkita niistä. Oppilaiden käyttäytymistä ja toimintaa suunnataan sanallistamalla oppilaiden onnistuminen ja ahkeruus. Lapsi tarvitsee säännöllisiä huippuhetkiä oppimisen polulla. Häntä voimaannuttaa ja eheyttää myönteinen tunnustus suurinakin annoksina. Opettajan kiitos osoittaa välittämistä, lisää myönteisen opettajasuhteen kehittymistä. (Leskisenoja 2016, 17–18.)

Leskisenoja (2016, 23–24, 26, 29) korostaa, että opettajallekin syntyy hyvinvointia positiivisen pedagogiikan käytön myötä. Luokan vuorovaikutteinen ilmapiiri, hyväntuulisuus ja innostuneisuus ovat tarrantuvia. Positiivinen pedagogiikka tarjoaa työkaluja myös kollegiaaliseen yhteistyöhön. Samalla myös myönteinen vuorovaikutus kodin ja koulun välillä lisääntyy. Kaikella tällä on vaikutusta opettajan ammattilliseen menestymiseen ja koulun henkilökunnan hyvinvointiin.

Vahvuusperustainen opetustapa

Vahvuusperustainen opetustapa pohjautuu positiiviseen pedagogiikkaan, joka vahvistaa oppilaan omia ydinvahvuuksia sekä vaikuttaa hänen käyttökseen. Sen avulla luodaan luokkaan myönteinen ja hyväksyvä ilmapiiri, jossa keskitytään vahvuuksiin ja positiiviseen kannustukseen virheiden etsimisen sijaan. Näin lapsi oppii vahvistamaan omaa hyvinvointiaan. Vahvuusperustainen opetus vastaa hyvin uuteen opetussuunnitelmaan. (Vuorinen 2015b, Vuorinen 2016, Tikkanen 2017.)

Luonteenhyvyyksiä on kuusi ja luonteenvahvuuksia 24 kappaletta. Luonteenhyvyydet ovat viisautta, rohkeus, inhimillisyys, oikeamielisyys, kohtuus sekä itsensä ylittäminen. (Mattila 2009, Vuorinen 2016.) Luonteenvahvuudet on jaettu luonteenhyvyyksien alle taulukon 1 mukaisesti.

Taulukko 1. Luonteenhyvyydet ja -vahvuudet (Mattila 2009, Vuorinen 2015a)

LUONTEEN HYVEET	LUONTEEN VAHVUUDET
VIISAUS	1. UTELIAISUUS: HALUAT TUTKIA, KYSELLÄ JA ETSIYTYÄ KOHTI UUTTA TIETOA JA HAASTEITA. OLET AVOIN UUSILLE KOKEMUKSILLE JA ETSIYDYT SEIKKAILUIHIN.
TIEDON HANKKIMISEEN JA KÄYTTÖÖN LIITTYVÄT KOGNITIIVISET VAHVUUDET	2. LUOVUUS: USKALLAT KOKEILLA JA LUODA UUTTA. LÖYDÄT HELPOSTI UUDENLAISIA NÄKÖKULMIA JA UUSIA TAPOJA TEHDÄ ASIOITA. 3. AVOMIELISYYS-AVARAKATSEISUUS: POHDIT ASIOITA PERUSTEELLISESTI JA KRIITTISESTI ENNEN JOHTOPÄÄTÖKSIÄ. 4. OPPIMISEN ILO: TUTKIT, PEREHDYT JA OLET INNOSTUNUT UUSIEN TAITOJEN HARJOITTELEMISESSA JA JO OLEMASSA OLEVAN TIEDON LAAJENTAMISESSA. HALUAT JATKUVASTI OPPIA UUTTA. ETSIT TAPOJA KARTUTTA Tietoja ja taitoja. 5. NÄKÖKULMANOTTOKYKY: KATSOT ASIOITA LAAJASTA PERSPEKTIIVISTÄ JA KYKENET ANTAMAAN VIISAITA NEUVOJA.
ROHKEUS	6. URHEUS: PYSYT LUJANA HAASTEIDEN EDESSÄ. ET VAIKEASSAKAAN PAIKASSA PELKÄÄ TOIMIA OIKEIN, VAIKKA SINUA PELOTTAISII, KOHTAISIT VAIKEUKSIA JA VASTUSTUSTA.
EMOTIONAAISET VAHVUUDET, JOITA TARVITAAN PÄÄMÄÄRIEN SAAVUTTAMISEEN SISÄISTÄ JA ULKOISTA VASTARINTAA KOHDATTAESSA	7. SINNIKKYYS: SINULLA ON INTOHIMOA SAAVUTTA PITKÄKESTOISIA TAVOITTEITA. ET ANNA PERIKSI. SAAT VALMIIKSI SEN, MITÄ ALOITAT. 8. REHELLISYYS: OLET REHELLINEN IHMINEN JA PYRIT ELÄMÄÄN AIDOSTI JA AUTENTTISESTI. 9. INTO: OLET TÄYNNÄ ELÄMÄÄ JA ENERGIAA. SINULLA ON KYLTYMÄTÖNTÄ ENERGIAA OTTAA ASIOISTA SELVÄÄ JA INNOSTUT HELPOSTI ASIOISTA.
INHIMILLISYYS	10. KYKY RAKASTAA: ARVOSTAT LÄHEISIÄ IHMISSUHTEITA. OSAAT SEKÄ ANTAA ETTÄ VASTAANOTTA RAKKAUTTA. JAAT HYVÄKSYNTÄÄ, LUOTTAMUSTA JA LOHDUTUSTA.
SOSIAAISET KYVYT, JOITA TARVITAAN TOISISTA HUOLEHTIMISEEN JA YSTÄVYTYMISEEN	11. MYÖTÄTUNTO JA AVULIAISUUS: OSAAT KOHDATA JA KUUNNELLA. OLET MYÖTÄTUNTOINEN. AUTAT MIELELLÄSI APUA TARVITSEVIA. 12. SOSIAALINEN ÄLYKKYYS: YMMÄRRÄT HYVIN TOISTEN IHMIEN TUNTEITA JA HALUJA. TIEDÄT, MIKÄ HEITÄ LIIKUTTAA. OSAAT RATKAISTA VUOROVAIKUTUSTILANTEISIIN LIITTYVIÄ HAASTEITA.
OIKEAMIELISYYS	13. RYHMÄTYÖTAIDOT: TOIMIT HYVIN RYHMÄN JÄSENEENÄ. OLET VASTUULLINEN JA OTAT TOISET HUOMIOON. KÄYTÄT OMIA VAHVUUKSIA KOKO RYHMÄN YHTEISEN TAVOITTEEN SAAVUTTAMISEKSI.
TAIDOT, JOITA TARVITAAN YHTEISÖSSÄ ELÄMISESSÄ	14. REILUUS: OLET OIKEUDENMUKAINEN JA KOHTELET KAIKKIA TASAPUOLISESTI. ET JÄTÄ KETÄÄN ULKOPUOLELLE. 15. JOHTAMISTAITO: OSAAT INNOSTAA IHMISIÄ JA ORGANISOIDA HEIDÄT TEKEMÄÄN ASIOITA YHDESSÄ.
KOHTUUS	16. ANTEEKSIANTOKYKY JA ARMOLLISUUS: OLET ARMELIAS JA HYVÄKSYT TOISTEN VIRHEET. ANNAT IHMISILLE TOISEN MAHDOLLISUUDEN.
KYKY VASTUSTAA LIIOITTELUA JA YLENPALTTISUUTTA	17. VAATIMATTOMUUS: ET ETSI PARRASVALOJA, VAAN ANNAT TEKOJESI PUHUA PUOLESTASI. 18. HARKITSEVUUS: HARKITSET TEKOJASI. ET SANO TAI TEE ASIOITA, JOITA JOUTUISIT MYÖHEMMIN KATUMAAN. 19. ITSESÄÄTELY: OLET KURINALAINEN IHMINEN. OTAT TIETOISTA VASTUUTA OMASTA TOIMINNASTASI SAAVUTTAAKSESI LYHYEN JA PITKÄN AIKAVÄLIN TAVOITTEET.
ITSENSÄ YLITTÄMINEN	20. KAUNEUDENTAJU: LÖYDÄT KAUNEUTTA JA ERINOMAISUUTTA JOKA ELÄMÄNALUEELTA. VAIKUTUT NÄKEMÄSTÄSI.
KYKY ANTAA ILMIÖILLE LAAJEMPAA MERKITYSTÄ, TRANSENDENSSI	21. KIITOLLISUUS: OSAAT OLLA KIITOLLINEN SIITÄ, MITÄ SINULLA ON. OSAAT MYÖS ILMAISTA KIITOLLISUUTESI. 22. TOIVEIKKUUS, OPTIMISMI: OLET OPTIMISTINEN. ODOTAT HYVIÄ ASIOITA TULEVAISUUDELTA JA TEET TÖITÄ SAAVUTTAAKSESI NE. 23. HUUMORINTAJU: USKALLAT NAURAA JA LEIKKIÄ. OLET HUUMORINTAJUINEN JA LÖYDÄT ASIOIHIN VALOISAN NÄKÖKULMAN. 24. USKONNOLLISUUS JA HENGELLISYYS: SINULLA ON VAKAA USKO JA YHTEYS JOHONKIN ITSEÄSI SUUREMPAAN.

Oppilaita autetaan tunnistamaan omia luontevahvuuksiaan ja samalla huomaamaan, että jollain toisella oppilaalla on erilaiset vahvuudet. Kaikki vahvuudet asuvat kaikissa oppilaissa, mutta toiset ovat vain vahvempia ja siten luontaisempia. Osa vahvuuksista on sellaisia, että niiden käyttäminen vaatii enemmän harjoitusta. (Vuorinen 2015a.)

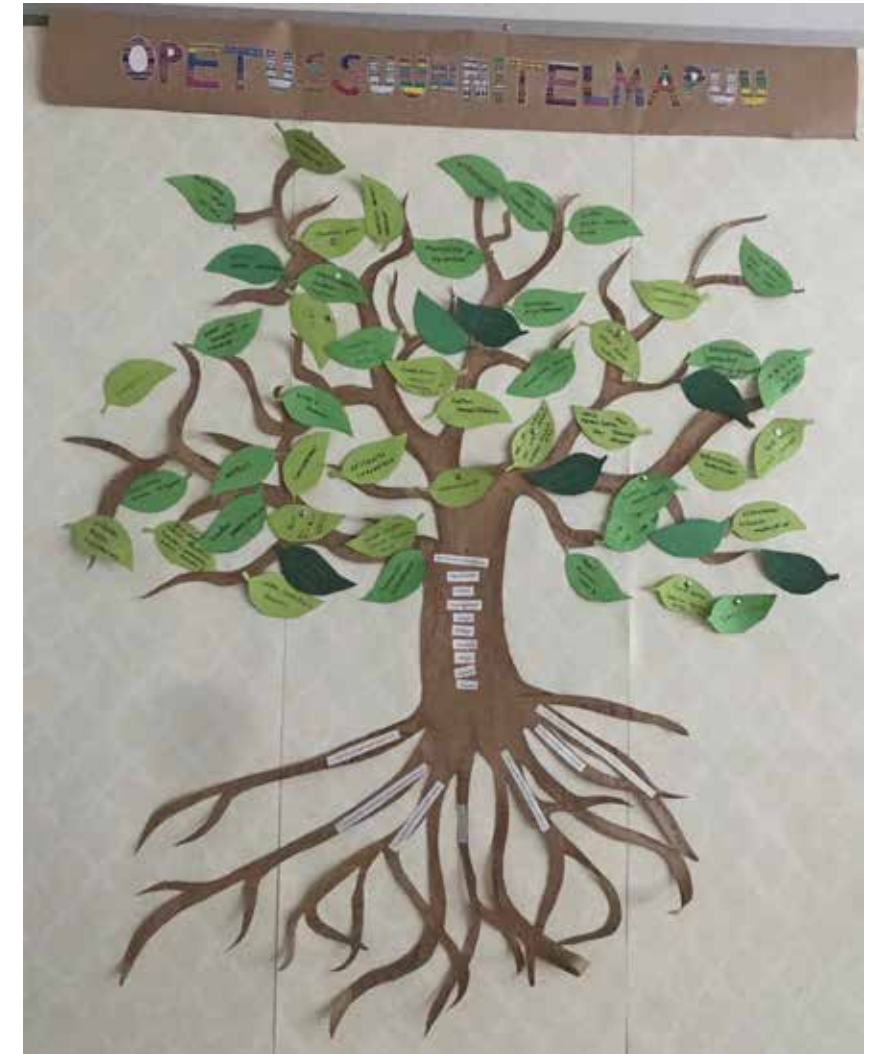
Kotiluokasta mahdollisimman viihtyisää

Luokan pulpetit on jaettu kotiryhmiin ja istumajärjestystä vaihdetaan säännöllisesti. Olen panostanut kotiluokan visuaaliseen ilmeeseen ja viihtyvyyteen (kuva 1). Pöydät on järjestetty kotiryhmiin ja pöydillä on vahakankaiset pöytäliinat. Olen tuonut luokkaan mattoja, joiden päällä lapset voivat työskennellä, ja seinillä on julisteita sekä oppilaiden tekemää taidetta kauniisti ripustettuina.

Oppilaat arvostavat kotiluokan visuaalisuutta. Jos jokin juliste tai kuva irtoaa seinältä, oppilaat korjaavat sen kuntoon oma-aloitteisesti. Pyrimme yhdessä oppilaiden kanssa pitämään luokahuoneen siistinä ja tavarat omilla paikoillaan. Luokassa on myös viherkasvi, herra Papu, josta oppilaat huolehtivat. Lomien ajaksi herra Papu muuttaa opettajan kotiin.

Kuva 1. Kotiluokan visuaalisuus (kuva Paula Kettunen)

Kuva 2. Opetussuunnitelmapuu (kuva Paula Kettunen)

Kuvassa 2 on luokan seinällä oleva suuri oppimissuunnitelmapuu, jonka avulla oppilaat tutustuvat opetussuunnitelmaan ja sen tavoitteisiin. Puusta on tehty mahdollisimman kaunis, jotta lapset innostuisivat tutkimaan opetussuunnitelmaa.

Opetussuunnitelmapuun juuret muodostuvat oppimissuunnitelman laaja-alaisen osaamisen tavoitteista ja puun rungossa on eri oppiaineet. Oppimisen tavoitteet ovat näkyvillä puun ympärillä. Puun oksille kerätään oppilaiden kanssa lehtiä, jotka edustavat harjoiteltuja tavoitteita.

Positiivisen palautteen voima omassa luokanopettajan työssä

Käytän positiivista pedagogiikkaa monissa arjen asioissa luokassani. Laadimme 4B-luokan oppilaiden kanssa luokan säännöt positiivisessa muodossa. Lapset ovat tottuneet siihen, että säännöt ovat kieltoja ja heidän ehdotuksensa olivat aluksi vain osittain positiivisessa, kannustavassa muodossa. Kun oppilaat ehdottivat kielto-muotoista sääntöä yhteiseksi toimintatavaksi, pyysin heitä kääntämään sen kannus-tavaan muotoon. Pienen harjoittelun jälkeen tämä onnistui hyvin. Korostan oppi-laille sitä, että luokassa työskentelee 20 erilaista ihmistä. Opetan oppilaille, miten luodaan yhteistä hyvää pienillä teoilla. Esimerkiksi siten, että jos kaikki huolehtivat yhteisistä välineistä, niin meillä on kaunis ja viihtyisä luokahuone. Jokaisena kou-lupäivänä pyrin huomioimaan jokaisen oppilaan ja usein eri tavalla. Joskus kättelin oppilaat aamulla ja toisinaan koulusta lähdeettäessä. Ruokailussa hakeuduin istu-maan aina eri oppilaiden seuraan ja keskustelen heidän kanssaan. Keskityn kuunte-lemaan ja kuulemaan ja näin opin tuntemaan jokaisen oppilaan entistä paremmin.

Käytän tunneilla vahvuusopetusta sekä hyödynnän vahvuussanastoa. Kehun oppi-laita vahvuuksien kautta. Oppilaat oppivat tunnistamaan omia vahvuuksiaan sekä toistensa vahvuuksia. Kannustan oppilaita antamaan myönteistä palautetta vah-vuuksien kautta myös toisilleen. Se auttaa lapsia hyväksymään erilaisuutta luokassa. Aloitin luokassani kehumiskampanjan, kun minulle tuli tunne, etteivät oppilaat tunne omia vahvuuksiaan tai he vähättelevät itseään. Oppilaat olivat arkoja kehu-maan itseään, kun oli sen aika. He hakivat positiivista huomiota sanomalla negatii-visia asioita työstään tai itsestään. Vallalla oli toimintatapa, jossa sanotaan ”tää on ihan huono”, kun työ on onnistunut ja kaivataan positiivista palautetta. Havaitsin myös, että kun oppilaat sanoivat, että eivät osaa jotain, niin kaverit ryntäävät kilpaa kehu-maan toistensa taitoja. Lapset eivät havaintojeni mukaan osaa kehua itseään niin, että saisivat positiivisen reaktion aikaiseksi. Opetan heitä kehu-maan itseään siten, ettei se kuulosta ylimieliseltä. Harjoitteleminen kuvailemaan tehtyä työtä onnistumisen kautta ja valmiiden virkkeiden avulla: ”onnistuin työssä, koska...”, ”tässä työssä onnistuneinta on...”, ”osaan tehdä tämän, koska...” ja ”minusta tämä työ on hieno, koska...”.

Kehun koko luokkaa hyvästä työrauhasta, kauniista käyttäytymisestä koulun tilai-suuksissa ja aktiivisesta osallistumisesta työskentelyyn. Olen havainnut, että kehu-minen ja hyvien asioiden esiin nostaminen lisää toivottua toimintatapaa. Usein ker-ron myös syyn, miksi arvostan toimintatapaa. Erityisesti työrauha on parantunut kehumisen ja syiden esiintuomisen avulla. Kerron, että on mukava työskennellä, kun on rauhallista ja että tällöin jokainen pystyy paremmin keskittymään omaan tekemiseen. Kerron myös, että kovassa melussa työskentely väsyttää ja saa kiuk-kuiseksi. Oppilaat ovat huomanneet itsekkin, että kun on saanut työskennellä kou-lupäivän rauhassa, jaksaa harrastaa koulun jälkeen, eikä ole niin kiukkuinen illalla kotona. Oppilaani ovat saaneet positiivista palautetta myös muilta opettavilta opet-tajilta sekä luokassa vierailvilta aikuisilta.

Luokassa on ollut käytössä pieni muoviseepra, jonka oppilaat nimesivät Lilliksi. Seepra on positiivisen hengen luoja. Joskus Lilli-seepra kertoo, millaista hyvää käy-töstä ja toimintatapaa se on nähnyt luokassa ja joskus seepra tuo yhteistä, mukavaa tekemistä luokalle. Joskus seepra myös hassuttelee ja paljastaa oppilaille, mitä se on puuhaillut sillä aikaa, kun luokka on ollut tyhjä. Seepra oli kerran tehnyt lumienke-lin jauhokasaan keskelle luokan pesupistettä ja tämä nauratti lapsia. Lilli-seeprasta tuli heti lasten suosikki ja he suhtautuvat vakavasti Lillin viesteihin.

Yhteenveto

Positiivinen pedagogiikka tukee perusopetuksen arvoperustaa sekä kartuttaa oppi-laiden sosiaalista pääomaa vahvistaen heidän luottamustaan ja vuorovaikutustaan. Positiivinen pedagogiikka mahdollistaa lasten oppimisen ilon. Se luo hyvinvointia, innostuneisuutta, kouluiloa ja positiivista vuorovaikutusta luokkaan. Se parantaa myös vuorovaikutusta kodin ja koulun välillä. Samalla opettajan työhyvinvointi ja ammatillinen menestys kasvavat.

LÄHTEET

Karhu, A. 2018. Check in! Check out! Käyttäytymisen tehostettua tukea lähikoulussa. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto. Viitattu 13.10.2018. <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/59198/978-951-39-7522-7-vaitos24082018.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Leskisenoja, E. 2016. Vuosi koulua, vuosi iloa : PERMA-teoriaan poh-jautuvat luokkakäytänteet kou-luilon edistäjinä. Väitöskirja. Acta Universitatis Lapponiensis 330. Lapin yliopisto. Kasvatustieteiden tiede-kunta. Viitattu 10.10.2018. <http://lauda.ulapland.fi/handle/10024/62568>

Leskisenoja, E. 2017. Positiivisen pedagogiikan työkalupakki. Jyväskylä: PS-kustannus.

Mattila, A. S. 2009. Luonteen vahvuudet. Duodecim. Viitattu 27.9.2018. http://www.terveyskirjasto.fi/kotisivut/tk.koti?p_artikkeli=ontoo017

Tikkanen, A. 2017. Vahvuusperustainen opetus positiivisen pedagogiikan keinoin alakoulussa. Pro gradu tutkielma. Kasvatustieteiden laitos. Jyväskylän yliopisto. Viitattu 28.9.2018. <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/53493/1/URN%3ANBN%3Afi%3Ajyu-201704041897.pdf>

Uusitalo-Malmivaara, L. (toim.) 2015. Positiivisen psykologian voima. 2. Painos. PS-kustannus.

Vuorinen, K. 2015a. Luonteenvahvuudet Viitattu 18.10.2018. <http://kaisavuorinen.com/projektit/luonteenvahvuudet/>

Vuorinen, K. 2015b. Vahvuusperustainen opetus. Viitattu 27.9.2018. <http://kaisavuorinen.com/blogi/vahvuusperustainen-opetus/>

Vuorinen, K. 2016. Positiivinen peda-gogiikka- Huomaa hyvä! Viitattu 27.9.2018. <http://kaisavuorinen.com/tag/positiivinen-pedagogiikka/>

Auli Haapsalo

KIUSA SE ON NETTIKIUSAKIN

Tässä artikkelissa pureudutaan nuorten nettikiusaamiseen ja sen esiintymisen kartoittamiseen kouluissa. Kiusaaminen määritellään yleisesti puolustuskyvyttömän toistuvaksi ja tahalliseksi vahingoittamiseksi. Tutkimusten mukaan noin 5 – 10 % yläkoululaisista kokee tulleen kiusatuiksi (KiVakoulu.fi). Tässä artikkelissa kartoitetaan pienimuotoisella otoksella netissä tapahtuvaa kiusaamista erään eteläsuomalaisen yläkoulun 8.luokkalaisten keskuudessa netistä ladattavalla ilmaisella Google Forms –sovelluksella.

Nettikiusaaminen on yleinen kiusaamisen tapa

Nettikiusaamisella tarkoitetaan tarkoituksellista ja toistuvaa, tahallisesti tai tahattomasti pahan mielen aiheuttamista netin, matkapuhelimen tai muiden elektronisten laitteiden avulla. Sitä voi tapahtua esimerkiksi tekstiviesteissä, pikaviestipalveluissa, sosiaalisessa mediassa, chateissa ja sähköpostissa. Nettikiusaamiseen muotoja ovat muun muassa työkeät ja ilkeät kommentit, juoruilu, huhujen levittäminen, halveksunta, mustamaalaus ja fleimaus, jolla tarkoitetaan tahallista sanasodan aiheuttamista. Lisäksi nettikiusaamista esiintyy uhkailuna ja ärsyttämisenä, nöyryyttämisenä, ahdisteluna ja häirintänä, epämiellyttävänä vihjailuina ja seksuaalisina viesteinä sekä kiristämisenä. Kiusaaminen voi myös olla yksityisen tiedon jakamista, ryhmästä eristämistä ja poissulkemista sekä luvatta johonkin ryhmään lisäämistä. Se eroaa muusta kiusaamisesta anonyymiyden, kasvottomuuden sekä ajan ja paikan rajattomuuden vuoksi. Nettimaailman nopeus ja klikkaamisen helppous tekevät nettikiusaamisesta helppoa. (Nettikiusaaminen 2017.)

Nettikiusaamisen kartoittaminen on ajankohtaista, sillä Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen tekemän kouluterveyskyselyn (2017) mukaan koulukiusaatuista 9 % ilmoittaa kokeneensa kiusaamista myös netissä. Kyselyyn osallistui perusopetuksen 4. ja 5. vuosiluokkien oppilaat ja ensimmäistä kertaa myös heidän huoltajansa, perusopetuksen 8. ja 9. vuosiluokkien oppilaat, lukioiden 1. ja 2. vuoden opiskelijat sekä ammattillisten oppilaitosten 1. ja 2. vuoden opiskelijat. Alma Median ja Lasten ja nuorten säätöön tekemän kyselytutkimuksen (2017) mukaan yläkouluikäisistä suomalaisista nuorista lähes 21 % on kokenut kiusaamista internetissä. Yläkoululaisista 42 % oli nähnyt internetissä jonkun toisen henkilön heistä julkaisemia kuvia tai videoita, joita he eivät olisi halunneet julkaista. (Viidennes suomalaisnuorista kokenut kiusaamista internetissä 2017.) Nettipoliisi Forssin mukaan lasten ja nuorten koulukiusaaminen liittyy tyypillisesti nettikiusaamiseen (Jäntti 2016). Kiusaaminen on uhka oppilaiden vuorovaikutus- ja tunnetaitojen kehittymiselle. Se vaikuttaa kouluviihdyvyyteen ja aiheuttaa myös oppilaille turvattomuuden tunnetta. Perusopetuslain (628/1998) ja sen muutoksen (1267/2013) mukaan oppilaalla on oikeus turvalliseen opiskeluympäristöön sekä myös koulumatkaan. Kouluilla on oltava suunnitelma nettikiusaamisen ehkäisemiseksi, vaikka se tapahtuisi vapaa-ajalla.

Oman kyselyn tekeminen nettikiusaamisesta

Taulukossa 1 esitetään esimerkki nettikiusaamiskyselystä. Taustakysymyksenä on vain ikä. Seuraavaksi tiedustellaan omia tai kavereiden kiusaamiskokemuksia erilaisissa internetyhteisöissä ja aiheuttavatko mahdolliset nettikiusaamiset poissaoloja koulusta. Lopuksi pohditaan mitä voitaisiin tehdä.

Kyselyn voi toteuttaa koulussa luokanopettaja, aineenopettaja, erityisopettaja, kuraattori tai opinto-ohjaaja. Oppilas tai opiskelija voi vastata omalla älykännykällä, kotikoneella tai koulun tietokoneella. Kyselyn voi laatia esimerkiksi Google Formsilla (<https://gsuite.google.fi/intl/fi/products/forms/>), joka muodostaa vastauksista ympyrä- tai pylväsdigrammit ja kertoo lisäksi vastausprosentit. Kyselyn voi teettää vuosittain nettikiusaamistilanteen seuraamiseksi. Nettikiusaamista ja kyselyn tuloksia voidaan käsitellä eri oppitunneilla, aamunavauksissa ja ottaa teemaksi esimerkiksi vanhempainiltaan.

Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen (KARVI) tutkimus osoittaa, että jos huoltajat kannustavat nuoriaan menestymään koulussa ja auttavat tarvittaessa kouluihin liittyvissä häiriö- ja ongelmatilanteissa, käytös paranee (Julin & Rumpu 2018). Sama pätee todennäköisesti myös nettikiusaamiseen. Teettämäni kyselyn perusteella ainakin tällä hetkellä 8. vuosiluokan oppilaat kokevat voimattomuutta nettikiusaamisen edessä. Oppilaat kokevat, ettei heillä ole osaamista nettikiusaamisen kitkemiseksi ja toivovat, että voisivat tai uskaltaisivat puhua nettikiusaamisesta huoltajilleen tai koulun aikuisille.

Taulukko 1. Nettikiusaamiskyselyn rakenne

KYSYMYKS	VASTAUSVAIHTOEHDOT
1. VASTAAJAN SUKUPUOLI?	() TYTTÖ () POIKA
2. ONKO SINUA KIUSATTU INTERNETISSÄ? (ESIM. WHATSAPP, FACEBOOK, INSTAGRAM, ASK.FM)	() KYLLÄ () EI JOS VASTASIT KYSYMYKSEEN EI, VASTAA SEURAAVAKSI KYSYMYKSEEN 5.
3. JOS SINUA ON KIUSATTU, NIIN MILLÄ TAVOIN?	() MUOKATUT KUVAT () PERÄTTÖMÄT JA LOUKKAAVAT JUTUT TAI UHKAILU () NOLOKSI TEKEMINEN JA NÖYRYYTTÄMINEN () FLEIMAUUS (TAHALLISEN SANASODAN ALOITTAMINEN) () RYHMÄSTÄ ERISTÄMINEN/ POISSULKEMINEN TAI RYHMÄÄN LISÄÄMINEN LUVATTA () JOKIN MUU, MIKÄ? _____
4. OLETKO OLLUT KOULUSTA POIS NETTIKIUSAAMISEN TAKIA?	() KYLLÄ () EN
5. TIEDÄTKÖ, ETTÄ JOTAKUTA MUUTA LASTA TAI NUORTA ON KIUSATTU INTERNETISSÄ?	() KYLLÄ () EN JOS VASTASIT KYSYMYKSEEN KYLLÄ, VASTAA KAIKKIIN KYSYMYKSIIN. JOS VASTASIT KYSYMYKSEEN EI, VASTAA VAIN KYSYMYKSIIN 10–11.
6. OLIKO KIUSAAMISEN TAKANA ENTUUDESTAAN TUTTU HENKILÖ VAI TÄYSIN TUNTEMATON?	() TUTTU () TUNTEMATON
7. MISSÄ/MILLAISISSA NETTIYHTEISÖISSÄ KIUSAAMINEN TAPAHTUI?	
8. KERROITKO KIUSAAMISESTA KENELLEKÄÄN?	() KYLLÄ () EN
9. JOS KERROIT KIUSAAMISESTA JOLLEKIN, NIIN JA PUUTTUIKO KIUSAAMISEEN KUKAAN?	() KYLLÄ () EI
10. KENELLE SINUN OLISI HELPPO KERTOA KIUSAAMISESTA?	
11. MITEN MIELESTÄSI NETTIKIUSAAMISEEN VOISI PUUTTUA?	

Yhteenveto

Internetissä tapahtuva nettikiusaaminen on tämän ajan ilmiö ja osa muuta kiusaamista. Netin avulla voidaan liittyä erilaisiin sosiaalisen median palveluihin kuten WhatsApp, Facebook, Instagram tai Ask.fm. Lapset tai nuoret voivat virheellisesti kuvitella, että tekniikan välityksellä tapahtuva kiusaaminen ei ole yhtä merkittävää kuin kasvokkain tapahtuva kiusaaminen. Tulosten mukaan nettikiusaamista on tapahtunut ja se on aiheuttanut poissaoloja oppilaille. Nuoret kokevat voimattomuutta nettikiusaamisen ratkaisemiseksi.

Mediamailma uusiutuu vauhdilla. Sovelluksia tulee ja menee, joten lapset ja nuoret eivät usko aikuisten kykyyn toimia nettikiusaamisen ehkäisijä ilman, että kiusattu kokisi olonsa turvalliseksi. Nettikiusaamisen kitkemiseen ei lieneäkään viisasten kiveä. Näkisin vastaukseksi valistuksen. Huoltajien vastuulla on sähköisten viestimien ostaminen, käytön opettaminen ja valvominen. Luomalla ja ylläpitämällä rakentavaa vuorovaikutusta lapsen tai nuoren kanssa haasteellisistakin asioista voi keskustella. Myös nettipalvelun ylläpitäjälle voi ilmoittaa epäasiallisesta käytöksestä. Muun muassa Mannerheimin lastensuojeluliitto neuvoo tallentamaan todisteet kiusaamisesta kuvakaappauksella (screenshot/Print Scrn), sillä nettikiusaamisesta jää sähköiset jäljet, joiden avulla kiusaaja voidaan selvittää.

LÄHTEET

Julin, S. & Rumpu, N. 2018. Työrauhan ja turvallisen oppimisympäristön arviointi perusopetuksessa ja lukiokoulutuksessa. Julkaisut 6:2018. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus. Luettu 5.4.2018. <https://karvi.fi/publication/työrauhan-ja-turvallisen-oppimisympariston-arviointi-perusopetuksessa-ja-lukiokoulutuksessa/>

Jäntti, E. 2016. Mitä tehdä, jos lasta kiusataan netissä. Luettu 2.6.2018. <https://yksityisille.hub.elisa.fi/mita-tehda-jos-lasta-kiusataan-netissa/>

Kiusaamisen määritelmä. Luettu 15.9.2018. http://www.kivakoulu.fi/mita_kiusaaminen_on

Kouluterveyskysely. 2017. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Luettu 20.5.2018. <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tutkimustuloksia>

Laki perusopetuslain muuttamisesta (1267/2013). Luettu 2.6.2018. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2013/20131267>

Nettikiusaaminen. 2017. Mannerheimin Lastensuojeluliitto. Luettu 7.9.2018. <https://www.mll.fi/vanhemmille/tietoa-lapsiperheen-elamasta/lapset-ja-media/nettikiusaaminen/>

Perusopetuslaki (628/1998). Luettu 2.6.2018. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628>

Viidennes suomalaisnuorista kokenut kiusaamista internetissä. 2017. Alma Media. Luettu 7.9.2018. <https://www.almamedia.fi/uutishuone/uutinen/10-07-2017-viidennes-suomalaisnuorista-kokenut-kiusaamista-internetissa%C3%A4>

Heli Söderqvist

NYT MÄ LYÖN SUA!

Viime aikoina tiedotusvälineissä ja kasvatusalan ammattilehdissä on kirjoitettu väkivaltaisesti käyttäytyvistä lapsista. On puhuttu sekä varhaiskasvatuksen henkilöstöön kohdistuvasta, että lasten välisestä väkivallasta. Tiedotusvälineistä olemme saaneet lukea tuohtuneiden vanhempien vaatimuksia kiusaajien poistamisesta päiväkotiryhmästä tai lisäävun saamisesta lapsiryhmiin. Mistä lasten aggressiivisuus sitten johtuu ja mitä sille voi tehdä?

Varhaiskasvatuksessa ei sallita kiusaamista eikä väkivaltaa

Osa syy keskustelulle on uusi varhaiskasvatustilalaki (540/2018), joka tuli voimaan 1.9.2018. Lain mukaan varhaiskasvatusta suunniteltaessa ja järjestettäessä on huomioitava lapsen etu. Lasta on myös suojattava väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa todetaan, että varhaiskasvatuksessa pidetään huolta koko yhteisön fyysisestä, psyykkisestä ja sosiaalisesta turvallisuudesta. Kiusaamista, häirintää ja väkivaltaa ei sallita missään muodossa. Jokaisella on oikeus väkivallattomaan ja turvalliseen työ- ja kasvuympäristöön. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 15–16, 18–20.)

Varhaiskasvatuksen henkilöstön kokemasta väkivallasta on tietoa muun muassa opetusalan työolobarometrissä. Barometrin mukaan opettajien kokemus väkivallasta on lisääntynyt. Eniten väkivaltaa kokevat erityisopettajat ja toiseksi eniten lastentarhanopettajat. (Länsikallio, Kinnunen & Ilves 2018, 16–17.) Syynä voi olla lisääntynyt seuranta ja ilmiöiden esilletuonti tai lasten vaikeuksien lisääntyminen, kuten aggressiivisuus ja rajattomuus. Kasvatustieteen tohtori Liisa Ahonen selvitti

väitöskirjassaan, miten päiväkotien henkilöstö reagoi vaikeisiin kasvatustilanteisiin. Hänen mukaansa haastavat kasvatustilanteet ovat lisääntyneet ja ne ovat suurin yksittäinen tekijä, joka kuormittaa opettajia. (Ahonen, 2015, 168–175.)

Väkivalta ilmenee päiväkodissa monin eri tavoin. Lasten käytös haastavassa tilanteessa voidaan jakaa levottomaan, vetäytyvään, aggressiiviseen, uhmakkaaseen ja voimakkaaseen tunteiden purkaukseen. Se voi ilmetä tavaroiden heittelemisenä, paikkojen rikkomisena, lyömisenä, puremisena, nimittelynä tai haukkumisena. Päiväkodeissa työntekijöiden lisäksi voivat myös muut lapsiryhmän lapset joutua väkivallan kohteeksi. Päiväkodeissa ja koulussa väkivallan aiheuttajana oli yleensä lapsi, mutta myös huoltajat tai ulkopuoliset tahot aiheuttavat väkivaltatilanteita tai sen uhkaa. (Ahonen 2015, 36–45).

Kehitysneuropsykologian dosentti Nina Sajaniemen mukaan päiväkotikäisten lasten aggressiivinen käytös on lisääntynyt. Sajaniemen mukaan yhtenä syynä tähän on aikuisen ohjauksen vähyys ja liika lapsen itsemääräämisoikeus, päätösvalta ja osallisuus. Lapset tarvitsevat ohjausta ja päiväkodin toimintatapoja tulisi tarkastella uudesta näkökulmasta. Muita syitä lapsen aggressiiviseen käytökseen voivat olla lasten kehitykseen liittyvät tekijät, kuten kehitysvamma tai neurologiset ongelmat. Vakavien psyykkisten häiriöiden osuus lasten aggressiivisen käytöksen taustalla on vielä melko harvinaista. Lapsen kasvuympäristö ja perheolot selittävät myös osin lapsen väkivaltaista käyttäytymistä (Kaukonen 2015.)

Kukaan lapsi ei synny väkivaltaiseksi, vaan käyttäytymisen taustalla voi olla useita syitä (Repo, 2013, 19–20.) Lapsen väkivaltaisesta käytöksestä kärsii kuitenkin eniten lapsi itse. Hänen tulisi saada harjoitella tunteiden hallintaa ja itsesäätelyä aikuisen kanssa (Kirves & Stoor-Grenner 2010, 51–52).

Päiväkodin henkilökunnan toiminta väkivaltatilanteissa

Helsingin yliopiston tutkijoiden Nina Sajaniemen ja Erja Suhosen mukaan päiväkodin toimintakulttuuria tulisi muuttaa. Heidän mukaansa päiväkodeissa tarvitaan koulutettua henkilökuntaa, ensisijaisesti lastentarhanopettajia, ohjaamaan lapsiryhmiä. Varhaiskasvatuksen henkilöstö tarvitsee myös tietämystä lasten kehityspsykologiasta. Heidän mukaansa päiväkodeissa vaaditaan lapsilta liikaa suhteessa heidän ikä- ja kehitystasoonsa. Sajaniemen mielestä on myös tärkeää, että jokainen lapsi tuntee olevansa arvokas ja hyväksytty, jännitteistä huolimatta. (Kaukonen 2015.)

Liisa Ahonen on väitöstudiumuksessaan samoilla linjoilla kuin tutkijakollegansa. Hänen mukaansa aggressiivisesti käyttäytyvän lapsen kiukkuun tulee vastata empatialla. Hän painottaa varhaiskasvattajien hyvien vuorovaikutustaitojen merkitystä aggressiivisten lasten kohtaamisessa. Hänen mukaansa sosiaalis-emotionaalista tukea tarvitsevien lasten kohdalla on tärkeää huomioida lapsen taitotaso ja kyvykyys toimia lapsiryhmässä. Ahonen lisää, että varhaiskasvattajan sensitiivisyys

ja tilannetaju olivat yhteydessä lapsen kokemaan emotionaaliseen hyvinvointiin ja toimintaan sitoutumiseen. (Ahonen, 2015,168–175,185.) Repo (2013, 153–154.) painottaa myös varhaiskasvattajan empatia ja vuorovaikutustaitoja. Hänen mukaansa on ensin varmistettava, ymmärtääkö lapsi, mitä häneltä odotetaan ja onko hänellä taitoja käyttäytyä odotetulla tavalla. Jokainen lapsi tarvitsee tunteen, että häntä rakastetaan ja hän on hyväksytty, niin aikuisten kuin toisten lasten keskuudessa. On tärkeä ymmärtää, että lapsi ei käyttäydy huonosti ärsyttäkseen tahallaan aikuista.

Ahonen käyttää koulutuksissaan usein sananlaskuja. Vaikka ne voivat tuntua kulu-neilta, on niissä vinha perä, kuten “niin metsä vastaa kuin sinne huudetaan” sekä “et voi muuttaa toista, voit muuttaa itseäsi”. Kasvatuksessa tämä tarkoittaa, että aikuisen on keskityttävä hiomaan omia vuorovaikutustaitojaan. Aina empatia ei tarkoita sanoja. Ahonen sanoo, että aikuinen voi vain pysyä aggressiivisesti käyttäytyvän lapsen kanssa samassa tilassa ja osoittaa omalla energiallaan ja olemuksellaan, että hän kestää lapsen tunteet, eikä hylkää tätä (Loviisan Sanomat, 2018).

Varhaiskasvatuksen henkilökunnan kokema väkivalta on myös työsuojelukysymys. Tutkimusten mukaan väkivaltilanteet herättivät työntekijöissä monenlaisia tunteita, kuten vihaa, pelkoa, ahdistusta ja inhoa. (Ahonen, 2015,178–182.) Varhaiskasvattajan on äärimmäisen tärkeää oppia havaitsemaan tunteita, joita haastavan lapsen käytös herättää ja miettiä, miten ne vaikuttavat kanssakäymiseen sekä lapsen että vanhempien kanssa. Ahosen mukaan (2015,178) väkivaltainen käytös koetaan kuormittavimpana verrattuna muihin sosiaalisen ja emotionaalisen tuen tarpeen ilmenemismuotoihin. Tilanne lisää työntekijöiden painetta, koska on suojeltava omaa ja muiden lasten turvallisuutta sekä väkivaltaisesti käyttäytyvää lasta itseään. Aggressiivisesti käyttäytyvä lapsi tarvitsee rinnalleen jämäkän ja empaattisen aikuisen, joka jaksaa opettaa lapselle toisenlaisia tapoja toimia väkivaltilanteessa.

Varhaiskasvatuksen työntekijät kokevat, että heillä ei ole tarpeeksi tietoa ja välineitä kohdata aggressiivisesti käyttäytyvää lasta. Työntekijöiden mukaan työturvallisuuteen liittyvissä asioissa on kehittämisen tarvetta. Varhaiskasvattajat toivat ilmi lisäkoulutuksen tarpeen sekä menettelytapa- ja toimintaohjeiden puutteen. Väkivaltilanteet kuormittivat työntekijöitä ja veivät voimia. Selkeää väkivalta- ja uhkatilanteiden kirjaamisjärjestelmää ei ole, vaan se vaihteli ryhmien kesken. Myös keinojen vähyys mietitytti työntekijöitä. Väkivaltaisen lapsen kanssa työskentelyyn kaivattiin konkreettisia ohjeita ja neuvoja. (Kirves & Stoor-Grenner 2010, 51–52.)

Päiväkodin työntekijät tarvitsevat konkreettisia välineitä väkivaltilanteiden ennakointiin. Kun lapsi huomaa, että hän saa aggressiivisella käytöksellä sen mitä haluaa, hän toimii samalla tavalla jatkossakin. On vaarana, että lapsiryhmässä aggressiivisuus lisääntyy, koska muut lapset ottavat helposti mallia aggressiivisesti käyttäytyvästä lapsesta. (Keltikangas-Järvinen 2012, 148–149.)

Ahonen, Repo ja Sajaniemi jakavat saman ajatuksen siitä, miten merkityksellistä on päiväkodin työntekijän vuorovaikutustavalla haastavissa kasvatustilanteissa

päiväkodissa. Samalla puhutaan myös koko päiväkodin toimintakulttuurista ja toimintatavoista. Kyse on siis viimekädessä kasvattajien asenteista ja toimintatavoista.

Keravan kaupunki tukee toiminnallaan väkivaltilanteiden ennaltaehkäisyä

Keravalla kasvatusta ja opetustoimessa varhaiskasvatusikäisten lasten käytöshäiriöt on otettu vakavasti. Lapsiryhmille, joissa on väkivaltaisesti käyttäytyviä lapsia, on hankittu työnohjausta, erityisopettajan tukea sekä lisäresursseja. Lasten varhaiskasvatusaika on rajattu lapsen voimien mukaan yhteistyössä erikoissairaanhoidon ja huoltajien kanssa. Lapsiryhmän kokoa on pienennetty tai lapsi on siirretty alueelliseen pienryhmään. Erityissairaanhoidosta on myös tullut lapsen oma hoitaja lapsen tueksi päiväkotiin muutaman kerran viikossa.

Yhteistyössä työsuojeluvaltuutetun, päiväkodin johtajan ja varhaiskasvatusjohtajan kanssa on pohdittu henkilöstön jaksamista, työhyvinvointia ja työskentelyolosuhteita. Henkilöstölle on järjestetty täydennyskoulutusta, kuten Mapa-koulutusta. Työntekoa on tukenut useat moniammatilliset palaverit sekä esioppilaan kohdalla oppilashuollon palaverit. Lasten huoltajille on yhteistyössä sosiaalitoimen kanssa saatu keskusteluapua sekä tukea perhetyöstä. Keravan varhaiskasvatuksessa työskentelee kaksi perheohjaajaa ja lasten psykologi, jotka tukevat vanhempia heidän kasvatustehtävässään.

Syksyllä 2018 aloitettiin vaativan erityisen tuen luokka 0-2 –luokkien oppilaille. Oppilaille voi olla haasteena opetuksessa esimerkiksi fyysiseen rajoittamiseen liittyvät tilanteet, lääkityskokeilut, lastenpsykiatrian asiakkuus, sairaus, sairauslomat opetuksesta ja kykenemättömyys olemaan edes pienessä lapsiryhmässä. Pienten lasten vaativan erityisen tuen luokkaan on palkattu henkilökunnaksi erityisluokanopettaja, avustaja ja psykiatrin sairaanhoitaja. Tämän lisäksi ollaan palkkaamassa kaksi psykiatrista sairaanhoitajaa. Toinen sairaanhoitajista toimii pääasiassa uudessa, perustettavassa pienten lasten vaativan erityisen tuen luokassa ja toinen toimii niin sanottuna kiertävänä psykiatrisena sairaanhoitajana sekä henkilöstöä konsultoivana lisätukena jo toimivissa hoidollisen tuen luokissa. (Keravan kaupunki 2018.)

Väkivaltilanteita kohdatessa henkilökuntaa on ohjeistettu ottamaan yhteyttä esimieheen ja työsuojeluhenkilöstöön. Henkilö ja esimies täyttävät ilmoituksen uhka- ja vaaratilanteista. Ilmoituksesta lähetetään kopio työsuojeluun ja esimies säilyttää alkuperäisen kappaleen. Kaupungin sisäisessä Intrassa on selkeät toimintaohjeet väkivaltilanteisiin tai niiden uhkaan. Kasvatusta ja opetustoimessa vaara- ja uhkatilanteiden ilmoituksia seurataan säännöllisesti. Tarvittaessa kouluun tai päiväkotiin kohdennetaan tukea tilanteiden ennaltaehkäisemiseksi. Perusopetuksessa on perusopetuslain puitteissa selkeät toimintaohjeet väkivaltaisen oppilaan kohtaamiseen. Pienten lasten kohdalla selkeitä ohjeita ei voi olla, koska tilanteet ovat hyvin yksilöllisiä ja erilaisia.

Keravan kaupunki on tunnistanut koulutuksen merkityksen väkivaltatilanteiden vähentämiseksi. Varhaiskasvatusikäisten lasten käytöshäiriöihin ja niiden ennaltaehkäisyyn järjestetään koulutusta syksyllä 2018 pidettävässä koko henkilöstön koulutuspäivässä. Koulutuspäivän teema on lasten vuorovaikutus ja tunnetaitojen tukeminen taidekasvatuksen keinoin.

Keravan varhaiskasvatuksessa on käytössä miniverso, toisin sanoen vertaissovitelu, joka on yksinkertainen, sovittelun pelisääntöihin pohjautuva arjen työkalu. Se on selkeä toimintamalli, jonka avulla sovittelukoulutuksen saanut henkilökunnan jäsen auttaa lapsia itse löytämään ratkaisuja ristiriitoihinsa. Kaikki päiväkodit ovat osallistuneet miniverso-koulutukseen. Keravan kasvatus- ja opetustoimi on myös mukana syväoppimisen prosessissa, jossa tavoitteena on opettaa lapsille ja nuorille niin sanottuja tulevaisuustaitoja sekä kehittää heidän laaja-alaista osaamistaan. Pedagogiikan ja toimintatapojen muutoksella on suora myönteinen kytkeä lasten ja nuorten hyvinvointiin. Tavoitteena on vahvistaa lasten laaja-alaista osaamista sekä tukea varhaiskasvatussuunnitelman toteuttamista ja kulttuurin muuttumista lasten hyvinvointia tukevaksi. Koulutuksella tuetaan myös kasvattajien pedagogisen sensitiivisyyden ja vuorovaikutustaitojen kehittymistä.

Yhteenveto

Päiväkotien henkilöstön kokema väkivaltaa ei pidä vähätellä. Toisaalta kyseessä ovat pienet lapset, joihin aikuisella on aina yliote niin fyysisesti kuin psyykkisesti. Tutkijoiden mukaan väkivaltatilanteiden estämisessä tärkeää on ennakointi, oikea asenne, hyvät vuorovaikutustaidot ja toimintakulttuuri. Tärkeää on, että henkilöstön täydennyskoulutuksen lisäksi tehdään moniammatillista yhteistyötä eri toimijoiden kanssa. Vanhemmuuden tukeminen ja varhainen puuttuminen tulee varmistaa jo alle 3-vuotiaiden lasten ryhmissä. Onkin tärkeää pohtia millaisin keinoin tuetaan varhaiskasvattajien jaksamista ja työhyvinvointia, jotta he voivat kohdata erilaisten lasten tarpeet sensitiivisesti.

LÄHTEET

Ahonen L. 2015. Varhaiskasvattajan toiminta päiväkodin haastavissa kasvatustilanteissa. Väitöskirja. Acta Universitatis Tamperensis 2115. Tampereen yliopisto. Luettu 20.8.2018. <http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/98158/978-951-44-9971-5.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Helsingin Uutiset. 4.8.2015. Tutkija: Lapset stressaantuvat jo päiväkodissa – eikä se ole pahasta. Luettu 30.8.2018. <https://www.helsinginutiset.fi/artikkeli/306264-tutkija-lapset-stressaantuvat-jo-paivakodissa-eika-se-ole-pahasta>

Kaukonen, H.-M. 2015. Päiväkotien piina: Lapset lyövät ja käyvät päälle – neuropsykologi selittää miksi. Luettu 15.8.2018. Seura 9/2013. <https://seura.fi/asiat/tutkitut/paivakotien-piina-lapset-lyovat-ja-kayvat-paalle-neuropsykologi-selittaa-miksi/>

Keltikangas-Järvinen, L. 2012. Pienen lapsen sosiaalisuus. Helsinki: WSOY. Keravan kaupunki. 2018. Kasvatus- ja opetuslautakunta pöytäkirja 18.4.2018. Luettu 30.8.2018. http://ktweb.kerava.fi/ktwebbin/dbisa.dll/ktwebscr/pk_kokl.htm

Kirves L. & Stoor-Grenner M. 2010. Kiusaavatko pienetkin lapset?. Mannerheimin lastensuojeluliitto & Folkhälsan Förbund. Luettu 30.7.2018. <http://www.slal.fi/doc/Kiusaavatko2opienetkin2olapset1.pdf>

Loviisan Sanomat. 18.5.2018 Lapsen kiukkuun tulee vastata empatialla. Luettu 18.8.2018. <http://www.loviisansanomat.net/lapsen-kiukkuun-tulee-vastata-empatialla/>

Länsikallio, R., Kinnunen, K. & Ilves, V. 2018. Opetusalan työbarometri 2017. OAJ:n julkaisusarja 5:2018. Luettu 1.10.2018. <https://www.oaj.fi/ajankohtaista/julkaisut/2018/opetusalan-tyoolobarometri/>

Repo, L. 2013. Pienet lapset ja kiusaamisen ehkäisy. Jyväskylä: PS-kustannus.

Syrjälä, Hanna. Kysy nämä kaksi kysymystä, kun lapsi uhmaa ja raivoaa – kasvatuskouluttaja Liisa Ahosen mukaan ongelmalapsia käsitellään väärin (17.5.2018). Luettu 30.8.2018. <https://www.hs.fi/elama/art-2000005682501.html>

Varhaiskasvatuslaki (540/2018). Luettu 25.9.2018. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180540>

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016. Määräykset ja ohjeet 2016:17. Opetushallitus. Luettu 25.9.2018. https://www.oph.fi/download/179349_varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2016.pdf

Soili Martikainen & Lilja Palo

KASVATUS- JA OPETUSALAN HENKILÖKUNNAN KOHTAAMA VÄKIVALTA JA SIIHEN REAGOINTI

Kasvatus- ja opetusalan henkilökunnan kohtaama väkivalta nousee toistuvasti esiin tiedotusvälineissä, sillä lasten ja nuorten impulssikontrollin ja aggressiivisuuden ongelmat näkyvät kouluissa ja päiväkodeissa. Eri väkivallan muodoille on yhteistä se, että se synnyttää pelkoa ja epävarmuutta sekä uhkaa ja väkivaltaa kokeneille, mutta myös muille, jotka saavat tietää tapahtuneesta. Koulut ja päiväkodit tarvitsevat yhteiset, kirjatut säännöt sekä yhteiset toimintatavat väkivaltilanteiden ja väkivallan uhan käsittelyyn. Toimintatapojen lähtökohtana on positiivisen käyttäytymisen vahvistaminen. Sellainen toiminta kasvaa, mihin henkilökunta kiinnittää huomionsa.

Kasvatus- ja opetusallalla kohonnut riski väkivaltaan

Väkivallan riski vaihtelee ammattiryhmittäin keskittyen tiettyihin ammatteihin. Kasvatus- ja opetusala on yksi niistä ammattiryhmistä, joissa tämä riski on kohonnut. Se voi olla henkistä väkivaltaa, joka ilmenee muun muassa sanallisena loukkauksena, kiusaamisena, häirintänä tai uhkailuna. Se voi esiintyä myös fyysisenä väkivaltana, kuten lyömisenä, potkimisena, läimäytyksenä tai työntämisenä. Väkivalta voi olla yksittäinen tapahtuma tai järjestelmällistä toimintaa joko yhden tai useamman henkilön toteuttamana. (Väkivallan uhka työelämässä 2014, 8-9.)

Opetusalan turvallisuusfoorumissa 2017 pidetyssä työpajassa tuli ilmi, että oppilaitosten toiseksi merkittävin kuormitustekijä on väkivallan uhka ja kiusaaminen (Tappura, Pulkkinen ja Kivistö-Rahnasto 2017, 26). Väkivallan teot vaarantavat joko suoraan tai epäsuorasti työntekijän turvallisuutta, hyvinvointia tai terveyttä. Vaikka väkivalta ja sen uhka aiheuttavat fyysisiä vammoja vain pienessä osassa tilanteista, vaikuttavat ne merkittävästi työntekijän hyvinvointiin, jaksamiseen ja työkykyyn. Seurauksena voi olla henkisiä ja fyysisiä oireita, kuten työssä viihtymättömyyttä, työhön sitoutumisen vähenemistä, unettomuutta, sydänoireita ja pelkotiloja. (Väkivallan uhka työelämässä 2014, 9; Väkivallan uhka työssä 2013, 6.)

Tutkimuksen mukaan erityisesti varhaiskasvatuksen ja peruskoulun opettajat ovat kokeneet kasvavaa väkivaltaa työssään. Väkivallan riski on kuitenkin erilainen opetusalan eri tehtävissä, sillä erityisesti varhaiskasvatus ja esiopetus nousevat esiin tilastoissa. Varhaiskasvatuksessa erityislastentarhanopettajista 50 % ja lastentarhanopettajista 38 % on joutunut väkivallan uhreiksi. Väkivaltaa vuonna 2017 on kokenut peruskoulun esiluokanopettajista 33 %, erityisopettajista ja erityisluokanopettajista 31 % ja luokanopettajista 15 % sekä ammatillisessa koulutuksessa 8 % kouluttajista. Oppilaiden tai opiskelijoiden taholta epäasiallisen kohtelun ja kiusaamisen kohteeksi on joutunut 42 % peruskoulun, 18 % ammatillisen oppilaitoksen ja 16 % varhaiskasvatuksen opettajista tai heidän esimiehistään. Vakavia ja toistuvia epäasiallisen kohtelun ja kiusaamisen kokemuksia oppilaiden tai opiskelijoiden taholta on kohdannut 15 % peruskoulun opettajista tai heidän esimiehistään. Erityisopettajiin kohdistuu selvästi enemmän väkivaltaa kuin muuhun opetusalan henkilökuntaan. Väkivallasta suurimman osan aiheuttavat lapset ja oppilaat. (Työväkivallan riskiammatit 2010, 7-8; Väkivallan uhka työssä 2013, 7; Länsikallio, Kinnunen & Ilves 2018, 12-13, 16-17.)

Suurin osa väkivallasta liittyy asiakkaan, joka tarkoittaa päiväkodeissa ja kouluissa lapsen, oppilaan tai opiskelijan, itsemääräämisoikeuden rajoittamiseen tai yksityisasioihin puuttumiseen. Väkivaltariskiä lisää myös se, että työntekijä mielletään vallankäyttäjäksi. (Arola 2008.) Opetustyössä tyypillisiä työväkivaltatilanteita tai niiden uhkaa esiintyy, kun rauhoitetaan levotonta oppilasta, valvotaan sääntöjä, puututaan oppilaiden väliseen väkivaltaan, annetaan rangaistus tai valvotaan rangaistuksen noudattamista. (Rautjärvi 2004.)

Lapsen ja nuoren aggressiivinen tai uhkaava käytös

Impulssikontrollin ja aggressiivisuuden ongelmat vaikuttavat usein lapsen ja nuoren väkivaltaiseen tai uhkaavaan käytökseen. Ongelmat voivat kytkeytyä muun muassa tarkkaavaisuuden ja keskittymisen häiriöön tai käytöshäiriöön. Lapsi tai nuori altistuu helpommin raivokohtauksille ja väkivaltaiselle käytökselle, jos hän on impulsiivinen, sosiaaliset taidot kaipaavat vielä harjaantumista, eikä hän osaa säädellä tunteitaan eikä aggressiotaan. Erityisesti negatiivisten tunteiden sietokyky voi olla heikko. Käynnistävänä tekijänä ei-toivottuun käytökseen voi olla lapsen kokemus uhka. (Käyttäytymisen häiriöt 2018.) Lapsi tai nuori voi käyttää väkivaltaa

ongelmien ratkaisuun myös siksi, että se on opittu käyttäytymismalli. Lapsi ja nuori voi nähdä väkivaltaa päivittäin esimerkiksi televisiosta ja videopeleistä.

Persoonallisuuden tiedetään vakiintuvan vasta noin 22-vuotiaana ja aivojen kypsyminen jatkuu 24 - 25 ikävuoden tienoille. Nuoren toimintaan ja ratkaisuihin vaikuttavat muun muassa perhe- ja muu sosiaalinen tilanne sekä hänen psykologinen, hormonaalinen ja aivobiologinen kypsyytensä. Lastenpsykiatri Jukka Mäkelä vertaa nuoruutta ratapihaan todeten, että raiteet risteävät monta kertaa, ennen kuin ne vievät jonnekin. Nuori tarvitsee tukea, kun hänen ratapihansa on mennyt sekavaksi. (Hermanson 2018.)

Puberteetin hormonaaliset muutokset yhdistetään aivojen kehitykseen. Nuoruusikä onkin varhaiskehityksen jälkeen ihmisen elinkaaressa toiseksi tärkein aivojen kehitysvaihe. Nuoren aivoissa tapahtuvat muutokset näkyvät aika ajoin riskinottona ja muuna poikkeavana käytöksenä esimerkiksi koulussa. Nuoren kyky käyttäytymisen säätelyyn ja ilmeiden tulkintaan on heikompaa kuin aikuisella, koska hermoverkot toimivat vielä tehotomasti. Nuoret voivat reagoida voimakkaasti epäoikeudenmukaisiksi kokemissaan tilanteissa, sillä sosiaaliset tilanteet saavat tunteita käsittelevät aivoalueet toimimaan kiihkeästi. Toisaalta tiedetään, että nuoren aivot ovat hyvin plastisia ja ne hermoradat vahvistuvat, joita käytetään. (Hermanson & Sajaniemi 2018.)

Miten lasta ja nuorta voidaan auttaa?

Turvallisuuden vaatimus korostuu lainsäädännössä. Varhaiskasvatuslaki (540/2018) toteaa, että varhaiskasvatusympäristön on oltava kehittävä, oppimista edistävä, terveellinen ja turvallinen. Perusopetuslain (628/1998) ja lain ammatillisesta koulutuksesta (531/2017) mukaan oppilaalla ja opiskelijalla on oikeus turvalliseen opiskeluympäristöön. Miten kasvattajan tai opettajan tulisi menetellä, jos omassa opetusryhmässä on huonosti käyttäytyvä lapsi tai nuori? Toistuvasti uhkaavasti käyttäytyvän lapsen ja nuoren kohdalla on kartoitettava syyt väkivallalle alan asiantuntijoiden kanssa, kun lapsen tai nuoren käytös vaikuttaa koulunkäyntiin, kaverisuhteisiin ja harrastuksiin.

Kasvatus- ja opetushenkilökunnan taito hoitaa haastavat tilanteet ammatillisesti voi estää tilanteen kärjistyksen päiväkodissa, luokassa ja muualla koulun tiloissa. Henkilökunnan toiminnan tulee perustua oppilaan positiivisen käyttäytymisen vahvistamiseen. Sairaalakoulun rehtori Riitta Paasivirta toteaa, että suurin osa koulun ristiriitatilanteista voidaan ehkäistä turvallisella ilmapiirillä. Myös yhteistyö huoltajien kanssa on tärkeää. Luottamuksellisella vuorovaikutuksella voidaan sekä ennaltaehkäistä että ratkaista konflikteja. Henkilökunnan hyvistä vuorovaikutustaidoista on korvaamaton apu. (Kyllönen & Rickman 2011, 13–14.)

Opettajat ja muut oppilashuoltoryhmän jäsenet tarvitsevat erityisiä kohtaamistaitoja, kun lapsi tai nuori ilmaisee tunteitaan ärsyyntyneesti, provosoivalla tai

muulla haasteellisella käyttäytymisellä. Erään toimivan vaihtoehdon tarjoaa MAPA®-menetelmä (Management of Actual or Potential Aggression), joka kehitettiin Reaside-klinikalla Englannissa 1980-luvun loppupuolella. Menetelmä tuotiin Suomeen 1990-luvulla ja sen mukainen henkilökunnan kouluttaminen alkoi 2000-luvulla Kellokoskella. Kouluttajakoulutukset aloitettiin vuonna 2005 Laureammattikorkeakoulussa ja vuonna 2015 Suomen mapa®-keskus aloitti toimintansa Laureassa Hyvinkään kampuksella. Koulutusohjelma on kansainvälinen ja MAPA®-menetelmä on käytössä noin 20 maassa. (Suomen mapa®-keskus.)

MAPA®-koulutusohjelma sisältää laajan non-verbaaliseen ja verbaaliseen ohjaukseen perustuvan osuuden, jossa henkilöstö pohtii erilaisten harjoitusten avulla tapojaan puhua, suhtautua empaattisesti sekä ohjata lasta tai nuorta kannustavasti ja rauhoittavasti. Lisäksi ohjelma sisältää ohjausmenetelmiä, joiden avulla eriasteista fyysisesti uhkaavaa ja väkivaltaista käyttäytymistä voidaan hallita. Useimmiten riittää keskustelu, lapsen tai nuoren huomiointi ja huomion kiinnittäminen toisaalle. Tällaisessa matalan riskin tilanteessa voidaan lapsi tai nuori esimerkiksi ohjata myönteisellä kosketuksella rauhalliseen paikkaan juttelemaan hetkeksi. Muita positiivisen käyttäytymisen vahvistamiseen kuuluvia tietoisia toimintatapoja ovat empaattinen suhtautuminen, kuunteleminen, oma rauhallisuus, hymy, vaihtoehtojen tarjoaminen ja tilanteen sanallistaminen. Toimintatapana voi myös olla se, että tunnustetaan lapsen tai nuoren tunnetila ja omalla tunnetilalla viestitään, ettei tämä ole pelottavaa ja että asia voidaan selvittää. Tärkeää on myös tarjota oikeanlaista, tilanteeseen sopivaa ja mahdollista tukea. (MAPA® Osallistujan työkirja 2016.) Jos esimerkiksi lapsi juoksee pihalla, riehuu ja sen seurauksena kaatuu ja satuttaa polvensa, niin tällöin aikuisen kannattaa kiiruhtaa lapsen luokse ja ottaa hänet syliin. Aikuinen puhuu rauhoittavasti vaikkapa näin: ”Polveen varmasti sattui. Katsotaan tuliko haava ja tarvitseko laittaa laastari. Istu hetki sylissä. Kohta kipu hellittää. Mentäisiinkö pian sisälle ja keitetään kaakaota?”

Jos tilanteeseen sisältyy suunsoittoa ja uhkaa, kun kasvattaja tai opettaja rajaa käytöstä esimerkiksi muistuttamalla yhteisistä pelisäännöistä tai järjestyssäännöistä, on kyse keskiriskistä. Kasvattajan tai ohjaajan kannattaa tässä vaiheessa kertoa, mitä seuraa, jos lapsi tai nuori jatkaa häirintää. Jos käytös on täysin hallitsematonta, esimerkiksi terveyttä uhkaavaa, on kyse korkeasta riskistä. Tällöin tarvitaan nopeaa väliintuloa haittojen minimoimiseksi. (MAPA® Osallistujan työkirja 2016.) Henkilökunnan taito hoitaa tilanne ammatillisesti voi estää tilanteen kärjistyksen.

Väkivaltatilanteen kehittyminen ja siihen reagointi

Väkivaltatilanteen eteneminen on vuorovaikutusprosessi. Uhkatilanne kehittyy neliportaisen mallin kautta. Tilanne käynnistyy arvovaltakiistalla tai vastakkainasettelulla, jota seuraa sanallinen uhka. Siitä seurauksena voi olla fyysinen uhka, josta seuraa fyysinen kontakti. Välttääkseen väkivaltatilanteet työntekijä tarvitsee tietoja uhkatilanteiden kehittymisestä. Hän tarvitsee myös taitoja, kuten tilanetajua ja herkkyyttä havaita ajoissa tilanteen kärjistyksen uhka. Oma asiallinen,

aikuismainen toiminta, tyyneys ja vuorovaikutus ovat keinoja välttää tilanteen kärjistyminen. Työntekijän kannattaa pysyä roolissaan ja lapsen, oppilaan tai opiskelijan on hyvä antaa purkaa turhautumisensa rauhallisessa keskusteluyhteydessä. Sanallisen uhan vaiheessa työntekijän rauhallisuus on avainasemassa. Työntekijän rauhoittavat eleet ja asiakkaan kuuntelu tässä vaiheessa ovat tärkeitä. Viestit myös eleilläsi. Käsia ei kannata pitää selän takana tai taskussa, se voi vaikuttaa uhkaavalta. Lasta, oppilaista tai opiskelijaa kannattaa katsoa usein, mutta häntä ei tule tuijottaa. Puhussa voi nyökytellä hyväksyvästi. Erilaisten toimintavaihtoehtojen tarjoaminen on hyvä ratkaisu. Työntekijän pitää säilyttää itsehillintä, eikä hän saa provosoi-tua, vaan hänen pitää puhua rauhallisesti. Työntekijä voi korostaa, että tavoitteena on henkilön ongelmien ratkaiseminen yhteistyössä. Työntekijä voi yrittää vahvistaa turvallisuuden tunnetta. Kiihtynyt henkilö tunnistaa herkästi sanattomat viestit, kuten ilmeet, eleet ja asennon. Lasta, oppilasta tai opiskelijaa ei saa loukata, nolata eikä ajaa nurkkaan. Rajat voi asettaa selkeästi ja ystävällisesti: ”Emme voi auttaa, jos käyttäydyt uhkaavasti”. Jos henkilö uhkailee vihjailemalla, uhkailun tarkka sanamuoto kannattaa kirjata muistiin. Henkilökunnan miesylivoiman rauhallinen kutsuminen paikalle rauhoittaa useimmat uhkaavat tilanteet. Myös vartijat voivat ennaltaehkäisevästi näyttäytyä paikalla tekemättä mitään. Työntekijän rauhoittavat eleet ja aktiivinen kuuntelu tässä vaiheessa ovat tärkeitä. Jos tilanne kärjistyy edelleen, työntekijän kannattaa antaa selkeitä, lyhyitä käskyjä, esimerkiksi seis, lopeta. Fyysisen kontaktin vaiheessa on tärkeää hakea etäisyyttä, poistua tilanteesta ja hälyttää apua paikalle. (Arola 2008; Rovasalo, Jüriloo & Toivonen 2016.)

Väkivaltaa ennakoivia merkkejä voi opetella tunnistamaan. Henkilön kiihtynyt mielentila voi näkyä olemuksessa jännittyneisyytenä ja hermostuksena. Hänen kasvonsa ovat joko kalpeat, punaiset tai väri vaihtelee. Kasvojen lihakset nykivät tai kiristyvät. Ohimo- tai kaulasuonet voivat pullistua. Hänen hengityksensä on katko-naista tai kiihtynyttä. Katse on pistävä, tuijottava tai lasittunut ja hän siristää silmiään tai mittailee katsellaan muita. Ääni voi koventua tai kohota, pettää tai olla katkonainen. Henkilö voi peitellä eleitään tai käsiään. Hän voi heristellä sormeja tai puristella käsiä nyrkkiin. Henkilö voi liikkua hermostuneesti ja edestakaisin sekä tulla liian lähelle. Valppautta tarvitaan myös, jos henkilö käyttäytyy oudosti tai sopi-mattomasti, on humalassa tai huumeiden vaikutuksen alainen tai hänen väkivaltai-nen tai hankala käytös tunnetaan ennakoita. (Isotalus & Saarela 2007, 37–38.) Myös epäasiallinen kielenkäyttö, nimittely ja kiroilu voivat olla väkivaltaista käyttäyty-mistä ennakoivia merkkejä.

Väkivallan ennaltaehkäisy tärkeää

Väkivallan uhkatilanteita voidaan ehkäistä organisaation toimintaperiaatteilla, jossa asetetaan vaatimus väkivallan poistamiseksi, sekä myös organisatorisilla toi-menpiteillä, kuten yksintyöskentelyn välttämällä, myöhäisen työskentelyajan-kohdan poistamisella, oikealla työajalla sekä vartioinnilla. Ennaltaehkäisyä voidaan

tehdä riskejä arvioimalla sekä teknisillä toimenpiteillä, kuten työympäristön suun-nittelulla sekä valvonta- ja hälytyslaitteiden käytöllä. Myös toimintatavoilla, toimin-taohjeilla, koulutuksella ja perehdytyksellä sekä dokumentoimalla ja tutkimalla sat-tuneita tilanteita voidaan ennaltaehkäistä väkivalta-tilanteita. (Rovasalo ym. 2016.)

Tappuran, Pulkkinen ja Kivistö-Rahnaston (2017) mukaan väkivalta-tilanteiden hal-litsemiseksi on määriteltävä koko organisaatiota koskevat väkivallan ennaltaeh-käisyyn ja hallinnan toimintalinjat. Niihin kuuluvat muun muassa väkivaltariskien arviointi, väkivallan hallinnan vastuut, turvallisuusratkaisut, ohjeet ja toiminta-tavat, henkilökunnan turvallisuusperehdytys ja -koulutus, tilanteiden raportointi sekä jälkihoito. Ennaltaehkäisy on tärkeässä roolissa. Henkilökunnan turvallisuus-ten tunne kasvaa, kun tiedetään, että väkivallan hallitsemista on pohdittu ja että väkivallan estämiseksi on ryhdytty toimiin. Tappura, Pulkkinen ja Kivistö-Rahnasto (2017, liite 2.)

Yhteenveto

Väkivallan riski on erilainen kasvatusta ja opetusalan eri tehtävissä. Erityisesti var-haiskasvatuksen ja peruskoulun opettajat ovat kokeneet kasvavaa väkivaltaa työs-sään. Ristiriitatilanteet aiheutuvat yleensä henkilöiden välisestä vuorovaikutuk-sesta ja sen tulkinnasta. Nuoruusikä on varhaiskehityksen jälkeen ihmisen elinkaa-ressa toiseksi tärkein aivojen kehitysvaihe. Nuoren aivoissa tapahtuvat muutokset näkyvät esimerkiksi riskinottona ja muuna poikkeavana käytöksenä. Nuoren kyky käyttäytymisen säätelyyn ja ilmeiden tulkintaan on heikompaa kuin aikuisella joh-tuen aivojen kehityksen keskeneräisyydestä.

Päiväkodin ja koulun turvallinen ilmapiiri, yhteistyö huoltajien kanssa, henkilökun-nan hyvät vuorovaikutustaidot sekä taito hoitaa haastavat tilanteet ammatillisesti edistävät ristiriitatilanteiden syntymisen ennaltaehkäisyä ja niiden ratkaisemista. Henkilökunnan toiminnan tulee perustua lapsen ja nuoren positiivisen käyttäyty-misen vahvistamiseen, jolla tarkoitetaan esimerkiksi hyvien asioiden näkemistä ja tunnistamista lapsen tai nuoren toiminnassa sekä niiden sanomista ääneen. Muita suositeltavia toimintatapoja ovat empaattinen suhtautuminen, kuunteleminen, oma rauhallisuus, hymy ja vaihtoehtojen tarjoaminen. Hyvä keino on lisäksi tilan-teen sanallistaminen, jolla työntekijä osoittaa ymmärtävänsä lapsen tai nuoren kokemuksen ja tunnetilan viestittäen samalla selkeästi, että tilanne on hallinnassa. Rauhallisuus leviää yhtä tehokkaasti kuin paniikitunnelma.

LÄHTEET

Arola, H. 2008. Väkivallan uhan ehkäisytaapoja. Terveysportti.

Hermanson, E. 2018. Mikä ihmeen nuorisolääketiede? Terveysportti. Viitattu 30.9.2018. <https://www.duodecimlehti.fi/api/pdf/duo14285>

Hermanson, E. & Sajaniemi, N. 2018. Nuoruuden kehitys – mitä tapahtuu pinnan alla? Nuorisolääketiede, katsaus. Duodecim 2018; 134: 843-9.

Isotalus, N. & Saarela K. L. 2007. Vältä työväkivalta. Helsinki: Työterveyslaitos.

Kyllönen, T. & Rickman, A. 2011. Henkilöturvallisuus koulussa. Vaarallisen käytöksen ennakointi ja hallinta. Jyväskylä: PS-kustannus.

Käyttäytymisen häiriöt. 2018. Mielenterveystalo.fi. Viitattu 29.9.2018. https://www.mielenterveystalo.fi/lapset/ammattilaisille/hairiot/kayttaytymisen_hairiot/Pages/lapsen_vakivaltaisen_ja_tai_uhkaava_kaytos.aspx

Laki ammatillisesta koulutuksesta (531/2017). Viitattu 18.10.2018. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2017/20170531>

Länsikallio, R., Kinnunen, K. & Ilves, V. 2018. Opetusalan työbarometri 2017. OAJ:n julkaisusarja 5:2018. Viitattu 1.10.2018. <https://www.oaj.fi/ajankohtaista/julkaisut/2018/opetusalan-tyoolobarometri/>

MAPA® Osallistujan työkirja. 2016. Crisis Prevention Institute. Manchester: Euroopan aluetoimisto.

Perusopetuslaki 628/1998. Viitattu 18.10.2018. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628#L7>

Rautjärvi, L. 2004. Työväkivallan tunnistaminen ja hallinta työpaikalla. Terveysportti.

Rovasalo, A., Jüriloo, A. & Toivonen, A. 2016. Väkivaltaisen tai uhkaavan henkilön kohtaaminen. Terveysportti.

Suomen mapa®-keskus. 2018. Viitattu 18.10.2018. <http://suomenmapakeskus.fi/>

Tappura, S., Pulkkinen, J. & Kivistö-Rahnasto, J. 2017. Henkilöstön työturvallisuuden ja työkyvyn edistämisen ammatillisissa oppilaitoksissa. Loppuraportti. Tampereen teknillinen yliopisto. Tuotantotalouden ja tietojohdamisen laboratorio. Turvallisuuden johtaminen ja suunnittelu. Viitattu 25.9.2018. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/231258/115098-loppuraportti-Loppuraportti%2031.10-A.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Työväkivallan riskiammatit. 2010. Työturvallisuuskeskuksen raporttisarja 1/2010. Työturvallisuuskeskus. Viitattu 26.9.2018. https://ttk.fi/files/1535/ttk_tyovakivallan_riskiammatit_valmis_NETTI.pdf

Varhaiskasvatustalaki 540/2018. Viitattu 18.10.2018. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180540>

Väkivallan uhka työelämässä. 2014. Työturvallisuussäännöksiä valmisteleva neuvottelukunta. Väikivallan uhka- jaoston raportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2014:17. Sosiaali- ja terveysministeriö. Viitattu 25.9.2018. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/74694/RAP2014_17_v%C3%A4kivallan_uhka.pdf?sequence=1

Väkivallan uhka työssä. 2013. Työsuojeluoppaita ja -ohjeita 46. Työsuojeluhallinto. <http://www.tyosuojelu.fi/document-s/14660/2426906/V%C3%A4kivalan+uhka+ty%C3%B6ss%C3%A4+2016/cba409ad-5766-44b9-b813-d5652a22a300>

Mira Mäkelä

VÄKIVALTATILANTEIDEN ENNALTAEHKÄISY AMMATTIOPPILAITOKSISSA

Henkisiä ja fyysisiä väkivaltatilanteita tulee vastaan ammattioppilaitoksissa. Väkivaltatilanteet voivat kohdistua kouluun, henkilökuntaan tai oppilaisiin ja opiskelijoihin. Tässä artikkelissa käsitellään pääsääntöisesti henkilöön kohdistuvaa väkivaltaa. Lisäksi annetaan vinkkejä väkivaltatilanteeseen ennalta puuttumiseen, kun tekijä on opiskelija ja teko kohdistuu toiseen henkilöön.

Henkilökuntaan kohdistuneet teot

Yleisin teko, joka kohdistuu henkilökuntaan, on kunnianloukkaus. Se pitää sisälleen herjaamisen ja henkilön kunnianloukkaamisen esimerkiksi kasvokkain tai internetin välityksellä. Toiseksi yleisin väkivallan muoto on ruumiillinen väkivalta. Myös väkivallalla uhkaaminen on yleistä, kun taas omaisuuden vahingoittamista ja varkauksia tapahtuu vähemmän. (Näsi & Virtanen & Tanskanen 2017, 7.) Fyysinen väkivalta liittyy tilanteisiin, jossa mennään rauhoitteluun opiskelijoiden välistä kiistaa tai rauhoitellaan väkivaltaisesti muuten käyttäytyvää opiskelijaa. Lisäksi on tilanteita, jossa opiskelija vastaa saamaansa negatiiviseen palautteeseen väkivallalla. Opettajat kokevat seksuaalista häirintää opiskelijoiden taholta jonkin verran. Häirintä ilmenee rivouksien puhumisena, ulkonäköä koskevina kommentointina sekä elehtimisellä. Henkilökuntaan kohdistuu väkivaltaa ja sen uhkaa myös huoltajien taholta. (Salmi & Kivivuori 2008, 2.)

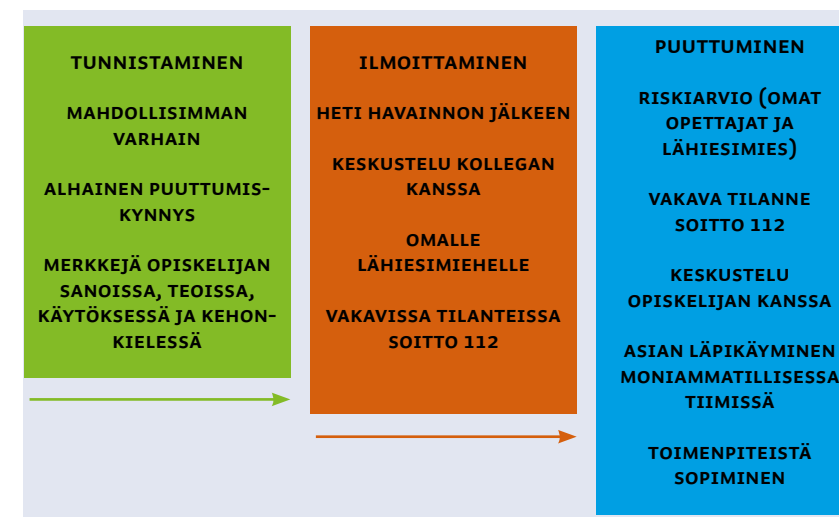
Opiskelijoihin kohdistuneet teot

Yleisimmin opiskelijoihin kohdistuu ruumiillista väkivaltaa. Teko aiheuttaa jonkinasteisen vamman, yleisen hoidon tai ensihoidon tarpeen. Toinen yleinen opiskelijoihin kohdistuva väkivaltainen teko on erilaiset varastamiset, esimerkiksi matkapuhelinvarkaus. (Näsi & Virtanen & Tanskanen 2017, 8.) Oman kokemukseni mukaan opiskelijoiden toisiinsa kohdistama väkivalta voi alkaa esimerkiksi näkemyseroista, joka aiheutuu esimerkiksi uskonnollisista asioista. Tilanteen laukaisemiseen voi riittää pelkkä toisen henkilön näkeminen. Koulukiusaaminen voi olla aluksi henkistä väkivaltaa, joka muuttuu fyysiseksi väkivallaksi jossain vaiheessa. Fyysisen väkivallan aloittajana voi olla kiusattu opiskelija, joka ei löydä enää muuta mahdollista ulospääsyä tilanteesta. Kiusattu opiskelija voi kohdistaa vihansa pelkästään kiusaajaan, mutta joskus viha kasvaa koko kouluyhteisöä kohtaan. Kiusattu kokee, että oppilaitoksen henkilökunta ei puutu tilanteeseen, eikä kukaan ei välitä. Kiusaaja voi myös aloittaa fyysisen väkivallan, jolloin se kohdistuu kiusattuun henkilöön.

Ennaltaehkäisevät toimet

Ennaltaehkäisy ja varautuminen ovat merkityksellisiä, vaikkakin väkivaltatilanteisiin johtavien asioiden tunnistaminen on toisinaan haastavaa. Turvallisuustoiminnan näissä tilanteissa tulee olla laaja-alaista ja osallistavaa (Ranta & Martikainen 2015, 27). Väkivallan uhan voi havaita opiskelijoiden käytöksessä, kuten teoissa, sanoissa ja kehon kielessä. Esimerkkejä ovat vihjailut, uhkavaatimukset ja kerskailu. Uhka voi näkyä myös opiskelijan kirjallisissa töissä. (Ranta & Martikainen 2015, 86.)

Kun herää epäily mahdollisuudesta väkivaltaan, niin asia on syytä ottaa heti puheeksi muiden opettajien kanssa. Havainnosta ilmoittaminen on tehtävä

Kuvio 1. Väkivaltatilanteen tunnistaminen, ilmoittaminen ja puuttuminen

helpoksi. Koko henkilökuntaa kannustetaan ilmoittamaan väkivallasta ja sen uhasta. Jokaisella on myös velvollisuus ilmoittaa havaintonsa. Ilmoitus tehdään kirjallisesti ensisijaisesti omalle esimiehelle tai hänen sijaiselleen. Väkivallan ennaltaehkäisyn vaiheet on esitetty kuviossa 1.

Kun väkivallan uhka on tunnistettu, siihen pitää puuttua. Tilanteeseen puuttuu ensin koulutusala. Opiskelijan kanssa käydyn keskustelun jälkeen mukaan tilanteeseen otetaan moniammatillinen tiimi, johon kuluvat oma opettaja, koulutuspäällikkö, opiskeluterveydenhuolto, sosiaaliohjaaja, psykologi ja kuraattori. Jokainen tapaus otetaan käsittelyyn mahdollisimman nopeasti. Puuttumisessa huomioidaan myös opiskelijan terveydentila ja toimintakyky sekä niihin vaikuttavat seikat. Puuttumistilanteessa pitää muistaa suojata arkaluontoinen tieto (Ranta & Martikainen 2015, 81).

Koulutusala tekee riskiarvioinnin väkivallan uhasta. Riskin merkitystä arvioidaan kuvion 2 mukaisesti.

Kuvio 2. Riskin merkityksen arviointi

TAPAHTUMA TODENNÄKÖISYYS	MAHDOLLISTEN SEURAUKSEN VAKAVUUS		
	VÄHÄISET (1)	HAITALLISET (2)	VAKAVAT (3)
TODENNÄKÖINEN (1)	MERKITYKSETÖN RISKI: SEURATAAN TILANNETTA	VÄHÄINEN RISKI: TILANTEEN SEURANTA JA TARVITTAESSA TOIMENPITEET	KOHTALAINEN RISKI: TOIMENPITEET JA SEURANTA
MAHDOLLINEN (2)	VÄHÄINEN RISKI: TILANTEEN SEURANTA JA TARVITTAESSA TOIMENPITEET	KOHTALAINEN RISKI: TOIMENPITEET JA SEURANTA	MERKITTÄVÄ RISKI: NOPEAT TOIMENPITEET
TODENNÄKÖINEN (3)	KOHTALAINEN RISKI: TOIMENPITEET JA SEURANTA	MERKITTÄVÄ RISKI: NOPEAT TOIMENPITEET	SIETÄMÄTÖN RISKI: VÄLITTÖMÄT TOIMENPITEET

Riskienarvioinnissa arvioidaan tilanteen vakavuutta, uhkaa organisaatiolle, vaikutuksia muihin opiskelijoihin ja henkilökuntaan sekä vaikutuksia henkilöön itseensä. Rantaeskolan, Hyytin, Kauppilan ja Koskelaisen (2015, 76) mukaan sopivia kysymyksiä riskien arvioinnin avuksi ovat seuraavat:

- Mitä henkilö tekee ja mitä hän sanoo?
- Mikä väkivaltariski on kyseessä?
- Saako henkilöön kontaktia? Onko hän impulsiivinen? Vaikuttaako hän mielenterveysongelmaiselta?
- Kohdistuuko uhka toiseen opiskelijaan, henkilökuntaan, koko ryhmään tai koko kouluun?
- Kuinka todennäköistä väkivalta on?
- Kuinka vakavaa mahdollinen väkivalta on? Kuinka vakavia seuraukset ovat?

Jos uhka on kriittinen ja vakava, otetaan välittömästi yhteyttä poliisiin. Tarvittaessa konsultoidaan oppilaitoksen turvallisuusorganisaatiota. Jos riskienarvioinnin tulokset eivät anna aihetta ilmoittaa uhasta poliisille, on tarpeen keskustella opiskelijan kanssa. Ensimmäinen keskustelu on syytä käydä rauhallisessa ympäristössä opiskelijan kanssa pienellä toimijajoukolla oma turvallisuus huomioiden. Hyvä keskustelukumppani on opettaja, joka on muutenkin läsnä päivittäisessä opetuksessa ja johon opiskelijalle on rakentunut luottamussuhde. Jos opiskelijan äidinkieli on muu kuin suomi, otetaan mukaan tarvittaessa myös tulkki. Hän ei voi olla saman luokan opiskelija, eikä opiskelijan kaveri. Alaikäisen opiskelijan tapauksessa huomioidaan myös huoltajan läsnäolo.

Tilannetta lähestytään rauhallisesti, selvitetään tosiasiat ja pyritään pääsemään selville, mistä väkivaltaa ennakoiva käytös aiheutuu. Keskustelusta on hyvä kertoa ennakolta työtoverille tai työyhteisölle. Kun asia otetaan puheeksi opiskelijan kanssa, paikan pitää olla rauhallinen ja keskusteluun pitää varata riittävästi aikaa. Lähestyminen opiskelijaa ja asiaa kohtaan tulee olla aito, kunnioittava, ennakkoluuloton ja neutraali. Tilanteessa pitää välttää painostamista, moralisointia, tuomitsemista ja saarnaamista. Keskustelun jälkeen otetaan yhteyttä moniammatilliseen tiimiin ja yhdessä päätetään jatkotoimista. (Ranta & Martikainen 2015, 87.) Yhteydenoton moniammatilliseen tiimiin tulee olla helppoa ja tarpeeseen sidottua. Asiaa ei voi jättää odottamaan seuraavaa, harvoin pidettävää moniammatillisen opiskelijahuoltoryhmän kokousta. Ensisijaisena tavoitteena on väkivallan uhan nopea poistaminen.

Yhteenveto

Väkivaltatilanteiden ennakointi ja tunnistaminen eivät aina ole helppoja tehtäviä, mutta väkivaltatilanteita voidaan kuitenkin ehkäistä yhdessä asioita miettimällä, jakamalla ja luomalla selkeä, avoin toimintamalli. Usein varsinaista väkivaltatilannetta varten on jo suunniteltu toimintamalli, mutta ennakointiin tähtäävä selkeä toimintamalli puuttuu. Ennakoivissa toimissa merkittävässä roolissa ovat riskiarviointi, keskustelu ja konkreettiset toimenpiteet. Ennakoiva toimintamalli väkivaltatilanteiden ehkäisyyn voidaan suunnitella ammattiopistossa esimerkiksi koulutusalaakohtaisesti.

LÄHTEET

Näsi, M & Virtanen, M & Tanskanen, M. 2017. Oppilaitosten turvallisuustutkimus 2016. Helsinki. Helsingin yliopisto. Viitattu 22.9.2018. https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/179115/Katsauksia_20_N%C3%A4si_ym_2017.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Ranta T. & Martikainen S. 2018. Opas radikalisaation ja väkivaltaisen ekstremismin ennaltaehkäisyyn sekä puuttumiseen oppilaitoksissa ja korkeakouluissa. Viitattu 30.9.2018. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-799-480-4>

Rantaeskola, S & Hyyti, J & Kauppila, J & Koskelainen, M. 2015. Haastavat asiakastilanteet – väkivalta työssä. Helsinki: Talentum.

Salmi, V & Kivivuori, J. 2008. Opettajiin kohdistuva häirintä ja väkivalta 2008. Helsinki. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. Viitattu 22.9.2018. https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/152592/10_09_opettajiin_kohdistuva.pdf?sequence

KIRJOITTAJAT

Kati Airisniemi

KM, kasvatuksen ja opetuksen suunnittelija
Kasvatuksen ja opetuksen toimiala, Kerava

Tuija Collander

ESH, erityisluokanopettaja
Veikkolan koulu, Kirkkonummi

Auli Haapsalo

KM, laaja-alainen erityisopettaja
Nummelanharjun yläkoulu, Vihti

Riikka Helenius

Lastentarhanopettaja
Heikkilän päiväkoti, Kerava

Mika Kemppainen

KM, luokanopettaja, turvallisuustyöryhmän jäsen
Auroran koulu, Espoo

Paula Kettunen

KM, luokanopettaja ja teknisen työn opettaja
Keskuskoulu, Kerava

Soili Martikainen

Lehtori, TkT
Laurea-ammattikorkeakoulu

Merja Mikkonen

Päiväkodinjohtaja
Aarteen ja Sorsakorven päiväkodit, Kerava

Mira Mäkelä

Palveluvastaava
Tampereen seudun ammattiopisto TREDU

Tiina Mäki-Gaetz

palvelujohtaja, TtM, ammatillinen erityisopettaja, erikoissairaanhoidtaja, Ammattiopisto Spesia

Matti Nevalainen

kiinteistömestari ja turvallisuusvastaava
Ami-säätiö, Amiedu II

Lilja Palo

lehtori, THM
Laurea-ammattikorkeakoulu

Tiina Ranta

Turvallisuusjohtaja, KM
Laurea-ammattikorkeakoulu

Paula Räsänen

Päiväkodinjohtaja
Kurkelan ja Kurjenpuiston päiväkodit, Kerava

Heli Söderqvist

LTO, KM, Kasvatuksen ja opetuksen suunnittelija
Kasvatus- ja opetustoimi, Kerava

Mari Tainijoki

Varhaiskasvatuksen lastenhoitaja
Heikkilän päiväkoti, Kerava

Merja Torkkel

Päiväkodinjohtaja
Heikkilän ja Kalevan päiväkodit, Kerava

Mikko Virtanen

vahtimestari, turvallisuuskoordinaattori
Kouvola seudun ammattiopisto, Kouvola

LAUREA
AMMATTIKORKEAKOULU
Yhdessä enemmän

Soili Martikainen (toim.)

TURVALLINEN, VÄKIVALLATON KOULU JA PÄIVÄKOTI

Koulun ja päiväkodin ennakoiva turvallisuusjohtaminen on laaja ja haastava tehtäväkenttä. Vaikka johtaminen lähtee liikkeelle ylimmän johdon toimista, tarvitaan sen toteuttamiseen koko henkilökunnan sitoutumista ja osallistumista. Myös lapsien, oppilaiden ja opiskelijoiden panosta tarvitaan turvallisuuden hyväksi. Turvallisuusjohtaminen vaatii koko työyhteisön osaamisen kehittämistä, jotta reagoinnin sijaan ennakoinnista tulee koko henkilökunnan toimintatapa. Näillä toimilla tarjoamme lapsille, oppilaille ja opiskelijoille hyvän oppimisympäristön sekä työntekijöille hyvinvoivan työyhteisön.

Julkaisu sisältää koulujen ja päiväkotien turvallisuuden tietoperustaa käsitteleviä artikkeleita sekä artikkeleita, joissa on kuvattu arjen hyviä käytänteitä. Julkaisun kirjoittajina ovat Opetushallituksen rahoituksella vuosina 2017–2018 toteutetun Turvallinen, väkivallaton koulu –koulutuksen osallistujat ja opettajat.

Tämä julkaisu on tarkoitettu varhaiskasvatuksen, perusopetuksen, lukioden, ammattiopistojen ja vapaan sivistystyön turvallisuudesta vastaaville ja turvallisuuden kehittämisestä kiinnostuneille henkilöille. Toivomme, että julkaisu tarjoaa lukijoille uusia ajatuksia siitä, miten ennaltaehkäisevillä keinoilla voidaan vaikuttaa koulujen ja päiväkotien turvallisuuteen ja pienentää väkivallan uhkaa.

